

I gamle fotefar

ØYER OG TRETTEHISTORIELAG 2004

I gamle fotefar

Redaksjon:

Lars Holmen Oddvar Stensrud
Geir Korslund

ØYER OG TRETTEH HISTORIELAG
2004

Dale-Gudbrands Trykkeri a.s, Tretten.
ISBN 82-7275-131-3

Innhald

Kjære lesar	Red.	5
Livsskildringar		
Matias Skard	Gunnar B. Styve.....	7
Simon Johnson, ”præriediktaren” frå Øyer	Lars Holmen	18
Einar Nyberg – en vidfaren tretling	Kristian Ourom	21
Bjørnebykaran på Hynna	Per Rusten.....	25
Litt meir om O.T. Gillebo	Red.	29
Skuleliv, målsak og målstrid		
Dulven – skolen i Musdal	Synnøve Hunstad	31
Skriv munnrett! Språkstrid i Øyer	Christel Rønning	38
Strid om opplæringsmålet i kommunen	Geir Korslund	43
Dramatiske hendingar		
Da den røde hane gol over Lisgrenda	Brit-Ida Berg Hansen.....	47
Tragisk hending i Midtbygda	Red.	52
Turisme, jakt og fangst		
Reisehåndbok fra 1905	Red.	53
Til fjells i feriene	Red.	59
Fangstanlegg for rein i Eldådalen	Edgar Enge.....	61
Hus og gardar på flyttefot		
Utsiftingen i Gildbu	John Thorsrud	64
Husa i Nordistuen Vedum som fant seg ny grunnmur	Brit-Ida Berg Hansen.....	73
Tekster med ulikt innhald		
Gamle ordspråk og ordtak	Oddvar Stensrud	77
Klenodiene på kirkeloftet	Målfrid Kvarving	79
Minnesmerker i Øyer og Tretten	Lars Holmen	81
Bøker og hefter tilsals		93

Omslagsbilde:

År 1904. Slåttefolk i Holmen. Fra v.: Klara Stenseth, Oline Bårdseng, Elen Holmen, Amund Mæhlum, Lauritz Toresen, Lisbeth Bø (?), Johs. Vikmoen, Johan Holmen, Ole Mellemborg, Astrid Holmen, Dagny Fossberg, Ole Holmen (på hesteriva). Garden Holmen i bakgrunnen.

Kjære lesar!

Hausten er langt komen og vinteren står for døra, og ei ny utgave av "I gamle fotefar" er ferdig. Stoffet er svært variert, både i innhald og volum – i år som dei fleste andre åra. Da er det også større sjansar for at du vil finne noe av interesse. Vi ventar ikkje at du skal vera like oppglødd for alt, men det *ein* synes er keisamt, kan ein annan synes er interessant. Vi håper du kan ha noen hyggelege stunder med det heftet som du nå har i hendene.

Så vil vi rette ein hjerteleg takk til alle som på ein eller annan måte har gjeve bidrag til dette heftet - både med tekster, opplysningar og bilete – hjerteleg takk!

Helsing frå oss i redaksjonen

Med dette heftet seier underskrivne takk for seg i arbeidet med "I gamle fotefar". Vi håper det er noen som vil halde fram, og vi ønskjer dei lykke til med det!

Geir Korslund

Lars Holmen

Gunnar B. Styve:

Matias Skard, (1846-1927)

skulemann og målmann, bibelomsetjar og salmediktar

Kvar tidbolk har sitt serdrag. I ettertid kan ein peika på ein del av dei hendingane som for oss er konturane i fortida sitt landskap. 1800-talet var eit århundre med mange stor-hendingar, ikkje minst i den andre halvdelen, som femnde om mesteparten av livet til Matias Skard.

I denne samanhengen er det naturleg å nemna det som er kalla "det nasjonale gjennombrot" eller romantikken . Det er i denne tida me har dei store namn innan kunst og kultur av ulik art. Det er no arbeidet for eit norsk språk får sine store talsmenn. Men alle samfunnsspørsmål har politiske under- eller overtonar. Det veks fram ein aukande opposisjon mot embetsmakt og statsstyring, og demokratiske rørsler har framgang. Skular og utdanning skal ikkje berre gje kunnskap, men hjelpe barn og unge i livsvoksteren.

Skard i Øyer.

Matias Skard vart fødd på garden Skard i Øyer 28.5.1846. Foreldra hans var Ole Torsteinsson (1802-86) og Mari Johannesdotter Lånke (1814- 94). Matias var av dei mellomste i ein syskenflokk på ni.

Han er kjend som folkehøgskulelærer og –styrar, seminarlærer, skuledirektør, bibelomsetjar og salmediktar. Det litterære arbeidet hans elles var rikt og mangesidig, frå dikt og songar til lærebøker, omsetjingar til

nynorsk frå norrønt, tysk, latin og gresk, m.a. 4 tragediar av Sofokles og Evripedes.

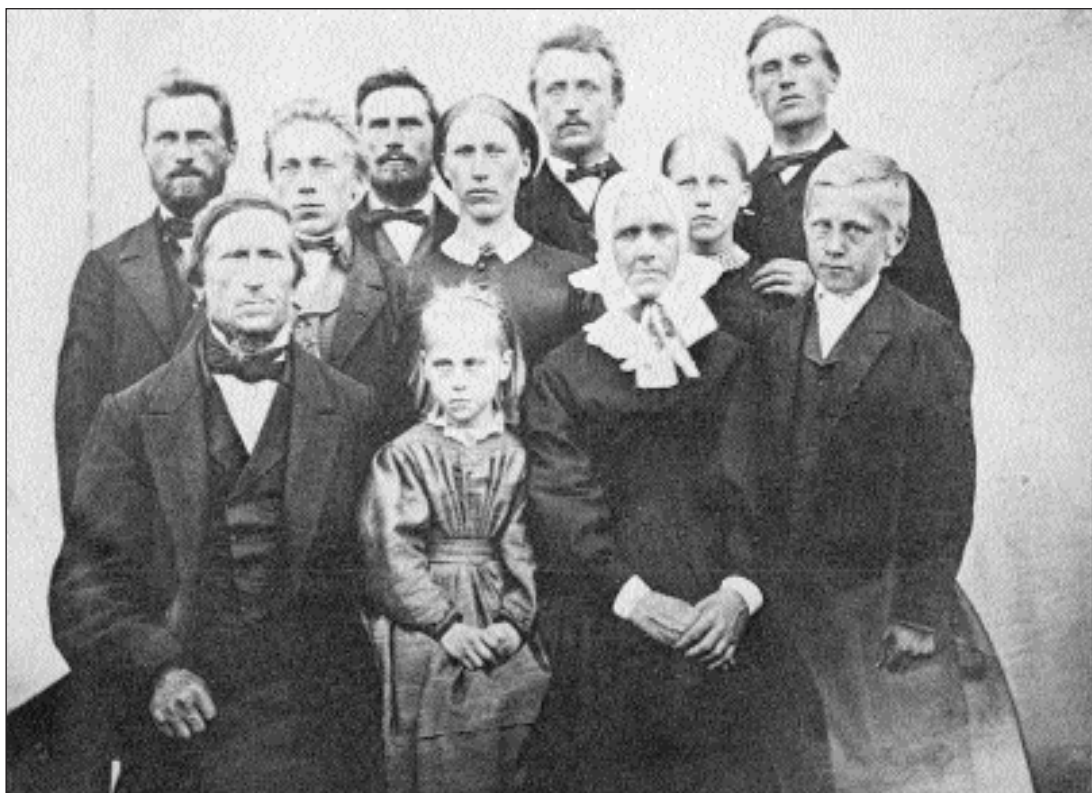
Frå latinskule til folkehøgskule

Etter delvis omgangsskule og fastskule kom Matias Skard etter opptaksprøve inn på latinskulen på Lillehammer. Det same hadde fleire av brørne hans gjort. Dei leigde seg rom i Lillehammer, og kvar helg gjekk dei den 2,5 mil lange vegen heim til Skard, og fekk med seg mat attende for komande veke.

Skard tok studenteksamen ved Lillehammer Latinskole i 1868, og andre-eksamen i 1870. Han tok til å studera hebraisk med tanke på teologistudium, men interesse for skulearbeid gjorde at han tok fleire filologiske fag, psykologi og pedagogikk, soge, litteratur og språk.

Lillehammer-tida var ei god tid for Matias Skard, ikkje minst på grunn av rektoren, Ulrik Fredrik Lange, som var ein mild og reformvenleg humanist med omtanke for elevane. Når ein tenkjer på det negative stampelet som latinskulen, ”den lærde skole”, har fått både i litteraturen og saga, så stemmer ikkje dette heilt for Matias Skard. Latin og gresk, klassiske fag på latinskulen, høyrde til dei kjæraste faga for han.

Han fekk tidleg interesse for skulearbeid, og i 1870 vart han lærar på folkehøgskulen hjå Ingvar Bøhn på Ullensaker, seinare lærar på ”Pikeskolen” på Lillehammer og lærar ved Latinskulen. Han kom seinare til å bruka mykje av livet sitt innan folkehøgskulen.

Ole og Marie Skard med barna sine. F.v. Torstein, Matias, Johannes, Ragnhild, Kristian, Kari, Ole og Jon. Den yngste, Lisa, sit mellom foreldra. Bildet er frå 1868.

Grundtvigianisme – i Norge og i Gudbrandsdalen

Matias Skard vart tidleg kjend med Christopher Bruun, m.a. gjennom broren Johannes som var medelev med Bruun på latinskulen på Lillehammer, og seinare då Bruun vart trulova med Kari Skard, syster til Skard-brørne. Med Bruun kom dei nye ideane og tankane om folkehøgskulen og grundtvigianismen. Huslyden og heimen på Skard vart litt av ein samlingsstad for samtale om det nye i tida.

Vinteren 1873-74 var M. Skard elev på religionskurset som Chr. Bruun hadde på Fyksen i Gausdal. Matias streva i denne tida med ein del religiøse problem, men denne vinteren arbeidde han seg fram til ei meir glad og levande kristentru i samsvar med hans eige ljose lynne.

Frå hausten 1874 tok han over huslærarpost hjå brukseigar Nils Aall på Ulefoss, der kultur-, samfunnssyn og syn på opplæringsmåtar var annleis enn hans egne.

Året etter kjem han til Vonheim, til folkehøgskulen som Christopher Bruun har namnet sitt knytta til. Det er sagt at Gudbrandsdalen på denne tida var eit kraftsenter når ein snakkar om folkehøgskulen i Norge. Men det var likevel på Hedmark det tok til..

I 1864 tok Matias Skard til på latinskulen på Lillehammer. Han var 18 år gamal. Same året byrja den fyrste folkehøgskulen her i landet, ein revolusjon i norsk skule..

To vener, Herman Anker og Olaus Arvesen opna den 1. november 1864 dørene til Sagatun ved Hamar. Men ideen, eller ideane, om folkehøgskulen kom som ein vårvind frå sør – frå Danmark

Grundtvig

Nicolai Frederik Severin Grundtvig (1783 – 1872), presteson frå Sjælland ville skapa ei dansk folkedanning på nasjonal og kris-

ten grunn som motsetning til den akademiske danninga med tyske og latinske førebilete som universiteta og den lærde skulen stod for. Etter Grundtvigs meining måtte ein ta utgangspunkt i nordisk språk og historie.

Sommaren 1844 held Grundtvig foredrag for 12000 menneske for å redda ”det danske” mot den tyske fåren som åt seg oppover det gamle danske landet Slesvig. Då krigen mellom Danmark og Preussen og Austerrike kom, 1863-64, drog mange nedover for å hjelpa Danmark, inspirert av ”skandinavismen”. Christopher Bruun melde seg og som friviljug. Børso som Bruun hadde med seg, hang på veggen over inngangsdøra til hovudbygningen på Skard heilt til gardsbrannen i 1964.

Tankane om ein norsk folkehøgskule tok etter kvart form hjå Chr. Bruun, inspirert av det som gjekk føre seg i Danmark. Tanken om det nasjonale som motvekt mot det framande har i dag ofte ein svært dårleg klang i samfunns- og politisk debatt. Biletet i siste halvdel av 1800-talet var annleis. Den gongen var det ein demokratiseringsprosess mot byråkrati og embetsverk med bondeopposisjon og venstrebylgje, der namn som Søren Jaabæk, Ole Gabriel Ueland og Johan Sverdrup var aktuelle namn i debatten. Ei hending som ein kan sjå på som eit bilete på dette, er det som er fortalt om då Christopher Bruun og Kari Skard, syster til Matias, skulle gifta seg i 1872. Foreldra til borna på Skard var gudfryktige folk som høyrde til ”dei stille i landet”. Då desse to skulle gifta seg, vart dette eit problem for Øyerpresten, Gustav Fredrik Dietrichson. Det blir sagt at han nekta dei Øyer-kyrkja, og at dei difor vart vigde oppe på salen i hovudbygningen på Skard av ein utabygds prest, kapellan Muller som var res. kap. i Ullensaaker. Grundtvigianismen og folkehøgskule-tankane ser ikkje ut til å ha stått høgt i kurs

mellom embetsmennene av den gamle typen.

Ein vårvind over landet

På 10 år vart det reist ikkje mindre enn 20 nye folkehøgskular her i landet. Christopher Bruun kjem ein ikkje utanom i denne samanhengen.

I 1870 hadde Bruun 7 førelesningar i Studentersamfunnet i Kristiania medan Bjørnson var formann. Bruun kritiserte Universitetet, den høgre skulen og heile embetsstanden som han meinte heldt folket nede og forkvakla folkekarakteren. Heile den europeiske kulturen er veik og forfina og lid under eit forfall som breier seg som ein pest, seier han. Ein ny norsk kultur lyt tuftast på det strenge, men sterke bondelevet.

Førelesningane, som vekte sterk interesse og debatt, kom ut i bokform i 1878 under tittelen "Folkelige Grunntanker", og er eit sentralt verk i norsk pedagogisk idehistorie.

Romundgard og Vonheim

Inspirerte av Bruuns tankar var det fleire og fleire unge menn med latinskule og universitetsutdanning som gav seg saman med "høgskuleflokken". Dei møttest til "høgskulemøte" her i landet og/eller drog til Danmark, til Askov til nye møte med danske høgskulevenner, reiste heim og vart lærarar ved norske folkehøgskular.

Chr. Bruun hadde tankar om at ein norsk folkehøgskule måtte liggia i Gudbrandsdalen. Det er mest som eit eventyr å lesa at han med skreppa på ryggen tek vegen nordover dalen og kjem til Sel og Romundgard. Her tok skulen til i 1867 i og mellom dei gamle tømmerhusa på den gamle garden. Lina Bruun, mor til Christopher, skapte ein heim for dei unge dølagutane, og Andreas Austlid frå Gausdal kunne etter kvart skri-

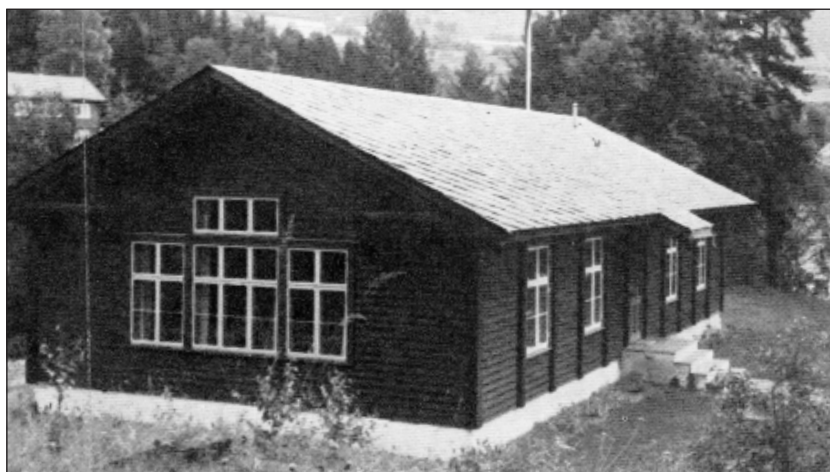
va: "Det tok til å gå stort ord om denne bondeskulen. Det var ei ære å få slike karar (Bruun og medlærarane hans) mellom seg som tok seg såleis av bondeungdomen og seda han opp. Dei var altfor gode til å gøyma seg bort i ei fattig fjellbygd som Sel." Austlid var tolk for "Bønder sør i Gudbrandsdalen" som freista med gode tilbod for å få skulen til seg, ikkje minst storbonden Per Bø i Gausdal. Han hadde skipa Gausdal folkesamlag i 1869, og skreiv til Bruun: "Her er ein torste eller opplysning og kunnskap."

..

Vonheim og Aulestad

Skulen kom til Gausdal, til stor sorg for Selverane. I Gausdal hadde skulen stor framgang med drivande og interesserte lærarar: Kristoffer Janson, Fritz Hansen, Ingvar Bøhn og seinare Matias Skard saman med Chr. Bruun. Per Bø gav skulen husrom den fyrste tida, og seinare tømmer til ny bygning. Den nye skulen fekk namnet Vonheim, og framtida såg lovnadsrik ut. Bjørnstjerne Bjørnson var komen til bygda, og Aulestad og Vonheim var så og seia grannar. Det var fest når Bjørnson tala på møta, og folk kom langveges frå for å høyra..

Bjørnson var oppglødd - i alle høve i den fyrste tida. "Hvør første onsdag i hvør måned har vi bygdemøter på skolen. Da kommer folk fra Lillehammer på den ene side, fra Øjer tre mil på den andre, og lige fra nordre Gudbrandsdalen på den tredje. Da er det jeg, som taler, og det må jeg sige, at den norske bonden er god at tale for. Der er bjælde-klirr udover æftermiddagen, en markedsforsamling af knæggende hæster omkring skolen oppi skogen til alle sider, og inne er flere hundre mænd og kvinder, som synger fædrelandske, ideale og gudelige sange og har smørogbrød med til kaffen, som købes på stedet. Hvør søndag æftermiddag holder Bruun opbyggelse,

Vonheim. Tilbygg nedrivne og skulesalen restaurert 1969.

hvortil også er fuldt hus, og hvor navnlig Grundtvigs sange bryder som sol in i hans foredrags dybe alvor.”

Idyllen slår sprekker

Avstanden mellom Vonheim og Aulestad er kort. Mange ynskte nok at han skulle vori mykje lengre etter kvart som motsetningane mellom Bruun og Bjørnson tok til. Striden mellom desse to kjempene, asketen og grublaren på den eine sida, og Bjørnson, som alltid hadde dragning mot det storlagde, vart ikkje berre til skade for dei sjølv, men og for Vonheim-skulen og miljøet der. Denne striden vart og utnytta av motstandarane av folkehøgskulen og grundtvigianismen ute i samfunnet elles.

Bjørnson meinte at han og folkehøgskulemennene hadde same mål: ”det menneskelige i sin høieste frihet og skjønnhet.” Men denne einskapen dekte over store motsetningar. Bruun førde ein kamp mot pietismen for ein gladare kristendom i tråd med Grundtvigs syn. Bjørnson sjølv såg Bruun som ein pietist i sin mørke fanatisme og dogmetruskap. Men for Bruun var dette kjernesanningar som ikkje kunne diskutera. Det er lett nok å vera samde om idear

og store visjonar. I lengda greidde ikkje Bjørnson å halda lag med Bruuns asketiske ideal. Det vart for mykje ”vassgraut” og ”pinagtighet”. Bjørnsons påverknad av moderne bibelkritikk gjorde ikkje tilhøvet til Bruuns syn lettare. I 1877 er han trøytt av ”langhårede, rød-skæggede, tungt bestøv-

lede, vadmelsklede pietister og dydsapostler”.

Striden mellom Bjørnson og Bruun har mange fasettar, men det ser ut til at det var to heilt ulike mennesketypar der mange reint personlege karaktertrekk butta mot einannan.

Matias Skard som lærar

Mellom dei mange dugande og sermerkte høgskulemennene på Vonheim, kom Matias Skard til å setja merke både som fagpedagog og med sin allsidige bakgrunn. Etter det fyrste året på Vonheim, tek han atter ein huslærarpost, og seinare som lærar på ein folkehøgskule på Frosta Så i 1881 kjem han attende til Vonheim som lærar, og etter kvart også som styrar. Chr. Bruun skriv om Matias Skard at – han ikkje var nokon stortalar, men gjekk inn i arbeidet med heile si sjel. Skard hevda at læremotivet må vera ”-lærlingens kjærlighet til selve undervisningen, i det denne fylder hans behov, giver hans spirende evner og kræfter sysselsættelse og udfoldelse i naturens orden.” Vonheimselevar har stadfesta at Matias Skard makta å skapa ei slik innstilling hjå elevane gjennom foredraga sine. Målet var å leggja

grunnlag for eit personleg livssyn. Det er mange vitnemål om at dei kunne gå til han og snakka om kva det skulle vera..

Striden med Bjørnson vart til skade for skulen. Det var vanskeleg å vera lærar på skulen, også for dei som stod midt i mellom Bjørnson og Bruun. Mellom Skard og Bjørnson var det og usemje om mangt, utan at det difor braut ut i open konflikt. I eit brev som Skard sender til Bjørnson i 1876, seier han seg lei for at tilhøva er slike dei er. Heile brevet er eit klårt uttrykk for den evna Matias Skard hadde til å møta eit anna menneske med respekt for det den andre er, og samstundes seia ifrå kvar ein sjølv står. Brevet sluttar slik:

”Men ein må vera som ein er, med ein i Tolmod arbeider paa meir å verta som ein vil.”

”Om folkehøiskolen og almindannelsen”

Folkehøgskulen fekk etter kvart konkurranse frå ulikt hald. Dei såkalla ”amtskulane” var og skular for ungdom, men ikkje med same innhald som dei frilynte folkehøgskulane. Amtskulane var, som namnet seier, sett i gang og drivne av amtet, og seinare fylket, og sende ut årsmeldingar, som ofte vart trykt i avisene. Folk fekk greie på kva skulane dreiv med, og ein del motstandarar av folkehøgskulen brukte dette som våpen mot folkehøgskulen. Lærarane på Sagatun valde ein av lærarane på skulen, Frits Hansen, til å skriva ei større utgreiing om folkehøgskulen. Frits Hansen kom seinare som lærar til Vonheim medan Matias Skard var der. Dette skriftet vart utarbeidd m.a. i samråd med dei andre Vonheims-lærarane, og kom ut i bokform under tittelen ”Om Folkehøiskolen og Almindannelsen”.

Det er sagt om Matias Skard at hans viktigaste innsats som skulemann var å realisera den pedagogiske sida ved Bruuns idear. Den oppgåva var det lite Bruun sjølv prøv-

de seg på. Matias Skard var vel ein av dei her i landet som mest hadde levd seg inn i Grundtvigs skuletankar og tenkt gjennom læremetodar i samhøve med dei. Difor er det interessant å kjenna att Skards tankar om folkehøgskulen i boka som har Frits Hansen som forfattarnamn:

”Det er i ungdomstida kvar og ein lyt finna livsvegen sin. Difor gjeld det at den unge tidleg finn eit kall, ei gjerning i livet. Folkehøgskulen skal freista å gje dei unge ei lukkeleg vårstund, få dei oppglødde for sanningstankane i samtida, setje fantasi, tenking, kjensle og viljeliv i sving hjå dei. Dette må skulen nå ved å leggje fram dei ymse emne slik at det kallar fram i det unge sjelslivet dei krefter som kan skape den rike voksteren.”

Denne målsetjinga frå Frits Hansens bok burde ha verdi for skular for unge også i dag. Boka kom ut i 1877, året etter at ”Folkelige Grunntanker” vart trykt, og er komen i skuggen av denne. ”Folkelige Grunntanker” var eit stridsskrift, medan Frits Hansens bok vil klårleggja folkehøgskulen som alternativ til latinskulen. Båe bøkene er viktige stolpar i saga åt folkehøgskulen.

Frå seminarlærer til skuledirektør

Vonheimtida hadde vori utfordrande, men ikkje utan problem. For Matias Skard vart den siste tida som styrar ikkje berre hyggjelig. Ingvar Bøhn, som hadde vori styrar før Skard, kom attende til skulen etter lang tids sjukdom, og kravde å få attende styrarstillingen, slik Bruun hadde lova han. Det førde til at Skard sa opp stillinga si og slutta på Vonheim.

Marie, kona hans, døydd i 1883, og han sat att med to små born. I 1886 gifta han seg på nytt med Nilsine Kristiane Myhre, men ho døydd brått like etter at ho hadde født det fyrste barnet sitt.

Matias Skard hadde nok sett, trass i dei interne problema på Vonheim, at han etter kvart måtte over i nytt arbeid. Dei økonomiske vanskanane i folkehøgskulane gjorde at mange skular måtte leggja ned drifta. Vonheim måtte slutta i 1896. Skard hadde ei stund tenkt på stilling i lærarskulen, men ikkje med serleg lyst. Han var grundtvigianar med mange års røynsle frå folkehøgskulen, medan dei fleste lærarskulane eller seminarar framleis hang fast i lekse- og puggesystemet, trass i den nye seminarlova frå 1890 som på papiret gav meir fridom til sjølvle undervisninga. Tanken om eit frise-seminar hadde vori der, utan at det vart alvor av det. I 1892 vart han utnemnd til lærarstilling ved Levanger seminar, og eit nytt kapittel for huslyden tok til, ein huslyd som frå 1894 fekk ein ny medlem, då Gyda Benedikte Christensen og Matias Skard var vigde i Nidarosdomen.

Han hadde ikkje søkt seg til lærarskulen fordi han hadde lyst, men fordi han måtte reisa frå Vonheim. "Det forhatte skulemaskineriet åt staten" ville han skapa om, og så langt han makta ville han gjera institusjonen om til ein "levande folkehøgskule." Han underviste m.a. i sjelelære og sløyd, men dei sentrale faga var norsk og historie. I det teologisk-høgtidlege seminar miljøet vart han ein sentral og populær person med ein naturleg og uhøgtidleg måte å vera på, også i elevflokket. Som motvekt mot pensumjag og puggemetode representerte han ei anna motivering for arbeidet. Slike menneske får ikkje berre tilhengjarar - men og fleire som markerer avstand og motbør. Han skipa mållag ved skulen, og halvparten av elevane melde seg inn. Etter lova var nynorsk og bokmål jamstelte, men nynorsk hadde ikkje på den tida like gode vilkår som bokmål for seminarelevane. Fleire og fleire, som det var naturleg for, brukte etter kvart nynorsk til avgangsprøva. Han samla ele-

vane heime hjå seg til foredrag og samtale, det gav mange av elevane ei oppleving av venskap til læraren. Det førde til eit brevbytte mellom elevar og lærar etter at elevane slutta, som resulterte i eit "meldingsblad" "Liv og Ljos" – det sirkulerte i fleire år med artiklar og synspunkt skrivne av både elevar og lærar.

Skuledirektør

Matias Skard kjende etterkvart på at Levangertida stengde han i hans freistnader på å reformera pedagogikken slik han ynskte. Seminaret med sine gamle tradisjonar og ei leiding av seminaret som ikkje stod på Skards side, gjorde han resignert. Han skjøna at hans hovudinteresse meir og meir var retta mot folkeskulen. Ei stilling med større armslag kunne gje han meir høve til å nå ut. Då skuledirektørembetet i Christianssands stift vart ledig, søkte han, og var utnemnd i 1912, mellom 19 søkjarar.

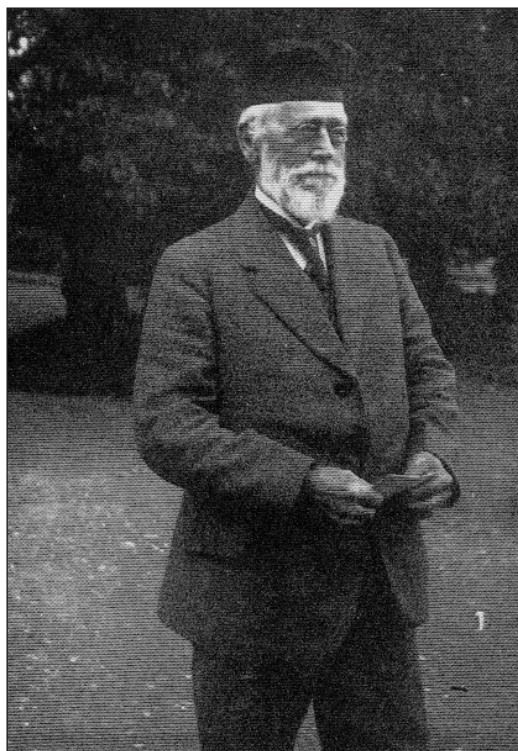
Kristiansand var den gongen ein småby med 15000 innbyggjarar. Her skulle han ha pedagogisk tilsyn i eit stift med 37 800 menneske i ulike kår. Der var 101 prestegjeld med 15 bysokn, 2 lærarskular og omkring 1300 folkeskular. Som skuledirektør hevda han sitt "frilynte og folkelege" høgskulesyn. Han ville gje folkeskulen eit rom innafor skulesystemet som skulen ikkje tidlegare hadde hatt. Læraren må styrkja "Børnenes interesserede Selvvirksomhed". Her er det nye idear som er på veg inn i skulen: aktivitetsprinsipp og arbeidsskule som motvekt mot bokskulen. Lærarane må få menneskeverdige kår gjennom skikkeleg løn og stipendordningar. For læraren må det stillast strenge krav til livsferda hans, og den reint menneskelege kontaktevna er like viktig som fagkunnskapen.

Som i Levanger såg Matias Skard det også som skuledirektør at arbeidet for nynorsk var viktig på fleire omkverve. Han

var den fyrste som gjennomførde å bruka nynorsk i embetsføringa frå skuledirektørkontoret, og han refsa departementet for at jamstillingsvedtaket ikkje vart etterfylgt i godkjenning av lærebøker og lesestoff til elevane.

Arbeid for nynorsk i skulen

Frå 1880-åra tok det til bli aktuelt å ta i bruk nynorsk i folkeskulen. Ei lesebok av Olav Paulson var komen ut, og seinare "Norsk Mållære" av Marius Hægstad. Enda seinare kom ei lesebok av same forfattaren, ei ny mållære og ABC-bok av Andreas Austlid. Matias Skard ville og gjera sitt i dette arbeidet. Han laga ei "Norsk Stave- og Lesebok" og ei "Mållære" med "Rettledning" for læraren. Nynorske skribentar sender manuskript til han til gjennomsyn, og han har kontakt med Ivar Aasen, Elias Blix og Molkte Moe.

Matias Skard. (1925?)

Folkehøgskulen har alltid dyrka miljø der songen har stått sterkt. Men utvalet av tekster var heller fattigsleg i den fyrste tida. Elias Blix sitt salmehefte kom i åra 1869-75. Det vart behov for å omsetje mange danske songar til nynorsk. Ingvar Bøhn gav ut "Norske Visor" og seinare "Norske songar" I-II, ei samling som Matias Skard auka med "Norske songar" II-III, ei samling av originale og omsette dikt

Bibelomsetjaren

Alt i tida på Vonheim hadde Matias Skard tankar om å omsetja delar av Det nye Testamente til nynorsk. Lars Skrefsrud oppmuntra han til dette arbeidet, og etter oppfordring frå Det norske Samlaget, gjekk han i gang med omsetjing av Markus-evangeliet.

I 1875 får Skard prenta 4 av Davidssalmane, det er av dei fyrste bibeltekstene som er gjort på nynorsk. I 1885 vart han med i ei nemnd nedsett av departementet for å omsetja heile Det nye Testamente til nynorsk. Dei andre i nemnda var Elias Blix, Johs. Belsheim og Ivar Aasen.

Delar av Det nye Testamente kom ut som einskildutgåver i åra 1882-89, og i 1889 kom så ei samla utgåve av alle bøkene: "Det nye Testamente, Umsett fraa den greske Grunntekst paa norsk Folkemaal og utgjevet med Statskostnad av Det norske Samlaget. (1889/ 455 tekstsider)"

Matias Skard omsette også Apostelgjerningane, Galatarbrevet, Jakobs brev og breva etter Johannes. Dei fire nemndmedlemene møttest av og til hjå Ivar Aasen og av og til hjå Elias Blix.

Salmediktaren

Skard skreiv vers heile livet, oftast "bruks-poesi". Hans alvorlege diking vakna med høgskuletankane og nynorsken. Som før nemnt vart samlinga "Norske songar" laga

til bruk i folkehøgskulen. Høgskulesongboka frå 1927 har 14 songar av Skard, 12 av dei har religiøs karakter. Elias Blix sine salmar frå 1869 gav nok inspirasjon til Skards salmedikting, sjølv om dei fyrste salmane hans er datert til tida på Ulefoss, ein periode med tvil og religiøse brytningar. Salmen frå denne tida "Du Jesus Krist, min Frelsar kjær..." rekna han som sitt religiøse gjennombrut. Teksten omarbeidde han seinare i samlinga hans frå 1904, der han tek slik til: "Å Jesus, gode Frelsarmann - " (Nynorsk s.b. nr.205/Landstad nr.260) Det er ein salme med sterkt uttrykk for vanmakt og hjelpeløyse:

"Å Jesus, gode Frelsarmann
som hjelpa vil og hjelpa kan
og enda hjartekvida.
Meg arme syndar nådig ver.
So reint forkomen som eg er.
Lat ei meg lenger lida",.

Takk. Takk igjennom synd og tvil
eg øygnar alt din milde smil
med bot for alle brestar.
I deg er frelsa sant og visst,
eg trur, å, hjelp mi vantru, Krist.
Til deg mi von eg fester lit.

I 1903 gav han ut "55 salmar. Gamle og nye", og i 1904 "100 salmar". Dei gamle er omsette salmar, mest etter Grundtvig, medan dei nye er Skards eigne

Matias Skard er ikkje åleine om å gje ut salmesamlingar på nynorsk i denne tida. Frå 1903 til 1920 kan ein nemna Matias Orheim, Johan Lunde, Johannes Barstad, Anders Hovden, Bernt Støylen og fleire.

16. oktober 1869 vart "Magnus Brostrup Landstads Kirkesalmebok" godkjend til bruk i den norske kyrkja. Same året kom "Nokre Salmar" av Elias Blix ut.

Elias Blix (1836-1902) var fødd i Gildeskål i Nordland. Då han gjekk på lærarskulen i Troms, fekk han tak i Ivar Aasens grammatikk. Det vart som ei stor oppdaging for han. Han hadde prøvd å dikta før, utan å lukkast, men "på landsmålet gjekk det av seg sjølv."

Blix-salmane vart autoriserte til bruk i kyrkja, og det førde til at fleire og fleire gjorde krav om ei salmebok "på landsmål." Prestemållaget med biskop Bernt Støylen som leidar, samla nynorske salmar i ei salmebok. Biskop Per Hille på Hamar sette fram tanken for departementet om å få ei heil salmebok på kvart av dei to måla i landet. Det norske Samlaget vende seg til Bernt Støylen, og i 1923 kom "Nynorsk salmebok for kyrkja, heim og skule ut". I undertittelen heiter det: "Denne Nynorske Salmeboki som hev vore påemna i mange år, er til slutt samla og utarbeidd av biskop Støylen, sokneprest Hovden og biskop Hognestad etter oppmoding frå Det norske Samlaget, 5. februar 1923."

Nynorsk Salmebok vart godkjent til bruk i gudstenesta i 1925.

Landstad hadde som program å få inn den norske tonen i salmesongen. Det prøvde han på både ved si eiga salmedikting, og ved revisjon av eldre salmar som skulle vera med i salmeboka. Men han laga og rom for salmedikting på nynorsk. I Landstads Salmebok er det 10 originale salmar av Matias Skard og 2 omsette, i Nynorsk Salmebok har han 14 originale og 17 omsette salmar og i Norsk Salmebok frå 1984 er det 12 originale og 1 omsett salme av Matias Skard.

Lovprisingstonen er eit grunnmotiv hjå Skard. Den finn vi i salmar som "Lovsong skal all heimen kveda.", "Opp Guds folk, lat songen ljoda.." og "Morgon sæle, englemæle, englemæle oss bodskap ber." Eit anna motiv finn me i hans fedrelandssalmar:

”Folkefader, deg skal vera all takk og lov og pris og æra”, ”Som Israel med veldig hand du førde ut or trældoms land”, og ikkje minst ”Milde Gud og folkefader...” Denne salmen har ”alt”, heim og kyrkje, land og folk, menneskelivet i alle aldrar, kristentru og opplysning.

Biletspråket i Skards salmar viser ein diktar som kjenner den norske naturen i dei skiftande årstidene. Her er fjell og fjord, støl og strand, lauv som sprett, sola som skin eller glader osv.

Ein del salmar har ofte ei lang soge gjennom hundrevis av år med fleire omsetjingar frå framande språk. Det opnar for eit veldig perspektiv å tenkja på dei mange kyrkjelydane og dei einskildmenneska som har sunge eller vori tilhøyrarar når desse salmane har lydd. Det er ei forvitneleg soge på mange måtar. Her tek me med eit slikt døme, der Matias Skard er ein av dei siste omsetjarane, pinsesalmen ”Veni creator spiritus ” Salmen på latin er frå omkring 856, vart omsett til tysk av Martin Luther 1524, Landstad omsette han i 1855, og Matias Skard omsette han til nynorsk i 1903. Melodien er frå Wittenberg på 1000-talet.

Landstad:

Kom, Hellig Ånd med skapermakt
opprett hva synd har ødelagt,
og glede i hvert hjerte giv
som du har født til evig liv.

Skard:

Kom, Ande med di skaparmakt
og reis det synd hev øydelagt,
og fred og frygd i nåde giv
kvart hjarta du hev vakt til liv.

Det levande ordet

I sogå åt folkehøgskulen er ”det levande ordet” ikkje berre eit uttrykk, men eit innhaldsmetta program heilt frå Grundtvigs tid.

Det levande ordet er den menneskelege tale, når menneske møter menneske. Det er barnet si oppleving av mors røyst frå fyrste stund, og barnet si pludring som svar på opplevinga av kontakt med andre menneske. Det er i denne situasjonen språket utviklar seg. Det levande ordet sin motsetnad er det daude ordet, det skrivne ordet som den unge eleven møtte i skulesituasjonen i ein lære- og puggemetodikk av ord som var framande og utan samanheng med barnet si verd. Det var i denne situasjonen Grundtvig og folkehøgskulen kom med sin reformpedagogikk.

Det levande ordet er i si høgste form Guds ord til mennesket – og mennesket sitt muntlege vitnemål om Gud. Det levande ordet er verksamt også i den menneskelege tale når mennesket finn atterklang hjå andre for det som rører seg i eins eiga sjel.

For Matias Skard var nok det levande ordet alt frå barndomen ikkje dei mange orda i det gamle bondesamfunnet, men dei trygge, dei sterke orda med plass for ”det heilage” Dette har vori ein leidetråd for han gjennom ein livsvokster som har vori uvanleg rik – både den personlege utviklinga og det arbeid og engasjement han la for dagen innan yrkesliv, kulturovringer og samfunns-spørsmål. I tillegg må ein nemna det tillegg som me i dag kallar ”kreativitet” – den skapande evna i dikting og fantasi.

Skal me til slutt dra lina attende til der det tok til, til bygda og garden med skog og fjell, med si soge, sine generasjonar og tradisjonar gjennom helg og arbeid i eit dikt med mjuk og vemodsfull naturkjensle - med dām av folkevise, eit naturbilete og folkelivsbilete som mange av den eldre generasjonen kan nikka attkjennande til, i Matias Skards ”Lokk”:

Løkk

Dropleny og Dagros, Fridelin og Fagros, og mi bjølleku.
Bøling burti beite. snart er kveldsmunleite. Huli, luli, lu.

Skuggen lang seg tøyser, natti fram seg smøyser over fjell og flu.
Soli sig bak åsen, kom no heim på båsen. Huli, luli, lu.

Brandgås, lat di klokke klinga sårt og lokke heim til seterbu.
Kom no du og hine, stakkars kyrne mine. Huli, luli lu.

Sjå kor vent dei rekkjer over braut og bekker, over sjølvbygd bru,
stanar, surrar, jortar,- kom no lite fortar.Huli, luli, lu.

Salt eg strør på hella, godt eg skal deg stella no du heim vil snu.
Juret ditt eg lettar, asken min du mettar. Huli, luli, lu.

Så me kviler blidleg til i morgon tidleg, både eg og du.
Vondt som kunne henda, Gud vil frå oss venda. Huli, luli, lu.

("Norsk songbok" nr.452)

Matias Skard døydd 28.7.1927. Han er gravlagd på kyrkjegarden her i Øyer.

Matias Skard med barn, svigerbarn og barnebarn på Skard siste sommaren han levde.

Kjelder:

Norsk biografisk leksikon

Sigmund Skard: Det levande ordet.

(Det norske Samlaget 1972)

Gunnhild Skard: Foredrag om. M.Skard /Vonheim 94.

Klaus Sletten: Christopher Bruun (Gyldendal 1944)

Christopher Bruun: Folkelige Grunntanker.

Aslak Torjusson: Den norske folkehøgskulen.

(Det norske Samlaget 1977)

Holger Barkved : Soga um norsk salmesong.

(Dreyers forlag 1936)

P.E. Rynning: Salmediktingi i Noreg (Oslo 1954)

K:Grue Sørensen: Oppdragelsens historie III

(Gyldendals ped bibl. 1961

Norsk idehistorie III (Aschehoug 2001)

Lars Holmen:

Simon Johnson, "præriediktaren" frå Øyer

I mai 1883 reiste ei mor med tre born frå Øyer og hadde Amerika som mål. Det var Johanne Andersdotter med dei tre borna, Simen på åtte, Mathias på fire og Ragnhild på snautt to år. Mannen, Johannes Svendsen, hadde reist året før, skaffa seg land i Red River-dalen i Nord-Dakota, og nå venta han familien etter. Den eldste av desse borna, Simen, skapte seg eit namn i det norske Amerika som avismannen og "præriediktaren" Simon Johnson. Han var ein av dei mest lesne norsk-amerikanske forfatarane.

Røtene

Faren, Johannes, var frå Bergumshågån, også kalla Klukkerhågån, og mor Johanne, frå Sundgarden. Dei gifta seg i 1873 og busette seg i Blæsterviken. Dei neste åtte åra fekk dei fire born, men nummer to, Marte,

døydd berre to månader gammal. I 1878 flytte familien til Bergumshågån som var mannens barndomsheim, og overtok den. Men dei fann nok levekåra for harde, for etter 4-5 år selde dei småbruket til syster og svoger til Johannes, Karen og Johan Engbretsen, og sette kursen for Amerika som så mange andre norske i den tida.

Det nye landet

Dei busette seg i Norway township i Traill County i den austlege delen av Nord-Dakota. Dei tok ikkje "homestead", men leigde 80 acres udyrka land, om lag 320 dekar – ein halv "kvart". Det var etter amerikanske forhold ei *lita* jordvidde. Farmen deira vart kalla *Svendsen-garden*. Dei var ikkje dei einaste norske der, heller ikkje dei einaste øyveringane. Dette var – som navnet seier – ei rein norsk bygd. Red River-dalen likna ikkje på Gudbrandsdalen. Det var flate prærien så langt auga kunne sjå.

I 1964 – 90 år gammal – hadde han ferdig ei upublisert minnebok som heiter *Opplevd*. Ho fins i handskriftsamlinga på Universitetsbiblioteket i Oslo. Der fortel han om barndomen sin både i Øyer og i Nord-Dakota. Dei fyrste åra budde familien i ei

torvhytte. Etter kvart vart det født seks born til. Dei fekk lite av skulegang; det var berre vanleg folkeskule. Simon fekk gå nokre månader på college, men var elles sjølvlærd.

Han hadde emner og energi til å skaffe seg kunnskapar på eiga hand. "*Livets skole* var praktisk talt alt jeg hadde," har han sagt.

Som i Norge måtte borna tidleg hjelpe til heime som best dei kunne, men dei måtte også søke ut ettersom nye born voks til – så mange som dei var.

Da han på sine eldre dagar kom attende til heimstaden, var alt rive ned og pløygd over, og barndomsheimen var redusert til "*en knapt merkbar tue i en hveteåker*" står det i minneboka.

Diktning, norskdom og fråhaldsarbeid

Simon Johnson gjorde ein stor innsats for norsk skriftkultur i Midtvesten, og han var ein av dei mest lesne norskamerikanske forfattarane. Han skreiv romanar, noveller, forteljingar, dikt, biografiar og essays. Fleire av dikta hans er det set musikk til. Han kjenner at han har hatt fordel av å ha vakse opp i to kulturar, norsk og amerikansk. Han kjenner seg likevel meir amerikansk enn mange som er født der. Amerika har vore eit overlag godt land for meg, skriv han i *Opplevd*. Han har lese norsk litteratur like sidan gutedagane; han skreiv alt på norsk og omsette deretter til engelsk. Den endelause prærien og den underfagre solnedgangen har influert diktninga mi, har han også sagt.

Johnson var også engasjert i fråhaldsarbeid, og han var sekretær for fråhaldsrørsla i Nord-Dakota frå 1901 til 1908. I nokre av dei litterære arbeida hans er alkoholmisbruk tema. Eit anna viktig tema i arbeidet hans er norsk kultur og tradisjonar som det gjeld å ta vare på i det nye heimlandet. Elles er sjølv sagt nybyggjarlivet på prærien eit viktig tema i diktninga hans.

Johnsons første roman, *Et geni*, kom ut i

1907. Denne romanen moraliserer over alkoholmisbruk og er eit kampskrift i fråhaldsarbeidet. Den viser korleis alkoholmisbruk og saloon-besøk kan øydeleggje eit godt menneske. Den neste boka, *Lonea* frå 1909, er ei skildring av fattigfolk på prærien, der han gje eit nært og ekte bilde av nybyggjarlivet der vest. Her understrekar han også kor viktig det er å ta vare på historiske minner og tradisjonar.

I 1910-11 var han tilbake i Norge for å halde foredrag om norskamerikansk kultur. Etter heimkomsten til Midtvesten heldt han fram som farmar og forfattar – han hadde kjøpt seg ein liten farm i nærleiken av Minot. I 1912 fekk han *Det Norske Selskap* sin litteraturpris.

Johnsons tredje roman, *I et nyt Rike*, kom ut i 1914. Den vart omset til engelsk eit par år etterpå med tittelen *From Fjord to Prairie*. Her er fine skildringar av nybyggjarlivet på prærien: "De var som tilhavs alle sammen. Drevet væk fra den øvrige Verden og omgivne af en gulnet Græsvidde, der paa alle Kanter løb lige du i Himmelbrynet".

Her skildrar forfattaren Nord-Dakota si historie fram mot ein jordbruksstat. Det er ikkje individualisme, men dugnadsånd som sermerker utviklinga heilt fram til at materialismen og velstanden blir for stor. Det som i starten var til velsigning, kan bli til forbaning. Johnson har eit svært negativt syn på bysamfunnet, noko som har solide røter både i amerikansk og norsk tenkning – t.d. hos Hamsun! I denne romanen er byen, som er kalla Fordville, eit trugsmål for jordbrukssamfunnet omkring.

Denne romanen gjekk som føljetong i *Gudbrandsdølen* og *Lillehammer Tilskuer* våren 1968. Forfattaren sette som vilkår for bruk at den skulle omskrivast til dagens rettskriving. Han heldt seg oppdatert med norsk rettskriving like opp i den høge alderen han da var i – 93 år.

I 1917 kom *Fire fortællinger* ut. Her og ofte elles har Johnson eit idealisert bilete av norsk bondekultur. På same tid kritiserer han amerikansk assimileringspolitikk. I *Fal-litten på Braastad* frå 1922 tok Johnson på nytt opp sitt kjæraste tema – farmen som veks ved hardt arbeid, men når grådigska-pen tek overhand, går det dårleg.

Romanen *Frihetens hjem* frå 1925 er ei oppfølging av den førre, men med søkelyset retta mot neste generasjon norskamerikana-rar. Her er det lett å merke at forfattaren er oppgjeven over at han ikkje greier å overføre sine idealverdiar til neste generasjon.

Johnson heldt fram med å skrive, men gav ikkje ut så mye etter dette. Det vart også vanskelegare å gje ut norskamerikansk litte-ratur. Ein god del av det han skreiv, vart pu-blisert i Nordmand-Forbundet sine med-lemsblad.

Simon Johnson var ein produktiv skri-bent også etter han vart pensjonist i 1945. I 1966 hadde han ferdig eit essay på 62 sider om Henrik Ibsen. Same året skreiv han eit tilsvarande essay om Bjørnson, likeså eit par artiklar: *Tidebolker og begreper*, og *Al-dershvile og menneskesinn*. Han skreiv også fleire dikt, m.a. En romfarers bønn, ein tittel som syner at han også var oppteken av vår tids problem.

Pressemannen

21 år gammal begynte Simon Johnson å skrive for amerikanske aviser og var verk-sam som forfattar og pressemann i over 70 år. I 1920 vart han tilsett som redaktør i avi-sa *Nordmanden* i Grand Forks. Der var han til i 1929 da han flytte til Decorah i Iowa for å vera med-redaktør i den kjende norske avisa *Decorah-Posten*. Denne stillinga had-de han til 1945 da han tok avskil med yrkes-livet.

Som avismann i desse norskamerikanske avisene hadde han sers godt høve til å virke som kontaktskapar og kulturformidlar mellom Norge og det norskætta Amerika. For dette store brubyggjararbeidet vart han i 1954 utnemnt til riddar av 1. klasse av St. Olavs Orden. Generalkonsul Th. Siqveland, som da var generalkonsul og bosett i Min-neapolis, overrekte honom riddarkorset, og sa i det høvet dette:

"Johnson er blitt kalt Præriens dikter. Det er en hederstittel han bærer med rette. Hans Majestet, Norges konge, og det norske folk på begge sider av havet er med rette stolte av forfatteren Simon Johnsons virke."

Heim og familie

Som alt nemnt kjøpte han seg sin eigen heim, ein liten farm i nærleiken av Minot så tidleg som omkring 1907-08 og hadde den til han flytte til Decorah. Han var likevel godt vaksen da han stifta familie – 50 år. Han gifta seg med Anna Flaten som også var norsk immigrant. Dei hadde ikkje born saman, men ho hadde ein son frå sitt fyrste ekteskap. Ho døydde sju år før Simon.

Dei siste åra av livet budde han på ein al-dersheim i Decorah – eit par kvartal unna sin eigen heim. Like til siste året gjekk han kvar dag dit for å arbeide ved skrivemaski-na. Han arbeidde med psykologiske studiar og la grunnlaget for ei ny bok. "Det ville bli et fryktelig liv dersom en ikke hadde noe å gjøre," hadde han sagt til ein reportar.

På denne aldersheimen døydde han 16. juli 1970, nær 96 år gammal – åndsfrisk til siste stund.

Kjelder: Norsk biografisk leksikon
Artiklar i Gudbrandsdølen og Lillehammer Tilsku-er
Artikkel i Decorah-Posten

Einar Nyberg - en vidfaren tretling

Høsten 1953 stod dette intervjuet i Gudbrandsdølen, som Kristian Ourom hadde med Einar Nyberg f. 1897. Han bosette seg i Canada og døde der, 87 år gammel. *Red.*

Det var en regntung augustdag jeg besøkte ham. Jeg hadde forresten hilst på ham dagen før ved kirken. For til kirken måtte han etter 31 års fravær, syntes han.

Ad omveier hadde jeg hørt at Einar Nyberg hadde prøvd på litt av hvert "over there", men han er ikke noe villig intervjuobjekt, vil ikke ut med alt. Ett og annet får jeg likevel trukket ut av ham. Ikke så at han er noen fåmælt natur, heller tvert imot. Men hans bedrifter skiller seg så mye ut fra en vanlig døls at han mener det han kan ha å fortelle, kommer til å virke usannsynlig.

Etter hvert kommer det fram at han må ha vært utrustet med en betydelig utferds-hug, kanskje også med hug til å prøve det som ligger utenom det vanlige for den alminnelige gudbrandsdøl.

Oppvekst på Sør-Tretten

Einar Nyberg er fra Tretten, vokste opp i Nyberg i en søskenflokk på 9. Gang på gang kommer han inn på faren og farens syn på forskjellige ting. Faren gjorde tidlig oppmerksom på at han ikke kunne gi de mange barna noen arv i penger. Men jeg skal lære dere å arbeide, sa han, og det er også en arv. En ærlig arbeidsmann behøver aldri å smyge for noen, hadde faren framholdt, og det var ord man etter hvert forstod sannheten av.

Som smågutt arbeidet Einar Nyberg mangelgang for en daglønn av 25 øre. Han bebreider ingen denne lønnen. Den var etter tiden. Men det er med en viss stolthet han kan fortelle at han en gang som smågutt fikk en hel krone i daglønn. Gardbrukeren han arbeidet hos, hadde sagt som så: *Du har arbeidet som en kar og skal ha lønn som en kar.*

Farvel til heimbygda og heimlandet

Sammen med brødrene Emil, Gunnar og Johan tok Einar Nyberg ut på hvalfangst i traktene ved Syd Georgia i 1919 og kom heim i 1921. Neste år bar det med alle fire ut på nytt: Emil og Johan til USA, Einar og Gunnar til Canada. I Canada ble det som med innvandrere flest, farm-arbeid om sommeren og skogsarbeid om vinteren.

Etter et par år tok også Einar og Gunnar sørover til statene, og snart var alle fire brødrene igjen samlet. Det var ingen alminnelig verneplikt i USA da, og det var ingen virksomhet for å verve frivillige. Det ble til at de fire lot seg verve til armeen. Det var ikke høye lønninger som lokket, men Einar Nyberg har likevel funnet ut at dette året i armeen var et år med utbytte. Militært sett var det ikke særlig anstrengende, men en hadde undervisning i mangt, så det var mye å lære. Bl. a. hadde en ukentlige timer i

skriftlig bruk av engelsk, videre kartlesing, kompassbruk osv. Og det skulle vise seg at særlig kart og kompass-kunnskap kom til å bli av stor betydning for Einars senere virke.

På isfiske i Nord-Canada

Ikke lenge etter var han igjen i Canada og slo seg på en geskjeft som ikke mange utflyttede gudbrandsdøler har vært med på – isfiske! Som kjent er det mange store sjøer langt nord i landet, og her foregikk og foregår fremdeles et betydelig fiske. Broren Johan kom også snart etter, og de to kom i årene framover til å drive i fellesskap og har sikkert vært ute for mange strabaser.

- Fortell litt om dette fisket, sier jeg.

Han legger ikke skjul på at det var et slit-somt liv. En må huske på at en måtte noen hundre engelske mil nordover fra nærmeste jernbane. Før isen la seg, fraktet vi nordover det vi skulle ha med oss. Det var å ta seg fram etter elvene. Selve sesongen var fra 1. desember og utover på vårparten som regel til mars. Vi drev helst på en sjø som på norsk kan kalles Slavesjøen. En måtte ha lisens for å drive dette fisket, 10 garn på hver utøver. Hadde vi med oss en leiekar, ble det altså 30 garn. Garna var 100 yard (91,4 m). Så var det å hogge hull i isen da, som regel 1 meter i firkant og med garnlengdens avstand mellom hullene. Å få satt garna fra hull til hull var en finesse som bare de innviede vil begripe, så det lar vi stå hen.

Einar Nyberg ler godt når han forteller om en gang han skulle hyre en leiekar. På spøk spurte jeg om han var flink til å svømme. Det var han, mente han. Så spurte jeg om han trodde han kunne svømme fra hull til hull under isen og få garnenden med seg. Det kom til å bli kaldt, trodde han. Men var det nå så at vi greidde det, så skulle vel også han. Men det er nok ikke på den måten garna blir satt ut. Jeg har jo snakket med folk

som har drevet isfiske på mer hjemlige trakter som Åstvatnet og Lyngsjøen - vel å merke den tid slikt fiske var lovlig - slike karer som Johan Solberg og Ola Monsløyken, for eksempel. Begge disse hadde nok holdt fram at det var et kaldt arbeid. Einar Nyberg legger heller ikke skjul på det, og fisken frøs med en gang den kom opp. Nå kom det også godt med at han hadde vært borti noe byggearbeid før. For før en kunne gå i gang med slikt fiske, måtte en jo få seg opp et såpass hus at en kunne komme igjen-
nom vinteren.

- Og det kunne bli mye fisk på en natt ?

- Det er jo gjerne opp og ned med alt fiske. Men det hendte nok at det kunne bli opptil 1000 fisk, mest kvitfisk. Når så gjennomsnittet lå på 2 kg, ble det alltid noe. En og annen gjedde kunne det også slenge, men den var ikke salgbar. Vi måtte få innvollene ut etter hvert som fisken ble tatt opp, for det hele stivnet jo etter et øyeblikk. Og så ble fisken lagt i kasser på 80-90 kg. Vi hadde fraktet kassebord opp på forhånd, og så var det gjerne om kveldene vi snekra kasser. Med jevne mellomrom kom så oppkjøperne med hester og hentet fisken.

- Men hvordan kunne de frakte med seg nok for til hestene på slike avstander?

- Også det var ordnet på forhånd. Det var lagt ut – skal vi si: depoter - på bestemte steder.

Jeg kikker over til mitt intervjuobjekt, riktig studerer det senesterke, markerte ansiktet med pene trekk, og jeg tenker mitt: For et slit du har vært med på. Men for ham er det noe helt dagligdags. For slik er livet der nord, slik som vi også kjenner det fra Helge Ingstads og andres bøker om fangstliv i Nord-Canada..

På spørsmål om det økonomiske utbytte, blir han mer reservert. Oppkjøperne hadde så å si fiskerne i sin hånd. De kunne ha mange unnskyldninger når pengene skulle

ut: treg avsetning, fisken lagret osv. Men nå er jo forholdene blitt noe annerledes. Hesten er erstattet med fly, så nå kan fisken i fersk tilstand sendes til storbyene og avtakerne der.

Skjerping etter edle metaller

- *Hva drev dere så med om sommeren?*

- Da drev vi i stor utstrekning med skjerping etter edle metaller. Pengesterke selskaper hadde folk ute til å farte omkring. Dette arbeidet var gjennomgående bra betalt, 250-300 dollar i måneden og fri kost.

- *Kom dere ikke på å dra sørover igjen til mildere og mer siviliserte strøk?*

- Kan ikke si det. Det var dårlige tider fra 1930 og utover. Det var lite med arbeid, og en hel masse mennesker måtte få bidrag for i det hele tatt å eksistere. Og så er det nå engang slik at dette villmarkslivet vi førte, også hadde sin sjarm. Vi levde vårt frie liv. Men vi sluttet omsider med fisket. For det første var det disse vanskelighetene med oppkjøperne - det gikk så lenge før vi fikk oppgjør, om vi i det hele tatt fikk noe. Dessuten ble det fastsatt kvoter for hvor mye hver enkelt fisker kunne ta.

Pelsjegerliv i Nord-Canada

- *Og så?*

- Så ble det fangst enda lenger nord.

Et nytt kapittel rulles opp for meg, uten fakter og store ord, et kapittel om slitet i ensomheten, om farer, men også om de samme frie menns gleder.

Atter måtte hus bygges til et slags hovedkvarter. Over uhyre områder omkring satte vi ut feller for forskjellig slags vilt. Når fellene skulle sees etter, tok brødrene Einar og Johan hvert sitt område. Da kunne de bli borte i dagevis, veker også om uværet satte inn. På spørsmål om hvordan de overnattet

da, fikk jeg til svar at de nok fikk greie seg på beste måte. En hadde jo trekkhunder med. En god sovepose og en passende fjellkløft fikk greie seg. Mat var det ingen mangel på. Det vanket både elg og rein. Men nå er det begrenset hva en fangstmann kan skyte til eget og hunders opphold. Vi hadde også lagt ut depoter her og der i fangstområdet. Da måtte vi lage enslags hjell mellom noen trær, såpass høgt at villdyrene ikke nådde opp. Så surret vi et stykke av en presenning eller noe annet over. Bjørnen var verst til å rane oss, om sommeren altså, om vi ikke fikk matvarene høgt nok. Det så ut som den kunne lukte mat lang veg. Vi måtte ofte skyte bjørn for å verne om vårt, enda bjørnen ikke kunne brukes til noe annet enn hundeføde. Skinnen var ikke salgbart, eller det stod i så lav pris at det ikke lønnet seg å frakte det så lang veg.

Også dette å ha skutt bjørn, blir fortalt udramatisk og uten store ord, som en dagligdags hendelse. Det ligger nær å tenke på den ståhei det ville ha blitt her om en kom til å felle en bjørn. Det ville på kort tid ha vært kjent over hele landet.

De pelsdyr brødrene Nyberg fanget, var først og fremst rev, mest rødrev, men også korsrev, sølvrev og kvitrev. Dertil kom gaupe, mink og oter. Den siste tiden fanget de også i hopetall en slags vannrotte som det nå er god pris på. Med den lave temperaturen som det alltid er i disse traktene vintertid, var dyrene som regel stivfrosset når de ble tatt av fellene, så det ble nok ofte tunge lass for hundene. Det var ikke tale om å flå dyrene før de var vel framme i fangstthytt og kunne bli tint opp.

Når jeg spør om han vil fortelle om spesielle episoder fra fangstlivet, får jeg et bestemt nei, for folk herover vil neppe tro det. Men han innrømmer - etter så mange år i villmarken, er det ikke til å unngå å komme borti en og annen nifs situasjon.

Skjerping etter uran

I de mange år brødrene Nyberg var med på skjerping for andre, tilegnet de seg såpass innsikt i disse ting at de for noen år siden begynte skjerping for egen regning. Det var særlig uranforekomster de var ute etter. Også til denne virksomheten krevdes lisens, og de har da vært så heldige å finne forekomster så nå har de hele 8 kartlagte og innregistrerte felter. Men hvor store verdier det ligger i slike feltene, vil først fremtiden gi svar på.

Stor framgang i heimbygda

På et sluttspørsmål om inntrykk av de hjemlige forhold etter så langt fravær, svarer han uten betenkning:

Jeg har inntrykk av at det her har vært en rik utvikling. Det er bygd en masse hus si-

den jeg reiste, ser jeg. Folk bor også godt og pent, og jeg har inntrykk av at virkelige fattigfolk er det ikke lenger noen av. Fortjenesten for arbeidsfolk er så god at jeg tror Norge fullt kan måle seg med andre land når det gjelder arbeidslønn. Jeg er særlig imponert over er de ypperlige vegene som er kommet siden jeg reiste ut. Jeg har også fartet noe i fjellet etter at jeg kom heim. Nå er det jo bra bilveger til nær sagt alle setrene. Noe slikt kunne vi ikke ha tenkt oss muligheten av i min oppvekst.

Sist i måneden reiser Einar tilbake til Canada med fly. Men han holder det ikke umulig at han kan komme tilbake og slå seg ned her for godt etter å ha ordnet med sine affærer der borte.

Per Rusten:

Bjørnebykaran på Hynna

Hynna er ei setergrend inne i Åstdalen. Den ligger på Øyer-sida av grensa, men setrene der, hører til gardar i Ringsaker. Noen år i mellomkrigstida bodde det to brøder inne, og de levde stort sett av det naturen gav.

Noen av setrene på Hynna.

Bjørnebykaran, Eilif og Ola Bjørneby, var opprinnelig fra Fredrikstad. I depresjonsåra rundt 1925 kom familien til Lillehammer. For de fleste, var det umulig å få seg arbeid av noe slag. Bjørnebykaran fikk en del arbeid på gardene rundt Lillehammer, bl. a. på Lysgård. I denne tida reiste mange til Amerika. Mange reiste også til Kanada og Alaska, og slo seg ned der. Ofte var det jakt og fiske i de store skogene de levde av.

Bjørnebykaran hadde også planer om å emigrere til Kanadas store skoger. De var ivrige friluftsfolk og gikk mye på turer i fjellet, og de var ofte så langt innover som til Åstdalen. De begynte å prate om at forholdene der inne sikkert var mye like de forhold de kanskje ville komme bort i om de drog til Kanada.

Det endte med at Eiliv og Ola i 1926 eller –27 leide seterhusa av Johannes Herberg

på Hynna og slo seg ned der. Herberg'n brukte da setra om sommeren til ungdyr, og til dyr med liten mjølkeproduksjon. Om somrene passa Eiliv og Ola dyra til Herberg, og for det fikk de den mjølka som dyra gav. De kokte litt ost og kinna litt smør så de hadde noe å møte vinteren med.

Fiske, jakt og fangst

Disse aktivitetene var nok den sikreste levevegen. Det var mye fisk i Åsta og andre bekker og tjern i fjellet, og Bjørnebykaran ble etter hvert mestere til å ta fisken. Fisk var god salgsvare og kunne gi kontanter. De bar mange bører med fisk på ryggen helt fra Lyngen og til Lillehammer der de for det meste solgte den til hotellene i byen.

Om vinteren var det jakt og fangst som gav utkommet. Det var mye hare i Åstdalen, og den ble til dels tatt med snare. Skogsfugl var det også flust av, og det var bra med rype. Mikkell rev var kanskje det mest verdifulle jaktobjektet. Dette var på ei tid da reveskinn var gjevt til pelskåper for sositetsdamene verden over. Reveskinn var derfor forholdsvis godt betalt.

Valpeoppdrett, molteplukking og saueavl

Bjørnebykaran drev mye med oppdrett av elghundvalper. Alle valpene ble døpt og fikk sitt personlige navn, og så ble det tilføyd *fra Hynna*. For eksempel: Rapp fra Hynna!

Bjørnebykaran visste også hvor molta var å finne. Hvert år frakta de tunge moltebører på ryggen til Lillehammer. Også *molta* var det hotellene i byen som kjøpte.

En gang hadde en tredje bror Bjørneby fått skrappt sammen penger til et halvlodd i Pengelotteriet. Han var heldig, for han vant noen kroner på loddet, og noe av gevinsten gav han til brørne sine på Hynna. Det ble stor stas. Eiliv og Ola hadde nå så mye penger at de kunne kjøpe seg et par sauer

og begynne med saueavl. *For* til sauene samla de på Hynna og der omkring om sommeren, og etter hvert ble saueflokken større.

Villmark

Åstdalen og Hynna var den gangen ren villmark. Den eneste adkomstvegen var en kjerreveg fra Bergundhaugen i Mesnalia. Den var såpass god at den var framkommelig med bil om sommeren. En kamerat av Eiliv og Ola, Olav Campell, som har fortalt meg det meste som jeg vet om Bjørnebykaran, har også fortalt at han da eide en T-Ford, modell 1923. Om sommern brukte han den når han skulle på besøk på Hynna. Ned gjennom Storstil-lia var vegen temmelig bratt. Kjerrevegen var også tilgrodd med gras. Var det regnver, når han skulle heimover, kunne det bli vanskeligheter. Graset i vegen ble nokså sleipt når det var vått. Gummien på hjula til T-Forden var hard, og bilen gikk derfor lett i spinn. Redningen var at hjula hadde grove eiker. Campell surra reip rundt hjula, for kjettinger var det ingen som visste om den gangen.

Ellers var vegforbindelsen fra Hynna bare råk til Sjusjøen, Hornsjø eller Grava. Det var beina og ryggsekken som var transportmiddelet for Bjørnebykaran om både vinter og sommer. Om vinteren var selvfølgelig skiene brukt.

Bjørnebykaran fikk oppleve sitt Kanada i Åstdalen. Det var sikkert mange harde dager når de pga. snøfall og uvær ble helt isolerte. Dette var selvfølgelig lenge før noen hadde radio eller fjernsyn. Det kunne gå uker mellom hver gang de kom over ei avis. Under slike forhold legger vi mennesker mye bedre merke til alt som rører seg i naturen. Et dyrespor i snøen kan være en stor opplevelse - en *lyd* likeså. Alle tegn som kan tyde på værforandring, blir registrert. Det kan være fugl eller dyr som skriker. Det er ikke sikkert at mennesker som bor i villmar-

ka er så ensomme som vi har lett for å tro.

I snøsmeltinga om våren varte ofte isolasjonen lengst. Både Hynnåa og Åsta kan gå mektige nokså lenge, og da var de ofte avskåret fra omverdenen. En gang felte de ei gran ut i Hynnåa og tok seg over den.

En tragisk hendelse

Et år like før jul hadde Ola tatt seg en tur heim til Lillehammer. Eilif var igjen på Hynna og passet sauene. Ola ble kanskje litt lenger på Lillehammer enn det hadde vært meningen. Tida falt kanskje lang for Eilif når Ola var borte. Det endte med at også han en dag bestemte seg for å ta en tur heim til Lillehammer. Dit kom han aldri. Ola fant bror sin liggende død i skiløypa i nærheten av Reina.

Dette var et hardt slag for Ola, og det gikk sterkt inn på ham. Men sjøl om han hadde mista bror sin og beste venn, fortsatte han livet på Hynna i mange år aleine. Dette forteller mye om hvordan mannen var: det var ingenting som het *å gi opp* for Ola Bjørneby.

Habil skiløper

Ola Bjørneby var en ivrig idrettsmann. Bjørnebykaran hadde forholdsvis ofte besøk på

Hynna av idrettskamerater både fra Lillehammer og Øyer. Ola Rindal har fortalt meg at han jevnlig var hos Bjørnebykarom på Hynna, og Olav Campell var kanskje en av Olas beste idrettskamerater. Alle jeg har snakket med, er enige om at det å besøke Bjørnebykaran på Hynna, var en eneste stor opplevelse. Maken til gjestfrihet som det var der, skulle det leites etter, sjøl den gangen. Alle som viste seg der, kjent eller ukjent, ble like hjertelig mottatt. Ordtaket *der det er hjerterom, er det også husrom*, gjaldt også hos Bjørnekarom.

Olav Campell forteller at Ola var fast

deltaker i Lillehammers lag i Holmenkollstafetten i mange år. Han kunne ikke komme ned til Lillehammer for å trene sammen med kameratene på laget. Men Ola måtte også forberede seg. Han tok trugene og trakka opp en passende etappe på Hynna, og der sprang han så snøspruten stod.

Bjørneby, Campell og kameratene deres fikk mange gode plasseringer i Holmenkollstafetten. De ble nr.2 i 1928, vant i 1929, nr. 2 igjen i 1930 og de ble blant de aller beste i 1931 og 1932. Den dårligste plassering fikk de i 1933 med en femteplass.

Som en vil skjønne, var Ole en meget habil skiløper. Han hadde flere gode plasseringer bl.a. i Birkebeinerrennet.

Hotellvert på Hornsjø

Ola Bjørneby ble seinere gift med Anita Jensen-Myhren fra Oslo. Da ble det slutt med eneboerlivet på Hynna. Anita og Ola bestyrte Hornsjø seterhotell, som det het da – i flere år. Anita var hotellutdanna. Dette var nok heller ingen dans på roser. Hotellet var som oftest i drift bare om sommeren, av og til i påsken. Det meste av det som skulle brukes om vinteren, ble frakta innover om høsten. Reinsdyr ble så vidt brukt til vintertransport.

En sommerdag kom det uventa middagsgjester, men de mangla råstoffer til å lage en presentabel middag. Ola mista ikke fatningen. Som den gode fisker han var fra åra på Hynna, gikk han ned til vatnet med fiskestanga, og ørretmiddagen kom på bordet til fastsatt tid.

Til Roterudbygda

Etter Hornsjøtida flytta Anita og Ola Bjørneby til Roterudbygda og bygde opp heimen sin der, og der bodde de siden. Her la de an med pelsdyrfarm. Det var levevegen deres til Ola måtte gi seg p.g.a. sjukdom.

Motstandsmann

Det var nesten sjølsagt at Ola Bjørneby ble en meget aktiv motstandsmann under krigen. For han betydde trangen til frihet alt. Han var villig til å ofre alt for at vi alle skulle få friheten vår igjen. I pelsdyrfarmen hans ble valpekassene hans ofte brukt både til sprengstoff og våpenlager. I slutten av krigen kom Ola i Gestapos søkelys. Anita ble arrestert. Ola rømte til fjells og kom seg unna. Kjent som han var i fjellet, kunne ingen finne ham der.

Ola Bjørneby var en kjernekar i all sin ferd. Alle hans idretts- og milorg-kamerater har bare *en* mening om det. Blant kameratene ble han nesten en legende i levende live.

Olav Campell sier det slik: Bjørnebykaran takla de vanskelige og harde åra på sin måte – en måte som det stod stor respekt av i kameratflokket på Lillehammer. Vanskelighetene *skulle* og måtte overvinnes. Det kunne gjøres på mange måter. Bjørnebykaran tok ikke arbeidet *fra* noen i de åra de var på Hynna. De *klarte* seg, og kanskje *bedre* enn de aller fleste.

Det var et begivenhetsrikt liv som var slutt da Ola Bjørneby i 1975 la vandringsstaven ned. Det er mange som takker ham for gode minner.

Ola Bjørneby på Hynna i 1930-årene.

Red.:

Litt meir om O. T. Gillebo

I fjorårets "I gamle fotefar" hadde vi ein stor artikkel om Ole Torgersen Gillebo. Per Åsmundstad som har skrivi jubileumsskriftet "Ringebu Folkehøgskule 125 år 1876-2001", har sendt oss meir om den kjente øyveringen. Her er eit utdrag frå dette jubileumsskriftet:

Øyværingen O.T. Gillebo var elev ved vinterkurset 1877/78 på systugun Skåe i heimbygda. Det var tredje kurset for gutar. Han var 19 år den gongen, og da skulen var 50 år, skreiv han ei helsing til skulen: "Et minne og en karakteristik" som vi gjerne tek med eit utdrag av. Det kan gje eit bilete av skulen frå den fyrste tida, og korleis ein vaken ungdom opplevde skulen:

*"Et minne og en karakteristik,
"Jeg hadde ingen skolegang hatt utenom folkeskolen, og ikke stiftet bekjentskap med nogen lærer utenom denne ene, en snild og velment mand, der ikke stilte særlig store krav, verken til elevenes arbeidsytelse eller arbeidets resultat. Her møtte jeg den forholdsvis unge Stokkeland med den skarpt skaarne profil, med energiens præg i hver nerve, og med et par gløgge øine, der syntes se mig like ind i sjælen. Jeg var ikke daarligere psykolog end at jeg straks forstod, at her vilde der bli krævet arbeide, og her nyttet det ikke aa fuske sig unna, om man vilde være keiserens ven og ha nogen nytte av sin skolegang."*

Da elevane skulle delast i to klasser, var det munnleg prøve i rekning. Dette gjekk så bra at 19-åringen kom i øvste klassa. Og så held han fram:

"Mit første indtryk var ikke feilagtig, - der blev i vinterens løp krævet arbeide, men saa blev der ogsaa anledning til aa lære noget. Vi kom under indflydelse av en mand, der forstod aa gjøre baade tal og bokstaver levende, som gennem sin undervisning og sin hele maate aa være paa, viste den kunst aa gjøre os interessert og sig selv baade respektert og avholdt.

Hans bibelforklaringer hver lørdag og hans historieundervisning bl. a. maatte gjøre indtryk paa enhver ubedervet og vaaken ungdom. Jeg glemmer det aldrig. Det faldt visst ingen av os ind aa gjøre motstand eller like ovenfor ham at gjøre sig bedre end han var. Villig gav vi os ind under hans paavirkning og har neppe nogen gang angret paa det."

Ole Elvesæter var nyttilsett som andrelærer frå og med denne skulevinteren. Han blir skildra slik:

" En interessert, energisk og evnerik mand med mange kundskaper. En ægte døjl blant døler. Men han var ung og manglet – som rimelig var – erfaring. Flere av hans elever var ældre end ham. Han hadde ikke Stokkelands evne til aa skape liv og begeistring, men han opgav aldri emnet eller slap os, før han visste at stoffet var tilegnet, saa langt det lot sig gjøre."

Da det skulle samlast inn eit minnefond etter Stokkeland, var O.T.Gillebo drivfjører. Dette minnefondet vart nytta til gravminne og målarstykke til ære for Stokkeland. To tidlegare amtskule-elevar, bilethoggaren Jo Visdal og kunstmålar Kristen Holbø, stod for desse arbeida. Visdal laga bronserelieff til gravminnet, og Holbø måla portrettet som framleis heng på Ringeby Folkehøgskule. Det kom inn såpass med midlar at Kristen Holbø også laga eit portrettmålarstykke av Ole Elvesæter. På "Stokkelands minnefond" stod det pengar slik at det etterkvart vart laga målarstykke av seinare styrarar ved skulen: Ola Vigerust, Aksel Hattestad, Bernhard Hovstad og Olav Bakka. Vi treng hugse at O.T. Gillebo gjorde det mogeleg å få desse kunstverka på plass.

Per Åsmundstad skriv elles til redaksjonen om O.T. Gillebo:

O. T. Gillebo måtte eg ha med i boka om amtskule – fylkesskule – folkehøgskule avdi han vart ein sentral person for denne skulen så lenge han levde. Truleg vart det verdfullt for han, skuleåret 1877/78 på Sy's-tuggun Skåe? Eit vonbrot vart det truleg for han at fylkesskulen ikkje vart fast i Øyer. Han sat da som ordførar i sin tredje og siste periode (1923-25). Ringeby-ordføraren, Simen Kolstad, gjekk av med sigeren.

Da G/D gav ut boka "Århundrets døler" må eg seia at eg sakna omtale av O. T. Gillebo!

Dulven - skolen i Musdal

Jeg vil begynne med et sitat fra ei bok som heter "Fra barnemunn": Skolen er et hus de voksne putter ungene sine inn i forat de skal bli ferdige. Hvis ikke, må de bli der en stund til!

Skolestart

Jeg ble "puttet inn" høsten 1932 så vidt fylt 6 år. Altfor tidlig sjølsagt, men den fir-delte ordningen stod i fare, og da var alle midler tillatt. Som en gammeldags væpner dro Anna Enge ut på vervingsrunde og skaffet små "soldater" til 1. klasse. Slik åkte vi inn, som svensken sier, og ble på Dulven i 7 gode år med Anna som lærer de tre første. Hun var fra Nord-Tretten og bodde på to rom i samme etasje, like ved klasserommet vårt. På gangen luktet det så deilig kaffe når vi kom ramlende opp trappa om morgenen. Det ble 5 timer annenhver dag – bibelhistorie, regning, lesning og mye sang. Jeg strevde fælt med Å, uvisst av hvilken grunn, men det samme gjør dagens computere!

Lærerinna var ulastelig antrukket i skjørt og bluse, oftest med et blomstret forklær over der det var plass til nøkler, lommeørklær og sukkertøy. De siste puttet hun diskret i munnen når det leitte på som verst. "Kongen av Danmark" mente vi det var. Om hal-sen bar hun en gullklokke i snor.

Pultene var av den gammeldagse klassiske sorten – to elever på hver, hull til blekkhus og plass til pennal. De siste ble mer og mer avanserte ettersom tida gikk. Fra å være små og flate, fikk de to etasjer og øverste del kunne svinges flott til siden og avslørte blyant, penner og viskelær samt de u-unn-gålige og sterkt anbefalte blekk-lapper som vi tørket av splitten på. Noen broderte sogar

blomster på den. Ikke jeg, for jeg hadde nok med blekk-blomstene. I Galtrud hendte det at pennhuset hadde utskjæringer i lokket, men det ble for sterkt for de fleste av oss hvis foreldre hadde nok med å få til en selapinne.

Dulven skolegard

Navnet Dulven er satt sammen av stavelsene *Dul* og *vin*, altså engslette i en dal. Nå er det ikke akkurat betegnelsen *slette* som faller en i hu når en ser skolehuset. Utover bærer det lukt i Musåa og like bratt er det oppetter Baklia, og fra grinda og ned på skolegarden fikk vi opp en durabelig fart med våre vinterlige framkomstmidler: ski, spark og kjelke. De brukte vi så lenge føret holdt, og det var lenge i de dager – ingen strøing og salting, og ingen diger snøplog med kvasse skjær som skraper med seg likt og ulikt.

Utsikten fra Dulven var og er makeløs med Lågen nedi dalbotnen, hus og heimer i liene, og når Musåa skummet kvit om våren under blomstrende hegg og lysegrønt løv, "da kunne ein ingenstad venare sjå". Et fjøs med låve, et gammelt fint stabbur, et skjul og en skåle, var sammen med skolehuset rammen om lek i friminuttene. Visse komplikasjoner oppsto når ballen forsvant i dyppet. Onde tunger ville ha det til at om noen ikke hadde riktig lyst på neste time, var ballhenting en god unnskyldning; baller vokste ikke på trær i den tida.

Leiken fulgte årstidene som alt annet på landsbygda: ski, spart og kjelke om vinteren. Utstyret har forandret seg til de grader, og bare sparken er den gode gamle. Når vårsola brant i bakker og nakker, rottet guttungene seg sammen og kastet på stikka. Vi jentene la an med ballkasting mot vegg, noe som var riktig finurlige greier og trengte mye øving. Sanglekene var populære, og de hadde ofte en uendelighet av vers: "Siste par ut" var gromt, og var det noen en likte godt, la en an løpet så en lett lot seg fange.

Kakuskivebytte, skolevei og klær

Etter tredje time var det storfrikvarter og matboksene kom fram. Det var spennende å se hva andre hadde på skivene, for det var gjævt å bytte nistepakke; Åsta Skyberg og Sissel Berg hadde ypperlig kaku. Jeg kan ennå kjenne den gode smaken. Det var ikke snakk om å hive maten, for de fleste hadde ikke særlig appetitt om morgenen. Dessuten

startet de tidlig, ja – før sju for mange. Vi var livredde for å komme for sent, for det synes vi var flaut. Bygdeveiene var smale og kronglete sjøl om Musdalsveien nok hadde en viss standard. Den gangen stanset det tog alt i ett på Tretten vinterstid. Det var ingen riktig vei verken til Polen eller øvre og nedre Baklia. Ingen strømpebukser og støvletter var kommet til våre trakter så det gikk med stropper og beksømsko som var så trange at det var umulig å bevege tærne. Velmenende mødre trådte på oss hoser og sokker. Det var ingen som riktig visste at flere tynne lag isolerer best. Mange små føtter ble kalde – ja, rent ut sagt tela, og riktig varme ble de ikke før de kom inn på stekeovnen om ettermiddagen.

Storskolen – klasserom, fag og undervisning

Etter tre år ble vi flyttet *opp* – det vil si *ned* til Hylen. Det var nå rent storveies, for bor-

Utsyn over Musdal. Dulven skolegard nederst til venstre.

te ble med ett kuleramma og buntene med trepinner som skulle innprente oss matematikkens grunnprinsipper. Her var det store ruller med kart, et glass-skap med lånebøker som ble lest både tre og fire ganger. Attpåtil gikk mange av oss den lange veien til Bjørkholt for å låne bøker, gjerne noe voksent og litt dristig. Den dag kom nemlig at Synnøve Solbakkens blyge kjærlighet til Torbjørn forekom oss i tammeste laget, så her måtte det mer "action" til. Vi gikk helst flere i følge når høstmørket satte inn, for både Skybergsskjerdinga og Ouromskogen var skummel. Der lurte det mye som vi slettes ikke trodde på i dagslys. Nesten helt sikkert var det at noen hadde sett en hodeløs skikkelse der, og fra tid til annen frisket lokalavisa opp med den så å si årlige *sorte dame*. Hun holdt riktignok til i Søndre Park i Lillehammer, men *lell da gut!*

Vi trosset i hvert fall alle farer, og det var turene verdt. Den som for alvor er kommet inn i bøkens verden, blir aldri mer riktig ensom.

I klasserommet var det ellers mange forunderlige ting, deriblant en stor kasse med bibelske plansjer. De var svært livaktige og sparte oss ikke for noen detaljer. Siden den kassa ikke var låst, diskuterte vi alvorlig om det ikke var på tide å pynte på det fleskefjeset til Judas Iskariot. Det vil si – riktig skamfere det! Det ble med tanken, for respekten for "øvrigheten" var stor. Under bokskapet stod skolens forråd av hjelpemidler til undervisning i naturfag. Der var det mye skummelt – som for eksempel lyn og torden-maskinen. Guttungene hang rundt kateteret når Hylen demonstrerte. Jeg holdt meg i bakgrunnen, for den slags hadde vi nok av i Galtrudbygda om sommeren. Trygt plassert og høyt på en hylle sto det grommeste: jordkula eller globusen. Og sjøl om Hylen fortalte grundig om tyngdekraften, var vi glade for at vi ikke var de

stakkarene på undersida som sikkert måtte klamre seg fast til noe som ikke bare gikk rundt sola, men attpå til: rundt seg sjøl!

Norskundervisningen på Dulven var svært god. Vi skrev stil, ble drillet i grammatikk, og kunne vi dramatisere litt når vi leste høyt fra leseboka, ble læreren glad og lykkelig. For en lærer kan bli temmelig deppa av monoton lesning. Da vi siden kom ut i verden og skulle måle oss med byunger som hadde hatt mange flere timer enn oss, kunne vi vel så mye.

Hver ny bok var en glede, og så godt som de luktet! Hvem husker ikke de fine innføringsbøkene med linjer og ruter. Utenpå var det flotte tegninger av Nidarosdomen, Håkonshallen og Akershus Slott. Det var bare så vidt vi turde begynne på dem, og hjem bar det for å få på papir. Julepapir var gromt, men vanlig gråpapir mest brukt. Noen ganger vanket det ordentlig bokpapir, gaver fra tanter og onkler som hadde kommet seg fram her i verden.

Alle skoletimer begynte med sang. Hylen kunne visst alle sanger i verden, mente vi. Og dermed ble også vårt repertoar nokså u-uttømmelig. Vi fikk en veldig sangglede, vi hadde til og med eget skolekor noen år, og vi gikk gjerne en gang til i uken for å øve ekstra til jul og andre anledninger.

I annen time var det alltid regning, og den gang som nå, hadde ikke alle anlegg for det samme. Den enes lyst var den annens mareritt. Det var heller ingen lommekalkulatorer som gjorde grovarbeidet. En fikk vær så god lære seg multiplikasjonstabellen, stor og liten, noe som vi pugget på – mer eller mindre – i alle år. Geometri eller flateregning som det het, syntes jeg var artig, men når A og B begynte med grøftene sine som de grov på i alle år, og når C og D kom til litt senere, ble både timetallet og oppgjøret en katastrofe. Det ergret oss fælt at de ikke kunne komme likt, og i hvertfall

gå likt. Jeg lurte på om det er grunnen til at jeg senere ble nøye med å være punktlig? Men vi slet oss da gjennom på et vis, og når de var ferdige med gravinga for en stund, skulle de herrer A og B på liv og død fylle et kar som alltid lekket i den andre enden! For skarpere hjerner enn min, gikk dette som en lek – ja noen elsket simpelthen den slags utregninger. De ble sikkert vannverkbestyrere! Er det noe rart om strømmen blir dyr? Jeg fikk i hvert fall et intens hat til matematikk, og har aldri fattet tallenes påståtte skjønnhet.

Men i tredje time var det lesning i Nordahl Rolfsens berømte lesebok som var et under med utvalg fra eventyr, sagafortellinger og norske diktere i prosa og lyrikk. Vi felte mange tårer over *Vesleblakken* og *Berre ein hund*, og *Lenda frå Land* var ikke til å holde ut. Så lo vi tilsvarende av Ola Nordstuen fra Heiegårdene som kom ned til Plassen og brukte seg mens heggen strødde blomster på taket og geitebukken skakket på hodet og så ned.

Den tid var det ikke mange som skjønte at lesevanskligheter ofte skyltes dysleksi, og mange slet tungt. Det var ingen spesialopplæring, og læreren hadde mer enn nok å gjøre som det var med mange elever og to årskull i samme klasse. Men er det rett det som er sagt og skrevet, var vi flinkere til å skjønne teksten.

Fritidsaktiviteter og heimearbeid

Vel innafor døra heime, kom ”gammelklærne” på, for vi hadde ikke all verdens garderobe, og vi skilte nøye mellom ørk og helg. Skolefritidsordninger eksisterte ikke, og hva vi drev med en vinterefta eller på søndager, vistest på jordene med de tusen skispor og mange små spretthopp. De fleste hadde plikter hjemme som vedbæring, litt dyrestell kan hende, for ikke å snakke om vassbæring. I tredeveåra var det langt fra alle

som hadde ”spring”, og vatn trengtes både til fjøs og kjøkken. Om kvelden var det nok ikke så få som gjorde lekser i skjæret fra parafinlampa. Veslehuset var et skummelt sted å gå en mørk kveld. Om dagen var det rene idyllen med einer på golvet og Greta Garbo og Marlene Dietrichs sugende blikk fra veggen. Kongefamilien tronte øverst – en hadde da greie på rang og orden!

Historie var et av de gildeste fagene, og Hylens malende fortellinger ble hyppig dramatisert hjemme hos oss. Det skortet riktignok ofte på rekvisita, men oppfinnsomheten var grenseløs. Hermann Galtrud satte opp slaget ved Svolder, og Hylen fortalte om den fagre Olav Tryggvason som gikk utabords på årene mens karene rodde. Vi tok ut et digert slaktertraug og la fjøler på begge sider, og Hermann som var av det kunstneriske slaget, laget skilt med ”Ormen Lange” på. At den opprørte sjø var en grønn mark, og at ingen rodde, bekymret oss lite. Utabords på årene gikk vi i alle fall . . . Etter de 66 år som er gått, står ennå det stolte fartøy på stabburet mens Hermann ble skutt av tyskerne 2 år senere. Navnet hans står på bautasten ved Tretten stasjon. Atter en gang må en være glad for at en ikke vet noe framfor seg.

Litt om grenda

I de fjerne tider og lenge før vi ble sentralisert på alle bauger og kanter, var skolen midtpunktet i grenda. Der skulle de fleste ha sin første og kanskje eneste skolegang. Der var det juletreffester, basarer og møter av mange slag – alt viktige begivenheter i ei lita bygd der svært få hadde bil, ikke alle radio og slett ingen TV, så klart. Vi hadde nok lest om noen tullinger borti England som drev med levende bilder i ”radioen”, men vi trodde ikke noe på det. Mange flirte godt og ønsket seg nok heller innlagt strøm, vatn og vei til gards.

Hylens

Petra og Ingvar Hylen kom fra Østerdalen, henholdsvis Tolga og Kvikne. Derfra tok de med seg de rike sang- og musikktradisjonene som kjennetegner så mange østerdøler, og som både vi elevene og grenda ellers fikk nytte godt av. Sosiale som de var, ble de velkomne i brylluper og festlige lag ellers. I den tida fungerte læreren som en slags klokker. Så langt fram som til slutten av 50-åra, var det vanlig at de døde ble "sunget ut" som det het. De nærmeste og naboene kom sammen og Hylen brukte å si noen minneord før båra ble ført ut og til kapellet. I sorg og glede fulgte Hylens grenda, og musdølene var glade i lærerfolket sitt. Under krigen ble det en vanskelig tid for mange lærere, men både Hylens og Anna Enge kunne gå ut av krigen med rak rygg. Det var ikke alle som klarte presset.

Legeundersøkelse

Fra år til annet var det legeundersøkelse på Dulven. Ikke kan jeg huske annet enn at alle var rene og ordentlige fra før. Nå ble vi imidlertid badet, vasket og skrubbet, klippet og kjemmet, og med rent undertøy liknet vi på basunengler. I god tid stod vi på skoleplassen og speidet oppover bakken etter doktorbilen, og når budstikka gikk om at "nå kjem 'n", da senket alvoret seg over flokken. Den eigode dr. Hekneby hadde kvit frakk og stetoskop mens søster Anna var i sykepleieruniform med et forklæ så stivt at det knitret når hun feide forbi.

Skolestua var for anledningen rigget til med skjembrett, vekt og andre måleinstrumenter. Der var plansjer med bokstaver, og bak kateteret satt lærerne og noterete mål og vekt på en seddel som vi fikk med hjem. Synsprøven gikk dårlig for mitt vedkommende, for jeg var nærsynt som bokfinken Knut. Jeg hadde briller hjemme, må vite, men turde ikke å ta dem med på skolen, for

bare gamle bestemødre brukte briller. Følgelig myste jeg meg igjennom 7 år fra første benk og øvde meg på diverse filmstjerners halvlukkede blikk som var i "Allers" hver onsdag. Hva som stod på de forskjellige lappene, var en vel bevart hemmelighet fra lærerens side. På min stod det: God vekt i mange år, og som oversatt til dagens språk og ideal betydde smellfeit!

Så bar det bort til legen som studerte oss nøye både foran og bak, oppe og nede. Litt skummelt var det, en kunne aldri vite hva slags skavanker de ville prakke på en. Av og til sveivet det en eim av desinfeksjonsmidler over oss. Det var i anledning pirquetprøven Den lukta var det ikke alle som tålte, og en stakkar ble krittkvit og nærmest besvimte hvert år. Det var dagens clou.

Et år reagerte ikke vedkommende i det hele, og vi gikk litt skuffet hjem og gjennomførte prøven på nytt – fram med dokken som ble rensset med litt salmiakk og dugelig rispet i armen, fikk et puff i magen og besvimte ganske fort. Noen overlevde rett og slett ikke.

Juletreffest

Utpå nyåret ble julens mange gleder forøket med enda en – juletreffesten! Den kvelden lyste det så festlig fra alle vinduer på Dulven. Mens unge og gamle, store og små, kom fra alle kanter, strømmet lyset ut over snøen, akkurat som på Lars Jordes Julegilde.

Oppover trappene løp blide og oppskjørtede kjerringer med smørbrødfat. Imens ble tømmerveggene i ganger og rom svette og svette. Ungene var så stivpynta som det var mulig i de hårde dager, og alle ventet spent på hva som skulle skje.

Underholdning etter dagens krav var det jo på ingen måte, men vi gledet oss over det som var. Bare det å komme sammen så mange var en stor opplevelse i de delvis vei-

løse grender. Skolekoret sang, det var orgel og fiolinspill somme tider, de eldste elevene leste høyt fra kateteret, men det var ikke mange som hørte. Vi var så nervøse at vi mumlet oss fort ferdig. Stakkars lærer, han tryglet og bad om at vi måtte heve røsten, men vi hadde ikke nåtidens frimodighet, for ikke å si frekkhet.

Juletreet rakk fra gulv til tak med mye glitterstas. Stearinlysene ble først tent når gangen rundt treet tok til. Borti hjørnet sto brannvesenet som var to sinkbøtter med vatn. Et år skvulpet den ene over, og det bidro sterkt til underholdningen. Tre ringer ble det rundt treet. Innerst gikk de små, og de dro hverandre slik i armene at det var et under at det gikk bra. Ikke visste de helt hvor de satte foten heller, opptatt som de var av å stirre på det digre treet og de fremmede fjes rundt seg. Vi gikk og vi gikk, vi sang og vi sang, for var det noe elevene kunne, så var det salmer og sanger av alle slag.

I annen etasje ble det traktert med smørbrød, saftig julekake, smultringer og herlig sjokolade. Når alle hadde brent tunga si, ble det mer juletrengang mens de voksne drakk kaffe. Da nedlot også fjorårets konfirmanter seg til å delta – tenk å få holde den i hånda som en likte best – hvilken salighet! Ute i gangen strakte karene halsen for å vurdere ettervoksten. Og ute stod noen og smugrøkte – akkurat som i dag!

Men når mølja ved døra ble urolig og delte seg, visste alle hva som var på gang – julenissen! Den gang hadde ikke nissen rød kjøpedrakt, men utapåfrakk eller kjørepels, og noen uoppdragne personer ymtet frampå om at de visste hvem det var, men de ble fort hysjet ned. Alle fikk en pose med godterier, appelsiner og karameller – de siste måtte en spare på for de kostet ett øre pr. stk. Når alle hadde sett alt og de minste var passe grinete, ble det et svare styr med lue, votter, oversko og de berømmelige kalo-

sjene. Så bar det ut i vinternatta, for nå var jula virkelig over.

Kvitrud'n

Utpå våren i trettisju dukket det opp på Dulven en litenvole kar med stor hatt og godt hode. Det var Kvitrud'n med skolehagen sin. Han målte opp med stikker og snorer og sa: Gå hematt og gjer likeså!" Og bortover ble det små hager med løk og persille, kål og gulrot, rødbeter og nepe. En kunne i grunnen dyrke så mye en ville, desto blidere ble den nye herredsagronomen. Han var fra Venabygda og sa *fro* i stedet for *frø*. Men ugresset måtte en holde unna, og det vokste fortere i skolehagen enn andre steder.

Om høsten var det utstilling på skolen – til glede for noen og spott og spe for andre. Tilslutt skrev vi stil om hele prosjektet. Noen kom på trykk i "Dale-Gudbrand". Ja, ja, et sted skal ens litterære løpebane begynne, og mer var det ikke å presse av den sitronen.

17. mai

Når vi begynte å øve på fedrelandssangene om våren, visste alle hva som var i kjømda, og vi gledet oss vilt til 17. mai. Det betydde lysere tider og kanskje nye klær. I alle hjem ble det tråklet og sydd, lagt opp og lagt ned, presset og strøket. Var det ingen annen råd, måtte en gå den lette gange til Solheim'n og kjøpe nytt. Vi stod der og snuste inn den herlige lukten av nytt blåtøy som ble rullet ut bortover disken. Noen måtte ha nye sko, og det var ingen spøk, for et par av det solide slaget kostet 6 kroner paret. Et par tøysko fikk en for 2 kroner som var det dobbelte av en daglønn for mange. Nytt flagg måtte en kanskje også ha?

Om morgenen den 17. samlet vi oss på skoleplassen. Flagget ble heist, og Hylen kom i dress og hatt. Anna Enge var i blå garbardinfrakk samt hvit hatt. Sjøl var vi i vår

fineste stas og stinne av forventning, særlig de gangene musikkforeninga spilte oss nedover. Jeg var alltid lettet når vi var vel forbi Rønningen, for der lå han Jørgen med en durabelig salutt. Ved alle led stod det folk som sluttet seg til toget, og nede på stasjonen kom de andre barnetogene. Vi vurderte og kommenterte de andre lærerne nøye. De var høytidlige på en dag som denne og tok hverandre i hånden.

Speiderne tok nå prisen, og våre småpikhejter banket sterkt for disse stramme karer i sine uniformer med snorer, fløyter og allslags dingel dangel på. Til kirken bar det med musikken og med speiderne i spissen. Deretter kom vi menige i mer eller mindre sluttet tropp. Vi benket oss med mye stavsmell og lydde messe. Den gangen var det heller få prester som mestret den vanskelige kunsten å preke til barn. Og når vi var passe lei av forfedrene på Eidsvoll, var det nok annet å se på, for eksempel de heldiggrisene som hadde skaffet seg plass på galleriet og skar ansikter til oss andre. Etter veien til Stavsplassen sto det folk i alle glas og dører og vinket.

17. mai var ørk-dag på den tida, og våronna var i full gang for det meste. Men folk stanset i arbeidet når barnetoget kom, og

noen tok av seg lua. På Stavsplassen var det traktering ute hvis det var vær til det, og nei-men om jeg kan huske at det regnet noen gang. Potet- og sekkeløp var artig, bautasteiner og lange taler ble et mareritt. Mange ble i Stav til langt på kveld, for da kom det borgertog med flagg og fine faner og enda mer ompamusikk. Den kvelden var det mange såre føtter i sengene bortover og krøllete finstas på stolene. 17. mai 1939 skulle bli den siste vi fikk lov å feire på 5 lange år.

Avslutning

Og så med ett og så plutselig var skoletida slutt. De 7 årene var gått. En vakker vårdag i 1939 med våronnlukt og fuglesang i alle luer, var det avslutning med foreldre, traktering, gudsord fra lærer og andre. Den dagen lå pennhus og ransel hjemme, og vi vandret tomreipes hjem med en litt ubestemmelig og merkelig fornemmelse. Nå var vi ”ferdige”, og vi forlot det huset vi var blitt puttet inn i. En god skole og en god tid hadde det også vært.

Mindre enn et år senere var Dulven stengt noen uker. Det luktet krig, brann og død over dalen, og vi var hærtatt av fienden. Men det er en annen historie.

Skriv munnrett - Målstrev i Øyer

I 1938 vedtok Stortinget en rettskrivningsreform for nynorsk og bokmål. Tilnærmingen mellom språkformene var nærmere enn noen gang før. Folkemålet skulle få en bredere plass. Engasjementet før og etter reformen var stor, også i Øyer og Gudbrandsdalen. "Skriv berre det som er munnrett," sa Tor Ile på sine foredrag rundt om.

Helt siden frigjøringen fra Danmark i 1814 var fornorskingstanken begrunnet nasjonalt. Norge, som egen nasjon, måtte ha sitt eget språk, og det skilte seg fra dansk som var brukt her i landet i dansketida. "Dansken er i fingrane, ikkje i hjartet," var Tor Ile sine ord om dette. Professor Halvdan Koht, sentral arbeiderpartipolitiker og språkaktivist, hadde vært med å legge grunnlaget for reformen av 1938. Han hevdet at den skulle bygge på folkemålet og tenkte da på bønder, fiskere, industriarbeidere og på talemålet i bygd og by. Slik ble det, og det var de østnorske formene som vant gjennom.

Tor Ile sier det slik i sine foredrag: "Legg talemålet til grunn – det er lett for oss som har så godt talemål." Mållagsarbeidet hadde allerede stått sterkt i dalen og på Lillehammer. Tanken var at skulle landsmålet (nynorsk) bli mer brukt på Østlandet, så måtte "klærne forme seg etter kroppen". Landsmålet var ikke ferdig med Ivar Aasens verk, det stod igjen å få fram mye godt bygdemål. Skulle østlendingen bli med i målreisningsarbeidet, da måtte han kjenne landsmålet som sitt, og derfor måtte også flere av de østnorske talemålsformene få plass.

"Kva er målstrev?" spør Tor Ile. Han ser arbeidet for norsk mål som et kulturarbeid i videre mening. Man må arbeide for ei folke-

lig kulturreisning på fullnorsk grunn. Han refererer til første paragraf i den norske grunnloven og oppfordrer folk til å snakke norsk (les:dialekt). I bydende form oppfordrer han også til å skrive norsk - i alle sammenhenger. Den som kjenner Tor Iles bygdebøker, vet at han gjennom kultivering av eget bygdemål kom fram til en språkdrakt nær opp til talemålet. I sin oppfordring om å skrive norsk, sier han: "Knot! Bry dykk søren – skriv berre det som er munnrett! Motstand vil det møte, og hån – men stå fast. Stå alltid på høgd med dine ord!"

Stor medvind fulgte målfolkene på 20- og 30-tallet. Da den nye rettskrivingen kom i 1938, var tilnærmingen mellom de to offisielle skriftspråkene flyttet enda nærmere enn vedtaket i 1917. Det gikk godt for målsaken. Lærebokforlagene tok gjerne på seg å gi ut bøker med nye radikale former etter 1938-reformen. Prosenten for nynorsk som skolemål økte med 15%. På slutten av 30-tallet hadde om lag 35% av skolekretsene nynorsk som hovedmål. Nesten hele Gudbrandsdalen hadde gått over til nynorsk. Da krigen kom, hadde alle skolekretser så langt sør som til Fåberg nynorsk som opplæringsmål i folkeskolen og framhaldsskolene.

I Øyer gikk ikke dette helt glatt. Det kan se

ut som om at det her har vært uenighet og diskusjoner i forkant og ikke helt problemfritt å få gjennom et vedtak om nynorsk. Lenger nord i dalen venter man på at Øyer skal komme over til ”den norske sida.” Gleden over stor framgang ellers, imidlertid, er tydelig når J. Haraldseid i samme anledning siterer fra Bjørnson: ”Hvem tæller vel de tapte slag på seierens dag?”

Øyer Mållag hadde sitt eget handskrevne blad *Måltrosten*. Et navn som gir vide assosiasjoner til natur, sang, barn og kanskje også til det ”å synge med sitt eget nebb”. For nettopp det å bruke og kultivere eget talemål var noe av programerklæringa her i Øyer. Den første bladstyreren var Liv Bø, seinere gift med Einar Hovdhaugen. Hun hadde vært elev på Voss folkehøgskole 1924-25. Da var hun 19 år og dette året må ha vært en stor inspirasjon for henne. Lars Eskeland var rektor, og det blir sagt om Voss folkehøgskole at ”ingen ungdomsskole hev gjort meir for nasjonal og folkjeleg vekking enn Voss folkehøgskole” under Lars Eskeland som rektor. Her skulle man drive levende folkeopplysning blant bondeungdommen. Skolene arbeidet under mottoet norskdom og kristendom. Helt fra første stund støttet folkehøgskolen arbeidet for reising av folkemålet. Noen lurte på ”kva i all verdi det kunne tena til å tala til bønder og arbeidsfolk um ting som høyrde den høgre kulturverdi til” og ”ikkje kunde det gjeva pengar i pungen” heller. Det tok ei tid før folk ble klar over verdien av allmennkunnskap.

For å gå litt tilbake i tid, kan man finne mange inspirasjonskilder til både målsak og folkeopplysning i Øyer. Folkehøgskoletanken var allerede godt befestet. Skardbrødrene, Matias og Johannes Skard, kom herfra. Sammen med sin svoger, Christopher

Bruun, jobbet de på Vonheim folkehøgskole siste halvdel av 1800-tallet. De var begge landsmålfolk, nasjonsbyggere og jobbet fram verdifullt kulturmateriale fra norske bygder. Forfatteren Tore Ørjasæter kom til å bli boende her store deler av livet sitt etter at han giftet seg med Åslaug Skåden fra Øyer. Han holdt foredrag og leste fra forfatterskapet sitt på møter i mållag rundt omkring. ”Eit slikt språk som hos Ørjasæter og Aukrust, er ein slik åndeleg kjennsgjerning at det må vere ei meining med det,” sier Tor Ile.

Ei særstilling fikk nok presten og kulturarbeideren Ivar Mortensson Egnund. Emilie Ile karakteriserer han som en allsidig mann. Hun arbeidet som hans sekretær. Han ble derfor også gjest på Ile etter at hun ble gift med Tor Ile. Bryllupet stod i Nidarosdomen og det var Ivar Mortensson Egnund som viet dem. Han var ansatt av departementet til å holde gudstjenester på landsmål. Et tiår tidligere prøvde Mesna mållag å søke kirka om han kunne få holde høgmesse-gudstjeneste på landsmål i Lillehammer. Det skapte ”Voldsom debatt i Bystyret,” står det å lese i *Lillehammer Tilskuer*. Til tross for sentrale vedtak, fikk ikke Mortensson anledning til å slippe til.

Liv Bø (1905-38) skriver minneord om han i *Måltrosten* i 1934. Det hun velger å trekke fram ved siden av målarbeidet er hans samling av folkeviser under tittelen ”Gullharpa vår” og hans oversettelse av Edda. Det er en fryd å lese Liv Bøs stykker i bladet. Hun har sin helt egne personlige og poetiske stil, og kom jo også til å utgi dikt og lesestykker i ulike blad og magasiner, blant annet i *Urd*. Slik skriver hun i samband med å komme ut til andre med målarbeidet: ”Vi vil rope ut om det norske målet vårt, ja vi vil syngje det inn i sjela til kvar norsk borgar. Med slik

Liv Bø Hovdhaugen.

klang skal det ljoma at huldra i Skjønsergaksla skal meine det er kyrkjeklokkeklangen ho høyrer att.

Det skal bli liv i berget det blå,
Med stål vil vi freista å gullstasen nå
Den hugvende drosa som syrgjer og græt
Skal atter få høyra at klokkone læt.”

Liv Bø skriver om bygdesangene våre, om personlige erfaringer og minner fra natur og mennesker hun har møtt, refererer diskusjoner i tida og er lidenskapelig til stede når hun skriver om målarbeid, ”hjertesaka” si: ”Skal verkeleg den tusenår gamle lina i saga vår bli broten av slike jyplingar som den unge studenten?” spør hun etter at hun nettopp har hørt et ordskifte mellom to studenter. Den ene var bokmålsmann og den andre norskmålsmann, som hun sier. ”Skal det taka seg oppatt i saga vår den svik som Olav Trygvason kom ut for på vestlandsferda si, det Sivle segjer um: ”Og støtt det nordmenn

må vera med når Noregs merke skal hoggast ned.” Liv Bø slutter som bladstyrer og A.H. Opheim er innom så vidt før Emilie Ile tar over. Hun starter oppgaven med å gratulere Liv Bø og Einar Hovdhaugen med trulovinga. De to traff hverandre på markeringen for Ibsens fødselsdag i 1928, og Hovdhaugen skrev for bygdeboka. Dessverre ble ekteskapet deres kort, for Liv Bø døde allerede etter tre måneders ekteskap i 1938.

Emilie Ile (1888-1974) viser seg mer filosofisk orientert og tar opp ulike emner innenfor religion, filosofi og sammenheng mellom natur og lynne. For eksempel gjør hun dette i stykket sitt *Austlending og Vestlending*, som også kom på trykk i *Dale-Gudbrand*, et upolitisk blad for Gudbrandsdalen. Her filosoferer hun over ulikhet og kappestrid mellom kulturene. Hun forklarer ulikheter i lynne blant annet ut fra naturen

Emilie Ile.

vi lever i: "Folk som lever i den storslagne, veldige, ville og farlege vestlandsnatur må bli annleis enn austlendingen med sin rolege, jamne, noko tunge rytme." Og så viser hun til Bjørnson: "Austlandsnaturen er salmetonen, vestlandsnaturen er kjempevisa."

Belest og orientert er damene Ile og Bø, for begge siterer de hyppig ulike forfattere og hendelser fra historia vår. De er også *kvinner* i det de gjør. Einar Hovdhaugen sa om Liv at "ho var kvinne bakom alt." Hun skriver en vakker prolog til Oppland Bondekvinnelags stevne på Lillehammer. Prologen ble lest av Emilie Ile, og ble mottatt med kraftig bifall. Prologen er lang. Den tar opp i seg mange tanker og beskrivelser av kvinneliv, og blant annet handler den om den norske kvinna, vokst fram av kultur og landskap:

"Du finn vårt inste, vår draum og gjevnad, i folkevisom frå gamal tid i rosemåling og biletevevnad: vår ljose lengt og vår såre strid.."

Emilie Ile er også sosiologisk inspirert og har snert og humor i det hun skriver: "Øyværingen er inte så tongrompa som mange andre døler. Rask i snua og gløgg greier han se be're hell mang ein som livi under røinelegare naturvilkår." Og så legger hun ut om hvordan andre har sett på og ser på øyværingen: "Set ein Øyværing nakjen bortpå ei steinrøys,- han er velstandsmann om nå'n få år". "Og det er inga ring ros," fortsetter hun. "Men på så små tid har di andre dølan set någå skakt på øyværingen nettopp for dette småå,- døm ha synst han var sikkert flink nok, vel mye om-se. Det ligg någå handelsånd i øyværinga....Av og tel kan det full ha hendt at ehån tå døm ha kome meir i-haug fortienesta hell ærlegheita." Emilie Ile var ikke bare sin manns kone, hun viser seg i

bladet *Måltrosten* som en poengtert debatant, belest og et åndsmenneske med vide interesser selv også. Blant annet ble hun vararepresentant ved kommunevalget på slutten av 30-tallet og kommenterer det slik: "Bladmannen i mållaget vart varamann. Dette har ført til ymse forviklingar. Soleis er bygdebokskrivaren for tida gift med ein varamann. Kven skulde ha trudd slikt om honom."

I *Måltrosten* finner vi godt og fullverdig innhold både i poesi og prosa. Det er mange tema som blir tatt opp, ikke bare om talemål og målsak, men også kultur i videre forstand. Liv Bø understreker at bladet skulle ha et godt innhold. Det skulle være ånd i bladet. Tor Ile var nok enig i det: "Moderne aviser er kun papir og sverte – lite ånd – snart berre sverte. Blekksprutar!"

Lagsarbeidet ble mer forsømt etter hvert ut på 30-tallet. Det var førkrigsår og mye annet å tenke på og bry seg om. Språkspørsmålene ble likevel ikke borte. Reaksjonene på 1938-reformen kom, både fra konservative nynorskefolk og fra konservative bokmåls- og riksmålsbrukere. Debatten stilnet imidlertid raskt, og blusset først opp igjen på 50-tallet. I mellom ligger okkupasjonstida som fikk store konsekvenser for forestillingene om sammenheng mellom språksyn og nasjonalt sinnelag. De norske nazistene innførte selv en språkreform, og de brukte symboler fra norrøn tid i sin nasjonale propaganda. Og nettopp sammenheng mellom norrøn tid og dialekter hadde til nå vært grunnleggende argumenter i målreisningsarbeidet som hevdet et eget norsk språk i frigjøringa fra dansk okkupasjon og påvirkning. Etter krigen endret dette seg. Arnulf Øverland som hadde sittet i tysk fangeleir, var samtidig riksmålsmann. Sammenhengen mellom landsmål og frihetstanken var

ikke lenger så klar. Tradisjonelle forestillinger ble snudd opp ned på. En nasjonal helt kunne også være riksmålsmann. Det ble ikke lenger lett å begrunne et radikalt språksyn med nasjonale hensyn. Målsaken måtte begrunnes på nytt.

Oluf Turtumøygard (1895-1979) ble sentral i målarbeidet i bygda etter krigen. I foredrag, kåseri og etterlatte papirer trer han fram som en kraftfull taler og overbevist målmann. Han førte tilnærmingslinja videre, med et normert skriftspråk, lærer som han var. Han syntes måkløyvinga var ugrei, og da i sær for folk flest som ikke var så opptatt av målformer og målfinesser, som han sa. I foredragene tar han opp aktuelle språktema i tida, blant annet harselerer han med "Foreldreaksjonen mot samnorsk" i Oslo. Også skolene i Oslo vedtok de mest radikale formene i 1938-reformen, og reaksjonene kom nå på 50-tallet. Opprørte foreldre fra vestkanten organiserte seg og "rettet" barnas lesebøker. Noen laget også bokbål. Om dette sier Oluf Turtumøygard: "Det har vorte flytt på fleire bokstavar, og slikt må itte skje, men det verste er at det har kome inn nåen bokstavar frå bygdom." Videre lurar han på hvem de representerer, disse personene som er motstandere av radikale former: "Dersom vi spør, desse herrar: Håkje er døkk, og håkje representere døkk? Då vil døm svårå: Vi representere det norske folk." Det avviser Turtumøygard. De representerer ikke en gang byfolk i Oslo, for også der sier de fleste *klokka* i stedet for *klokken*, og ligger derfor nærmere østlandsdialektene.

Diskusjonene i Øyer gikk heftig, i sær i

fra utpå 50-tallet til begynnelsen av 60-tallet. Da var det *frontkamp* og *geriljakrig*, sier Turtumøygard i frodige vendinger i en av sine taler. En episode han gjengir er fra da Arnulf Øverland, kjent forfatter, men også en av frontfigurene mot samnorsk, var blitt invitert til Øyer. Turtumøygard forteller: "Bokmålsfolket lyste ut foredrag av Arnulf Øverland. Vi fekk tak i Sigmund Moren og Håvard Skirbekk frå Elverum og ei heil honk med lektorar frå landsgymnaset på Vinstra. Da Øverland var ferdig med foredraget sitt, stelte det seg opp ein kø på 11 målfolk på talarlista. Øverland nytta seg så langt han orka av svarhøvet, men møtet endte med propaganda for nynorsken til langt på natt."

"Men det er ein psykologisk grunnlov som seier at det er farleg å vinne ein debatt, for da taper ein saka," fortsetter han. "Ein bakskrell låg i lufta. Den tok til på Tretten og varde i fleire år – frå 54-65." Øyer går ut og gjør vedtak om bokmål i grunn- og framhaldsskole, sammen med flere skolekretser i Gudbrandsdalen. Men Turtumøygard har ikke gitt opp. Da det igjen skjer ei radikalisering i språkdebatten på 70-tallet, er han igjen aktiv på talerlistene.

Kilder:

Opplandsarkivet avd Maihaugen

DSS A-00495 Tor Ile

DSS A-00926 Øyer Mållag

DSS Allmenn-00911 Oluf Turtumøygard

Aviser

Jubileumsskrift: Voss Folkehøgskole, Mesna Mållag

Strid om opplæringsmålet i skolen

Øyer kommune er nøytral når det gjelder bruk av bokmål eller nynorsk i administrasjonen. Alle skolene i kommunen har bokmål som opplæringsmål siden begynnelsen av 1960-tallet.

Men før det, hadde det vært nynorsk ved skolene fra like før krigen. Skifte av målform i skolene skjedde ved at skolestyret gjorde vedtak etter forutgående avstemning i skolekretsene. Stort sett foregikk valg av målform uten dramatikk, men ved et par anledninger ble det noe amper stemning.

Skifte av målform fra nynorsk til bokmål på Aurvoll ble en langdryg og omstendelig prosess.

Saken begynte i 1954 med et brev til skolestyret fra Leif Myraker og en del andre med krav om målavstemning i Aurvoll krets. I skolestyrets møte 16.des 1954 ble saken tatt opp. Da forelå det også et skriv fra et møte arrangert av Tretten frilynde ungdomslag. Der hadde lærerne Sigurd Haraldseid, Elias Gjørva og Erling Arnekleiv hevdet at nynorsk var lettest å lære for barna. I en uttalelse fra møtet stod det blant annet: *Vi ser det som ei ulykke for borna og ungdomen å skifte ut nynorsk til bokmål som opplæringsmål i folkeskulane og framhaldsskulen i bygda vår.*

Skolestyret fattet slikt vedtak: Saka blir lagd fram for skoledirektøren til fråsegn og deretter for krinsen. Forberedelser til mål-røysting blir gjort med manntall og stemmesedler.

I mars året etter var saken framme på nytt fordi tilsynsneemnda ved Aurvoll hadde søkt om dispensasjon fra landsskolelovens § 51 slik at avstemning kunne holdes utenom kretsmøte. Skolestyret vedtok å sende søknaden gjennom skoledirektøren til Kirke- og

undervisningsdepartementet. Formannen fikk også fullmakt til å holde kretsmøte og legge opp til avstemning i april.

Svarbrev fra departementet slo fast at det måtte være drøfting i kretsmøte før avstemning. Slikt møte ble avholdt 22.mai 1955. Manntallet viste at 727 hadde stemmerett i saken. I følge utskrift av møtebok for tilsynsneemnda hadde 270 stemt for bokmål og 17 for nynorsk. Det forelå ingen klage på avstemningen. Men skolestyret tok ikke resultatet til følge. Det bare konstaterte at i følge landsskolelovens §66 er ikke avstemningen bindende for skolestyret. I henhold til denne paragrafen var det ikke nok stemmer for bokmål. Da måtte nemlig over halvparten av de stemmeberettigede, altså 364 ha stemt for bokmål.

Omkamp

I skolestyrets møte 30.juni forelå krav om ny avstemning underskrevet av 312 personer. I brevet het det videre at kravet ville bli trekt tilbake dersom skolestyret gjorde vedtak om bokmål. I et følgeskriv fra 11 av de som hadde skrevet under, ble det gjort klart at arbeidet for bokmål ville fortsette dersom skolestyret vedtok å fortsette med nynorsk. Skole-

styret besluttet nok en gang å legge saken fram for skoledirektøren for å få råd om framgangsmåten i saken.

På nyåret 1956 klargjorde departementet (KUD) at det må holdes ny avstemning når minst 1/4 av de stemmeberettigede krever det. Skolestyret kan ikke avvise kravet med henvisning til betinget søknad. Men så i juli mottok skolestyret søknad fra Magne Hekneby om utsettelse av avstemningen i påvente av lovendring. Dette ble avvist av skolestyret som ville holde ny avstemning dersom ikke kravet om ny avstemning ble frafalt. Det skjedde ikke, og skolestyret bestemte at ny avstemning i Aurvoll krets skulle avholdes i oktober.

Før avstemningen ble det arrangert et språkmøte i Eriksrud. Der var det fullt hus med mye bygdefolk og mange debattanter utenfra. Den mest kjente var riksmålsmannen Arnulf Øverland. Han angrep skolestyret fordi det ikke hadde innført bokmål på Aurvoll når det var flertall i kretsen for det. Elias Gjørva, Erling Arnekleiv og Oluf Turtumøygard tok skolestyret i forsvar. De hevdet at nynorsk passet best for barna på Aurvoll som ellers i dalen. Det var mange som hadde ordet, og enda flere som gav uttrykk for sin mening på annen måte. Ordskiftet var livlig men stort sett saklig, står det i Gudbrandsdølen. I et leserbrev i samme avis oppfordret Hans Hagen folk til å møte opp og stemme for riksmål.

I skolestyrets møte 13. november ble utfallet av avstemningen referert. Av 746 med stemmerett hadde 376 stemt for bokmål og 4 for nynorsk. Men nynorsktilhengerne gav ikke opp. Det ble nemlig levert inn protest mot at noen som ikke var på kretsmøtet likevel hadde fått avgi stemme, vedlagt liste over de dette gjaldt. Mindretallet anket derfor saken inn for departementet. Skolestyret mottok også brev fra Tretten riksmålsforening v/ Magne Hekneby som mente at kla-

gen måtte avvises. Skolestyret vedtok enstemmig å oversende saken til KUD for avgjørelse vedlagt redegjørelse for kretsmøte og avstemning.

Den 5.april 1957 ble brev fra departementet referert i skolestyret. Svaret var noe uklart, men konklusjonen var at det ikke skulle holdes ny avstemning. Det ble imidlertid bemerket at stemmer avgitt av folk som ikke hadde deltatt i det forutgående kretsmøte, kunne være avgjørende for om skolestyret var bundet av resultatet. Det forelå også brev fra de som hadde protestert v/ Aksel Rønning. De hevdet at KUD ikke hadde svart på anken, slik at saken måtte legges fram for departementet på nytt. Skolestyret gjorde slikt vedtak: *Avgjerd i saka utsett til eit seinare møte. Brevet fra klagerne sendes KUD gjennom skoledirektøren.*

Etter dette kom Tretten riksmålsforening med krav om innføring av lærebøker på bokmål med moderate former. Og kretstilsynet ved Aurvoll meddelte at det mot en stemme hadde vedtatt å be skolestyret innføre bokmål nå. Men skolestyret ville vente til det forelå svar fra departementet.

Bokmål blir innført

Den 13.august 1957, - etter nærmere tre år, ble saken endelig avgjort. Da forelå det brev fra KUD med entydig svar. Departementet viser til at det har vært avstemning to ganger så alle visste hva saken gjaldt. Det blir påpekt at de som hadde notert hvem som kom for sent, ikke hørte til kretstilsynet. Klagen fra målfolket ble derfor avvist. Konklusjonen var at den siste avstemningen er bindende for skolestyret som må innføre bokmål.

Med 11 mot 1 stemme fattet deretter skolestyret slikt vedtak: *Bokmål blir innført i Aurvoll krins frå skolen tek til i haust, likevel slik at dei siste to årskulla skal ha nynorsk skolen ut.*

Riksmålsforeningen nådde ikke fram med sitt krav om moderate former i lærebøkene. Skolestyret bestemte at det i skriftlig norsk skulle benyttes A-utgave med radikale former. Dermed var en langvarig språkstrid om opplæringsmålet på Aurvoll skole endelig avsluttet.

I årene 1961 – 64 ble bokmål også innført ved de andre skolene i kommunen. Tilsvarende vedtak som for Aurvoll ble fattet etter forutgående avstemning i kretsen. Resultat fra avstemningen ved de øvrige skoler var slik:

Skole	År	Mann- tall	For bokmål	For nynorsk
Vestlund:	1961	154	90	0
Engelund:	1961	175	101	42
Dulven:	1962	212	100	77
Solvang:	1964	699	388	76
Vidarheim:	1964	477	240	75

Sverre Opjordsmoen var formann i skolestyret da språksaken begynte, men mot slutten hadde Hilmar Høiby overtatt som formann. Elias Gjørva var skoleinspektør og har ført protokollen med et moderat nynorsk. Disse karene hadde nok ingen lett oppgave, så de tok tiden til hjelp. Men en får også inntrykk av at det i skolestyret var liten stemning for å innføre bokmål. Til tross for overveldende flertall for bokmål i begge avstemninger på Aurvoll, fattet ikke skolestyret vedtak om bokmål før det ble nødt til å gjøre det. Mindretallet som ville ha nynorsk, så derfor muligheter for å hindre innføring av bokmål. Trolig bidro dette til at motsetningene ble så tydelige på Tretten. De som ønsket bokmål, hadde nok en følelse av at skolestyret ikke ville akseptere at det var flertall for bokmål. Og denne oppfatningen var ikke helt ugrunnet. For da nynorsk ble innført før krigen, tok skolestyret heller ikke hensyn til at det var flertall i kretsen for bokmål.

Nynorsk som opplæringsmål

I 1938 fikk vi nye og mer moderne rettskrivningsregler her i landet. Da ble også spørsmålet om bokmål eller nynorsk i skolen mer aktuelt. Øyer skolestyre fikk snart en skrivelse fra Noregs Mållag om opplæringsmålet i skolen. Det fattet slikt vedtak: *Saken foranlediger intet vedtak fra skolestyrets side.* Men allerede i januar året etter vedtok skolestyret etter forslag fra Øyer lærerlag: *Den nye rettskriving av 1938 kan etter kvart verta teki i bruk ved skriftlige arbeide i skulane i Øyer av dei lærarar som ynskjer det.*

Litt senere mottok skolestyret brev fra Øyer mållag v/ Simen Skard og Tretten mållag v/ Trygve Holen der de foreslo målavstemning ved skolene. Etter forslag fra formannen ble saken utsatt.

I juli 1939 behandlet skolestyret en skrivelse fra Vik krets underskrevet av 23 stemmeberettigede som forlangte avstemning om opplæringsmålet i Vik. Formannen fremmet forslag om at det skulle holdes avstemning i alle skolekretser i bygda om målet i skolen, og det ble enstemmig vedtatt. I løpet av høsten 1939 forelå resultatet av avstemningen i kretsene som viste flertall for nynorsk ved alle skoler unntatt en.

Solvang	25 for nynorsk og 19 for bokmål.
Vidarheim	31 for nynorsk og 15 for bokmål.
Vestlund	16 for nynorsk og 14 for bokmål.
Dulven	32 for nynorsk og 11 for bokmål.
Vik	29 for nynorsk og 16 for bokmål.
Aurvoll	90 for bokmål og 35 for nynorsk.

Med noe varierende flertall gjorde skolestyret slikt vedtak for hver enkelt skole: *Nynorsk innføres som hovedmål i de skriftlige arbeider.*

Men for Aurvolls vedkommende var det 6 som stemte for forslaget og 6 som stemte mot. Nynorsk ble dermed innført på Aurvoll fordi formannen, Lukas O. Gillebo, stemte

for det. Hans dobbelstemme avgjorde saken slik at nynorsk ble vedtatt.

Skolestyret tok altså resultatet av avstemningen i kretsene til følge unntatt for Aurvolls vedkommende. Av skolestyrets protokoll går det ikke fram hvorfor et klart flertall for bokmål i kretsen ikke ble fulgt der. Men dersom en ser på stemmetallene for alle skolene under ett, var det 168 som stemte for nynorsk mot 165 for bokmål. Altså var det et lite flertall i kommunen for nynorsk som opplæringsmål i skolen. Det er mulig at skolestyret også fant det mest praktisk at alle skolene hadde lærebøker på nynorsk. Det ser ut til at de som ville ha bokmål i Aurvoll krets aksepterte avgjørelsen, for det ble ikke fremmet noen klage på vedtaket. Så kom krigen i april 1940, og folk på Tretten fikk annet å tenke på.

Lærer og målmann

Lærerne her i landet har alltid vært opptatt av opplæringsmålet i skolen. For noen var det en viktig kultursak. Andre la vekt på at

det er en fordel i undervisningen at skriftspråket ikke er så ulikt elevenes talemål. Det var derfor ganske naturlig at en komite i Øyer lærerlag utarbeidet forslag til skriftlig opplæring i morsmålet. På et fellesmøte mellom skolestyret og lærerne 17. desember 1915 holdt lærer Jakup Haraldseid en innledning om saken. For ham var landsmål en hjertesak, så han kom til å påstå at det allerede var innført i Øyer. Han uttrykte seg på en slik måte at skolestyrets formann, lensmann Anton N. Huse følte seg krenket. Det hele utviklet seg til avisskriverier og rettssak. Skolestyrets formann forlangte å få vite om lærerlaget var enig med Haraldseid. Lærerlaget var ikke det og sendte skriftlig svar, men tre lærere stemte mot følgende tillegg til svaret: - og vi tar avstand fra hans avispolemik!

Kilder:

Møteprotokoller for Øyer skolestyre
Jubileumsskrift - Øyer lærerlag 1894-1994
Avisreferater og leserbrev i Gudbrandsdølen

Brit-Ida Berg Hansen:

Da den røde hane gol i Lisgrenda

Det var en dag i 1810. De solsvidde husa på de fem gardene i Lisgrenda klorte seg fast og tett sammen i de bratte bakkene, slik de hadde gjort i uminnelige tider; helt siden en veidebustad - engang i frumnordisk tid, skriver Tor Ile - ble anlagt ved vassbolet midt på tunet til Oppigard Li, det som var etableringsgrunnlag for Lisgardene og dermed hele grenda.

På tunet i Oppigard en dag i 1810 gikk bon-den riktig fornøyd og sopte opp skårflis etter tømring. Knut Olsen Lauvlien het han; han var født i 1764 og gift til Oppigard med Lisbeth. Og han hadde god grunn til å være tilfreds der han gikk og sopte: Nytt stabbur hadde han satt opp få år før, i 1806, og nå var nettopp den nye hovedbygningen ferdig. De hadde bodd provisorisk en stund, folket på Oppigard, idet den tidligere bygningen var flyttet til Brattlykkjen og skulle tjene videre som kårbolig. Nå skulle det jammen bli fint å komme i orden i det nye, fine huset ! ” Nei, nå bygger ikke jeg mer ” sa han og sopte sammen de siste flisene.

Fjorten dager etter hendte det: Den røde hane gol i Lisgrenda, og den gol til gagns:

Forestill deg det - ja, vær der nå, da de oppdager at ilden har tatt fatt i de mange husa som ligger så tett, så tett ! Se folk løper og roper, noen i fortvilelse, andre i forsøk på å ta styring; med bøtter og kar de finner, løper de mot brønnen i Oppigard, de heiser og langer alt de makter mens andre slår løs på flammene med staur og stokker. Raske, tunge steg og høye rop høres ovenfra, det er husmenn og annet folk fra grenda ovenfor som kommer løpende. - Noen forsøker å få ut dyr og innbo, men hvor skal de gjøre av det, det brenner overalt? Heten

rundt dem blir stadig sterkere, og det drønner stadig oftere fra fallende tak og hus som styrter sammen så gnistregnet står til værs som spruten fra en kjempefontene, - blodsmak fyller munn og bryst føles som om de vil sprenges, men de driver på og driver på så godt de kan, og over det hele høres noen lyder sterkere enn alle andre – knitringen, sprakingen, etter hvert brølet fra flammene som nådeløst og grådig eter det ene av de solsvidde huset etter det andre. Snart må de nok innse at de er maktesløse og alt forgesves. I forsøk på å hindre brannen i å bre seg oppover i grenda, samles de da på oversiden av fjøstrevet i Oppigard. Med stokker, spett, staur og trestammer legger de seg på, og de klarer til slutt å skyve huset utover og ut i ildmørja. Stønnet av huset som styrter og gnistregnet mot himmelen, setter punktum for innsatsen.

Dagen etter da røyken har drevet unna og heten er til å bære, samles de. Sammen står de der og ser utover de svarte restene av grenda si; noen gråter og jamrer seg stille, andre er tause. Bare ett hus står igjen, staburet på Oppigard Li. Alt det andre er borte, 20-25 hus på de fem gardene Oppistu`n, Nistu`n, Oppigard, Nordigard og Nistu`n nordigard. Og 50-60 mennesker har mistet både hjem og arbeidsplass.

Lisgrenda omkring år 1920.

Kan en riktig fatte hvor stor og uhyggelig denne brannen var?

Sannhet og fantasi

Var den virkelig slik, brannen en her har forsøkt å skildre? Se, det vet ingen, for om den store brannen i Lisgrenda har levd på folkemunne der i alle år, er den underlig nok ikke registrert og beskrevet noe sted. Den var også før forsikringenes og byggetillatelsenes tid, så ikke engang slike kilder kan si noe. Selve brannskildringen som her er gjort, er altså fantasi – imidlertid basert på de få opplysninger en har, så vel som på opplevelse av andre storbranner.

De opplysninger en har, er i det alt vesentlige de som Oskar Lie på Oppigard (1899 – 1969) har gitt videre til sine barn.

Historien er her fortalt i samarbeid med to av dem, Gunvor Lie Fjellstad og Ole Lie.

Årstall fra 1806 til 1810 har vært nevnt, men at brannen fant sted i 1810 var Oskar Lie alltid rimelig klar på, likeså at fjøstrevet ble veltet nedover og at stabburet stod som eneste hus. Fra ham stammer også historien om Knut Olsen Lauvlien og alle gitte opplysninger om hus, både før og etter brannen – da med unntak av tallet på hus som gikk med. Dette er anslått ut fra bildet tatt ca.100 år etter, da grenda var bygd opp igjen og da etter sigende omtrent der de nedbrente husa før hadde ligget.. Bildet viser 23 hustak samtidig som alle husa i Oppistu'n ikke er kommet med. Derfor har vi tenkt oss at 20-25 hus gikk med i storbrannen.

At så mange som 50-60 ble husløse, har

en funnet fram til i ”Folketeljing i Øyer” av 1801. Vi har da forutsatt at folketallet i grenda ikke hadde endret seg vesentlig på ni år. De 50-60 som ble hjemløse, var i alle fall bønder med familie, noen tjenestefolk og noen få ”losjerende”, det være seg soldater eller helst eldre og uføre som var på legd eller på annen måte ”nyder almisse af sognet” som det heter.

Med utgangspunkt i beretningen om Knut Olsen Lauvlien som sopte flis, har en forsøkt å tenke seg når på året brannen fant sted. Antagelig sopte han ikke flis i snø. En kan også tenke seg at han hadde brukt våren og sommeren til å få nybygget ferdig, og at bygningen fra Oppigard ble flyttet til Brattlykkjen mens det var sledeføre. At slede ble brukt til slik flytting, vet en i alle fall fra andre flyttinger. Endelig kan en tenke seg at når et hushold på omkring 14 inkl. barn (kilde: Folketeljing av 1801) skulle bo provisorisk slik det berettes fra Oppigard, var det enklest sommerstid. Ut fra alt dette har vi trukket den forsiktige slutning at brannen mest sannsynlig fant sted i sommerhalvåret, kanskje på ettersommeren / høsten.

Dette kan i så fall harmonere med enda en opplysning fra Oskar Lie, eller snarere en manglende opplysning – nemlig om dyr som gikk med i brannen. Dette nevnte han aldri et ord om – hvilket vel ville vært ganske naturlig i ei grend der alle levde av jordbruk med husdyrhold. Hvor var i så fall dyra? Sikkert til fjells. Gardene i Lisgrenda har hem-seter på Lisetra og hovedseter på Hornsjø, og sågar griser tok de med seg når de dro til fjells.

Uansett: Fant brannen sted om vinteren, gikk buskap så vel som all høyavling som var igjen i hus på gardene, med - korn og halm likeså. Brant det om høsten, var forhåpentlig ikke all avling i hus enda og buskapen ennå til fjells. Og uansett igjen: Litt før å hjelpe seg med, hadde de alltid vin-

terstid, i løer og små låver, både i fjellet og nede på jordene.

Det tok nok likevel både ork og tid å vite hvor en skulle begynne og hvordan en rent praktisk skulle innrette seg.

Gjenoppbygging

At grenda skulle bygges opp igjen, var det nok likevel ingen tvil om. Alle fem gardene hadde skog, men ikke nok. Ifølge Oskar Lie hugget de i Måksjølia, dvs. lia fra Nedre Måksjøen i retning Hundersetra. Det var mest lettvin, og trolig ble den snauhogd. Så ble det hogd i Åstadalen.

Alternativet til nybygg var å få tak i bygninger annetsteds fra. Oppigard Li løste boligproblemet ved først å hente tilbake det huset som var fraktet til Brattlykkjen, deretter å kjøpe halvdelen av et hus fra Kramprud. Det viste seg at da de to husa ble satt sammen, var Kramprud-delen smalere enn den andre. En smal ”tarm” både oppe og nede ble bygd på, kalt Langen. (Slike Langen’er har en hørt om også andre steder der hus ble flyttet, så de var trolig vanlige ved slik bygging.)

Andre halvdel av huset fra Kramprud ble satt opp på Oppistun, og antagelig ble også her et annet hus eller husdel satt inntil. Det fortelles i alle fall om tømmervegger som var satt inntil hverandre, men ikke helt tett pga. laftet, og at det derfor var en sprekk imellom som en kunne kikke ut i hagen gjennom. Gunvor Fjellstad sier at hun som barn syntes det var spennende.

Om de andre tre gardene slik fikk tak i hus og hvor mange hus som kom til Lisgrenda på denne måten, vites ikke. Kanskje fikk også Nordigard ny bygning på slikt vis; bildet etter gjenreisningen viser i alle fall en stor bygning som synes sammensatt

Garden Nordigard, er siden borte, men dette har ingen ting med brannen å gjøre. Datteren på Nordigard, Sigrid, var enebarn.

Da hun giftet seg til Bergum, var det ingen til å overta, og garden ble nedlagt. Det meste av jord og skog ble overtatt av Nistu'n Li. Bygningen ble delt. En større del ble flyttet nedover og ble huset på Elvebakken, der Øyer Pinsemenighet hadde forsamlingshus før Tabernaklet ble bygd. En mindre del havnet i Gamleveien som bolig for Marit og Gustav Berge. Brattlykkja som er nevnt, var den gang en del av garden Oppigard. Seinare ble huset mange husker som Hannastugua og som lå der Gunvor Fjellstad nå bor, flyttet til Brattlykkjen av Nelly og Magnus Lien da de kjøpte stedet.

Spor etter brannen

Få spor er funnet etter brannen. Ole Lie forteller imidlertid at da veien fra Molbosmøget til Lisgrenda ble bygd eller "oppattgjort" og bulldozer befant seg i nærheten, fikk Oskar Lie tak i den for å bedre avkjøringen ved Oppigard. Bulldozeren gravde da litt på åkermark, og der kjørte den gjennom et tykt kull-lag. En må tenke seg at dette kullet stammet fra brannen og oppryddingen etter den. De som skulle bygge opp igjen, måtte jo ha vekk alt "svineriet" som lå igjen, og det er naturlig å tenke seg at de da pløyde ned, for eksempel kullet. – Ole forteller også at da han for noen år siden skulle restaurere hovedbygningen på Oppigard, gravde han under kjøkkenet. Der kom han over et kull-lag, ca. en tomme tykt. Fordi bygge-arbeidet var i gang, hadde han ikke anledning til å "forske" på det, men konstaterte bare at det var et kull-lag der og at han så omtrent en kvardratmeter av det..

I ettertid kan en kanskje undres over at bøndene i Lisgrenda bygde opp igjen gardene så tett etter å ha opplevd en slik katastrofe som brannen i 1810 måtte være. Det må imidlertid ha vært naturlig for dem alle å ha husa nettopp der, både i forhold til vannforekomst, terreng-formasjon og at alle had-

de jorder og åkrer spredt utover med tidligere bebyggelse som sentrum. Gardene ble etter alt å dømme bygd opp igjen på de kjente og kjære tomtene, og snart gikk livet videre slik det før gjorde.

Noen glemte det likevel ikke. Øyvor Staum forteller at hennes far, Aksel Lie, ofte snakket om brannen og mente det burde vært lagt ned en rørledning og gravd et reservoar i grenda. Det ble imidlertid med tanken. Og så kunne tragedien nær gjentatt seg !

Brannen på Nistu'n Li i 1987

Det var natt til 23. september. Bent Nordby på Nistu'n Nordigard hadde lagt seg, og senga hans stod ved vinduet. Med ett fôr han opp fordi det var så lyst ute. Forskrekket så han da rett inn i et flammehav - driftsbygningen på Nistu'n Li stod i brann. Telefon hadde han ikke, så han la på sprang bort til sønnen Johan for å varsle derifra.

På Nistu'n Li var Odd Arne Kruke og huslyden hans bortreist denne natten, og mor hans, Agnethe, som stelte dyrene, bodde utenfor garden. I fjøset befant det seg åtte melkekyr, flere åringsdyr og kalver og 16 høner, dessuten avling og redskap. Hovedbygningen lå ikke mange meterene unna.

Johan Nordby forteller at han kom dit først og tenkte han måtte komme seg inn i fjøset og få ut dyr. Han forstod imidlertid straks at det var umulig, bygningen var overtent. Lyder fra dyra hørte han heller ikke, det var helt stille.

Brannvesen, både i Øyer og på Tretten, kom snart til stedet, og noe vann hadde de med seg. Mer vann i grenda var det imidlertid lite av fortsatt, ledning lang nok til å nå bort i åa hadde de ikke, og utstyret de kunne hente vann med, var av liten kapasitet. Og det hastet ! Som ved forrige brann lå også nå husa på Lisgardene tett sammen og bare i kort avstand fra driftsbygningen som stod i

lys lue. En måtte konsentrerte seg da om å hindre spredning, først og fremst til hovedbygningen og andre hus i Nistu`n. Pr. telefon fikk en imidlertid rekvirert en bil med tank og kanon. Den første vann-ladningen ble ifølge vitner lagt som en hatt over brannen. Så hentet en ny forsyning fra Søre Bryhnsåa, nede ved Skeistugua, og da den ble sprøytet over, hadde en full kontroll over brannen. Verdier for over en million gikk tapt. Det ble siden konstatert at brannen skyldtes feil i det elektriske anlegget.

At fjøs og dyr gikk med på Nistu`n, var naturligvis tragisk, men tatt i betraktning hvordan det *kunne* gått, sendte nok mange i Lisgrenda en dypfølt takk oppover etterpå.

Brannen oppstod natterstid da folk sov, gardene ligger i kort avstand fra hverandre og husa tett, og det var nok av gras og småbusk imellom, som varmen kunne bre seg i. Hadde varmen fått tak i hovedbygningen og vognskjulet på Nistu`n, ville ikke veien til husa i Nistu`n Nordigard vært mange meterene. Utover innsatsen som ble gjort for å hindre spredning, mener folk at været og vinden den natten er mest å takke for. Det var helt vindstille, tykk skodde og rått. Hadde det vært tørt vær og vind, er sannsynligheten stor for at utfallet hadde blitt mye, mye verre – i verste fall en gjentakelse av ulykken i 1810.

Red.:

Tragisk hending i Midthbyggda i 1909

På husmannsplassen Prestberget – nå Bergset - budde Johannes Prestberget og kona hans, Randi Hansdotter. Dei hadde fem born saman i alderen 2 til 9 år på den tida da dette hendte. Seinare fekk dei eit barn til.

Ein kveld sist i november 1909 skjedde det ei fælsleg ulykke der. Mannen var på trysking på Bø som plassen hørte til under, og kona og fire av borna var heime. Kor det femte barnet var – 9-åringen Olaf - står det ingenting om. Kanskje han var med faren på trysking? Mellom klokka 6 og 7 om kvelden var kona i fjøset og hadde med seg ein av ungane, den 5 år gamle Karen, medan Anna på 7_ år og dei to yngste, tvillingane Ragna og Johanne på snautt 2 år, var att inne i stua.

Da mora var ferdig i fjøset og kom inn att, møtte ho varmen i døra. Heile stua stod med eitt i lys loge. Mange menneske kom til, men dei tre borna der inne stod det ikkje til å redde. Ein høyrde heller ingenting til dei så dei hadde nok alt mista medvitet. Kan hende dei alt da var døde. Alle tre vart funne i senga, enda dei ikkje var der da mora gjekk ut. Dei hadde vel i fortvilning søkt opp i senga.

Korleis varmen kom laus, er det truleg ingen som kan seia sikkert. Det er nemnt i

avisa at parafinlampa kan ha velta eller falle ned. Det hadde vel også vore varme i omnen. Kanskje hadde det på ein eller annan måte komme glør ut av den?

Mannen hadde vore borti ei alvorleg ulykke før – han hadde mista eine handa, men han var likevel ein flink arbeidskar. Utanom å miste tre born, mista dei alt dei åtte av kleder og innbu. Dei stod så å seia på berr bakke. Det vart gjort innsamling gjennom avisa "Gudbrandsdølen" til beste for dei.

Denne tragiske hendinga gjorde sjølv-sagt eit sterkt inntrykk i bygda og skapte stor medkjensle med den hardt ramma familien.

Seinare fekk dei enda ei dotter, og ho fekk namna til dei omkomne tvillingsystrene sine: Ragna Johanne.

Kjelder:
"Gudbrandsdølen" nov. 1909.
Kyrkjebok for Øyer

Reisehåndbok for Gudbrandsdalen

I Reisehåndbok for Gudbrandsdalen og Lillehammer, trykt på Centraltrykkeriet i Kristiania juni 1905, tar vi med et utdrag av det som er skrevet om gudbrandsdøler som folkeferd, og det meste av det som da ble skrevet om Øyer som turistbygd før motorkjøretøyenes tid. Vi merker oss at forklaringene av bygdenavnene er vel folkelige og holder ikke for en fagmann. Oddvar Stensrud har gjort dette utdraget.

Gudbrandsdølen som folkeferd

En Folkeferds Karakter dannes af mange Faktorer, hvoriblandt den omgivende Natur og Levevilkaar som bekjendt spiller en meget fræmtredende Rolle. Gudbrandsdølenes jævne sind han vel saaledes siges være en gjenspeiling af de grønnskledde Lier, de aabne Bygde og vennlige Sætervanger. En slig Natur skaber ingen Tværdrivere. Hans Seighed og Udholdenhed er affødt af de tunge Bakker og den lange møisommelige vei til Byen.

Hans Gjæstfrihed er opstaadt af og styrket ved det Forhold, at Velstanden er jevn, og dette at Dalen saa lenge har været henvist til sig selv. Og tiltrods at Velstanden er jevn, og dette at Dalen saa lenge har været henvist til sig selv. Og tiltrods at Gudbrandsdalen nu i mer end en Menneskealder har været meget søgt af Turister, vil man alligevel finde baa-de dette, og andre af Dølenes Karaktertræk godt bevaret den dag i dag.

Dette øver da ogsaa sin gode indflydelse paa deres Behandling af Turister og Sommergjæster, idet intet sted er saa fri for at blive udsat for Optrækeri som i de gudbrandsdalske Bygder.

Paa andre Kanter af Landet kan man vistnok træffe paa flottere Hoteler og mer elegant Stel. I Gudbrandsdalen faar man til

Gjengjæld overalt en god, solid Forpleining for en lav Pris.

Beskrivelse av Øyer

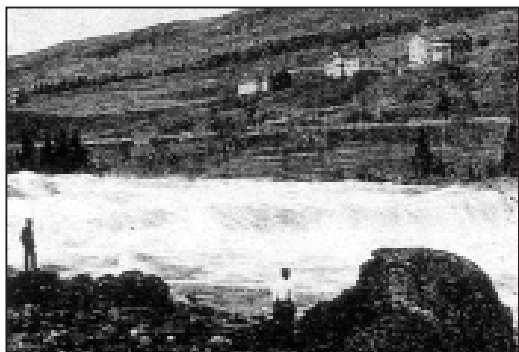
Fra Faaberg til Hunder Station er Dalføret trangt med bratte Lier. Jernbanen gaar lige indpaa Laugen, som her har et trangt elveleie. Ved Isakstuen (2 Km. fra Faaberg) kommer man ind i Øier Præstegjæld. Dette bestaar af Øier Hovedsogn og Tretten Annex.

Øier – fordom *Eya* eller *Oya* – mener efter sagnet at have faaet navn deraf, at Svar-tedauen lagde Bygden øde. Naturen i dette Præstegjæld er gjennemgaaende blid og tiltalende; i Hovedsognet er landskabet mer aabent, i Tretten mer sammenklæmt.

Efter 5 Km. Kjørsel fra Faaberg kommer man ind til Hunder Station. Herfra, hvor Dalen igjen utvider sig, er det vakker udsigt over Øiers Solside.

Til den Station sogner fire store Pensionater, nemlig *Fossegaarden*, *Hunder Gaard*, *Aasletten* samt *Hornsjø Høifjeldssanatorium*.

Fossegaarden (indehaver O. Andersgaard) ligger nogle faa minutters vei fra Stationen til høire lidt op fra hovedveien. Fast Skydsstation. Kan modtage ca. 35 gjæster. Ørretfiske i Laugen.

Fossegaarden.

Til Næverfjeldet. En vakker og hyggelig tur kan foretages op til dette fjeld. Turen frem og tilbage bliver en behagelig dagsmarsch. Hest og fører (5 Kr. for Turen) kan tilsiges fra Fossegaarden. Nedturen kan foretages om Hundesæter med afstikker til Affjeldet hvorfra prægtig udsigt over Øier.

Til Hokna. En almindelig udflukt er at tage op til Hokna Sæter paa vestsiden af Laugen. Over jernbanebroen (gangbro) og op lien forbi Huse og Husesletten. Jevn stigning; omtrent 2 Timer op.

Hunder Gaard. (Indehaver Fru Janna Hunder) omtrent 10 minutters vei op i lien overfor Fossegaarden. 40 gjæster. Styr samt varmt karbad. Udflukter til samme steder som fra Fossegaarden. Hunder har i sin Tid været Embetsmandsgaard for Sørenskriveren i Søndre Gudbrandsdal.

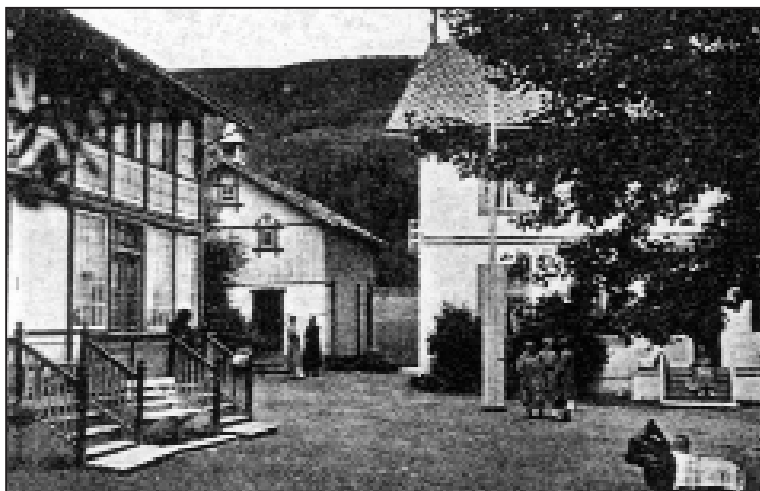
Aasletten Sanatorium. (Indehaver Anton J. Vedum) omtrent 2 Km. nordenfor Fossegaarden, umiddelbart ved Hovedveien. 60 a 70 Gjæster. Varme og kolde bad.

Ved Aronsveen, i nærheden af Aasletten ligger Fiskeudklækningsanstalt tilhørende Mjøsen Fiskeriforening. Her foregaar kunstig udklækning af ; laugesild, ørret-, rø- og sikyngel der hovedsagelig slippes i Mjøsen og tilgrænsede elve og vand.

Til Hornsjøtraktene. Omtrent 17 Km. fra Stationen. God Kjørevei. Første Del brat (4-5 Km.) Tager op til højre ved Aasletten forbi Nermo og Borgermester Berners vakre gaard Haugen, gennem skog og et interessant dalføre langs Moelven, forbi Lisæteren, og saa har man godt og vel en mil kjørevei indover fjeldet. Vid og vakker udsigt over høifjeldet samt ind i Jotunheimen. Flere vakre tjern langs veien.

Hornsjø Høifjeldssanatorium. Vakker beliggenhet ved fjeldvannet af samme navn. Skog lige i nærheten. Bygget 1892. (Indehaver Johannes Nermo.) 70-80 gjæster. Varme og kolde bad. Antagelig Telefon fra 1905 eller 1906.

Fiske i Hornsjøen. Robaade samme steds. Vid Udsigt over Østerdals siden. 2700 F.o.H. En flerhed af interessante udflukter kan foretages.

Aasletten Pensjonat rundt år 1900.

Hornsjö höyffellshotell (dengang sanatorium). Bare 3-4 bygninger den gang. Nermosetra til venstre.

Til Grytfjeldet og Krigsfjeldet: Mot syd (1 time)

Hitfjeldet: Mot syd (1 _ time) Udsigt til disse steder; til Rondane, Tronfjeld og Jotunheimen. Ligesaa til Valdresfjeldene.

Til Østmyrhaugen: I sydvest lige ved kjøreveien. (1 time)

Desuden udflugter til forskellige sætre.

Hunder – Hornsjøen – Nyskolla – Stai.

Paa denne turen maa Aasta elv vades. Kjørvei fra Nyskolla til Stai. Hele turen en god dagsmarsch.

Fra Hunder Station gaar jernbanen over en bro til vestsiden af Laugen. Helt til 3-4 km, nordenfor Øier Station har man nu en vakker udsigt over Øier Hovedsogn. Et par minutter efterat man har forladt Hunder Station, passerer man den bekjendte HunderFossen (tidligere Hundara-Fors) hvor der i aarhundreder har foregaaet et rigt ørretfiske. Dette fiskeri var i tidligere tider afgiftsplik-

tigt, - paa Østsiden til Bispestolen for den ene halvpart og til Kristiania Latinskole for den andre halvpart (3 skind). Paa vestsiden til Staten (1 skind).

Litt før man naar Øier Station sees Prestegaarden og Kirken, begge med en vakker Beliggenhet lidt oppe i lien paa Østsiden. Man kjører nu langs den saakaldte Jevnefjorden (opkaldt efter gaarden Jevne) ind til Øier Station. Jernbro forbinder her bygdens øst- og vestside.

Telefoncentral i Nærheden af Kirken.

Øier Kirke blev antændt af lynet og brændte i 1722, men blev gjenopbygget i 1725. Den laa i ældre tider paa gaarden Skaadens grund.

Moshus nedunder Kirken har været et gammelt, velkjendt gjæstgiveri.

Gaarden Vedum (*Vidrheim i Eya buri*), høit oppe i den østre li, er antagelig en gammel kongsgaard fra Haakon Haakonsøns

Tid. En del gravhauge findes i bygden, deriblandt paa gaarden Jevne ved hovedveien.

Kun et Pensionat sogner for tiden til Øier, nemlig **Thingvold**, 3-4 Km. nordenfor Stationen efter Hovedveien. (Indehaver Ingeborg Olstad) 14 gjæstesenger. Paa denne gaard er Øiers Kommunelokale. Herfra kan man tage mange vakre ture.

Veien til Tretten gjennom Stalsbergkleven:
Man tager op til høire i nærheden af Thingvold og gaar forbi Bækken skole: brat vei op, senere jevnt og godt at gaa. Ogsaa kjørevei. Oppe i kleven passerer gaardene Kvam, Skar og Rindal, den sistnævnte noget oppe i lien til høire. Rindal er – mener man – den tidligst oprydede gaarden i Sognet.

Veien er paa dette stykket meget interessant; brat li til høire og vilde fjeldvegge til venstre. Naar man kommer over til Tretten, ser man i klart veir en del af Rondane. Under nedstigningen til Holmen, vakker udsigt over Tretten.

Fra Øier Station gaar Jernbanen fremdeles paa Vestsiden af Laugen, først langs den saakaldte Gillebufjorden; gaardene Gillebu og Lunke med sine talrige bygninger sees paa den anden side; høit oppe i berget sees Skjønberg (rød Hovedbygning) og lige bak den saakaldte Skjønbergsaksel. Herfra bliver elveleiet trangere og mer strid.

Efter ca. 8 Km. svinger banen nedunder Musdal, over Musa elv lige i svingen; paa den anden Side af Laugen hæver Stalsbergkampen sig, og forover op til Tretten Annex (Sør-Tretten). Lidt efter forbi Ostefabriken og Losnaos Hotel ind til Tretten Station. Denne Station, som fra Høsten 1894 til Høsten 1896 var foreløpig endestation for Gudbrandsdalsbanen, hvorfra en livlig færdsel udgik op gennem dalen er fremdeles et knudepunkt, idet den for en væsentlig del dan-

ner Udgangspunkt for Turer til Gausdal.

Tretten Annex, som efter et paalideligt sagn skal have faat sit navn, at svartedauen i sin tid efterlod tretten mennesker i bygden, har forøvrigt forrang for Hovedsognet hvad indbyggerantal angaar. Hvad navnet betræffer, kan ogsaa den merkverdighed anføres, at Tretten er den trettende Station paa Hamar - Otta- banen.

Tretten Annex er ellers bekjendt for sit navnkundige *Stavsmarked*, et af de største og mest bekjendte Hestemarkeder i Landet. Markedspladsen ligger 1 Km. nord for Tretten Station østenfor Laugen. I slutten af 80-aarene blev markedet flyttet til Smedstadmoen, (1 1/2 Km. nord for Lillehammer). Men allerede et par aar efter blev der sat i gang et nyt hestestevne paa Stav, og dette stevne har taget saadant opsving, at det, hvad omsetning angaar, snart kan sidestilles med det gamle marked.

Dampbadstue er oprettet paa Stav. Læge bor paa Stav. Rigstelefonstation paa Stav. Bygden udmærker sig ved temmelig bratte ller, hvor adkomsten er meget besværlig; men er man først oppe, har man til gengæld den herligste udsigt.

Losnaos Hotel lige ved Jernbanestationen (indehaver A. M.Olsen). Fast skydsstation. Karbad og styrt. Anledning til stangfiske i Laugen. Ved Losnaos faaes Skyds til Gausdal, Fagerhøi og Lauvaasen Sanatorium, de to sistnævnte i Sør-Fron.

Kjørepriser: Til Gausdal Sanatorium (15 Km.) Diligence to gange daglig. 4 Kr. pr. person.

Til Fagerhøi (29 Km): Hest og karjol kr 6,50 – Gig, to personer kr 10,-.

Til Lauvaasen (36 Km.) Karjol 1 person kr 8,-, Gig to personer kr 12,-. Vogn, 4 personer kr. 30,-

Holmen Pensionat. Østsiden af Laugen (2

Losnaos Hotel.

Km.), indehaver Ole J. Holmen, 25 gjæstesenge. Udsigt til Rondane

Chr. Wings Sanatorium (5 Km. efter Musdalsveien) 25 – 30 Gjæstesenge. Stedet er vakkert beliggende paa Sydskraaningene af Musdalsaasen med vid udsigt over Øier, Tretten og en del af Gausdal. Fra Sanatoriet udflukt til Musdalssæteren (3/4 Time op); god sætervei, derfra til Killisæter og Killiknappen, hvorifra prægtigt rundskue.

Tretten – Musdal - Østre Gausdal:

Fra Stationen kjørvei op vestsiden forbi flere gaarde, Vasserud (1 km.) Lagethon (2 km.).

I vakre svinger op forbi Winge Sanatorium og op gennem Musdal.

Denne er en høitliggende liden bygd for sig selv. Ganske tæt bebygget. Ypperlig udsigt, ren og frisk luft, hvorfor mange byfolk har bygget der oppe. Fra Tretten til

Gausdal Sanatorium trenger man 3-4 timer naar man gaar.

Mange udflugter kan foretages fra Tretten.

Tretten – Brændlien – Vaasdalen - Gopollen – Messeltsæteren – Stai:

Over jernbanebroen, op forbi Kirken, over Moxa elv, videre over gaarden Thorstad op mellem Tande og Hjelmstad til skogs. Kjerrevei frem til

Brændlien (3 timer). Videre kjærrevei til Vaasdalsæter (1 time) forbi Vaasjøens nordende om Raubergsletten og Kaldbækken til Gopollen (1 god time). Derfra om Herratind, saa man har udsigt til Goppolvandet, frem til Tauteren sæter (1 time). Saa om Hallandshytten (1 _ time). til Messeltsæteren (2 timer) videre til Stai (3 – 4 timer). Hele ruten altsaa en god dagsmarsch. Man bør bruge 2 dage og overnatte paa Gopollen.

Winge rundt år 1900.

Fra Tretten Station gaar jernbanen videre først langs Laugen, senere (efter 2 km.) langs den vakre Losna. Tiltalende udsigt over denne samt Nord-Tretten.

Losna er egentlig en udvidelse af Laugen; indsjøen strækker sig fra Baadstø (2 km. nord for Tretten) og op til Løsnes i Ringeby i en længde paa omtrent 20 km.

Denne indsjø har fra gammel tid været bekendt for sin gode Lake, der ansees for at være bedre end Laken i Mjøsen. Losnalaken har kunnet naa op i en størrelse af 2 fod og en vækt af 16 mærker, fortæller Hjorthøy.

Losna har desuden havt sin betydning i kommunikationsvæsenets tjeneste. I 60 aa-

rene sattes her i gang en dampbaad "Dalegudbrand", hvis liv og færden paa dette vandet blev kort, men bemærkelsesverdigt. Skibet havde vistnok et mindre tiltalende utseende og gjorde dertil en daarlig fart, men efter hva der fortælles, blev den flittig benyttet. Det blev siden fraktet ned til Mjøsen og sat i fart der.

Fra 1894 – 96 sattes den lille Dampbaad "Prøven" i fart paa Losna i rute med togene paa Gudbrandsdalsbanen, som den gang kun var aabnet til Tretten. Ogsaa "Prøven" kom senere ned til Mjøsen, hvorfra den i sin tid var hentet op

Til fjells i feriene

Artikkelen er skrevet av J. A. Friis i 1876 og er å finne i "Jakt og Fiske", Et norsk klassikerbibliotek, redigert av Ferdinand Aars. Johan Grundt Tanums forlag, Oslo 1948. Denne interessante beretningen fra våre fjellområder er skaffet til veie av Håkon Tande.

Av jaktvilt her til lands tror jeg å kjenne villreinen best og alle finesser i jakten etter dem.

Men for å begynne med begynnelsen, så antar jeg det er best at jeg begynner med å fortelle om hvorledes det gikk til at jeg skjøtt min første reinsbukk ved et alldeles ufortjent hell, således som begynnere ofte har det både på jakt, på fiske og i kortspill.

Den 30.juli for mange år siden reiste Harald, Herman og jeg av sted fra Kristiania til Eidsvold. Vi hadde knapt med penger alle tre, og vi tok derfor tredje plass på jernbanen, for senere å ha råd til å reise på første klasse på dampskipet over Mjøsen. Vi stanset ikke i Lillehammer, men kjørte samme aften videre og nådde klokken halv tolv frem til skyssstasjonen Holmen. Allerede herfra kan man ta til fjells om man vil; for det er ikke langt før man når både reinsfjell, rypelende, fiskevann og riktig gode setre. I de første år kompaniet gjorde turer til fjells, viste man overalt en høy grad av gjestfrihet på alle setre. Det vil da si at man for gode ord og rimelig betaling kunne være sikker på å få losji overalt, enten det nu var ytterst tarvelig eller ganske fortrinlig.

Nu derimot er dette ikke på noen måte alltid tilfellet. Vi kom altså til Holmen sent om aftenen, bestemte på neste dag å underhandle med skysskafferer om kløvhester til fjells. Men vi, eller rettere sagt vår diplomat Herman, henvendte seg forgyeves til skyss-

skafferer. Så gikk økonomen bort til sin koffert, hentet frem en flaske "Guavarom" og skjenket mannen en riktig diger dram, i håp om å stemme ham blidere og villigere. Men drammen gled ned i gjestgiverens mave uten at diplomaten under de derpå følgende forhandlinger kunne merke at velvilighetens termometer var steget en eneste grad høyere. Vi måtte således oppgi å komme til fjells fra Holmen og dro videre til neste skifte, som den gang var Løisnes.

På Løisnes var vi heldigere. Skysskaffer her, Iver, var selv reinsjeger og tenkte nettopp på å reise til fjells da vi kom. Så ble det da en lang passiar eller "akkedering" mellom ham og diplomaten om tre hester og en ekstra mann, som vi skulle ha til vår tjeneste som oppasser, støvelsmører, kaffekoker, nistebærer og våpendrager. Omsider reiste de seg som forlikte, uten at Harald denne gang hadde ansett det nødvendig å ta til rom-flasken, som dog ville ha utrettet mer her enn på Holmen.

Veien fra Løisnes til seters fører først opp gjennom et trangt dalføre, som alltid, er en bekk i bunnen og bratte, til dels maleriske fjellskråninger på begge sider. Har man nådd Bakkeseteren, begynner man å tape synet av bygden, mens igjen høyfjellsviddene trer mer og mer frem fra Bakkeseteren til Løisnes- eller Åmotseter, hvor vi først aktet å ta et kvarter.

Neste morgen dro Harald, Iver, Terje, vår

gutt og jeg av sted til "Hallandshytta", et feleger eller en liten stue som ligger fem fjerdingar i øst for Åmotseter (1 fjerding er 2,8 km). Her skulle vi holde for å se oss om etter rein. Hytten ligger nemlig like i reinens "ståk" eller dens vei på nord- og sydgående, og man kan herfra gjøre turer dels nordover mot Kvienfjellet, dels sydover mot Lyngkampen. Begge disse fjell er kjent for sine ypperlige "reinsvon".

Den 5. august tidlig om morgenen dro Harald, jeg og Iver med sin reinshund, Passopp, av sted etter rein. Etter Ivers råd og på grunn av vindens retning tok vi veien mot Eldådalen, som strekker seg i sydøstlig retning fra Hallandhytten. Iver påstod nemlig at ensliggående eller såkalte "overgående", det er gamle bukker, pleide å gå der i dalen. Eldådalen er temmelig bred og består av store multemyrer, mellom dem finnes av og til enkelte tørre rabber, bevokst med lavt buskekratt. "Pleier det virkelig ofte å gå rein her i disse myrene?" spurte jeg Iver. "Har du skutt rein her da?" "Hau si, skåte rein, å nei, inte just dæ, men erdølene ha skåte mång ein bukk her ikring."

Etter at Iver hadde beveget kikkerten både hit og dit, høyt og lavt, så jeg at han til slutt holdt den stille på samme punkt. "Nå, ser du noenting?" "Hau si, ja no ska æg for-

telje dokk dæ at æg sjer rein." Dyktig våte på albuer og knær og med støvlene "mette" av vann, nådde vi endelig frem til den siste rabbe. Bukken lå imidlertid fremdeles på samme sted. Omtrent femti skritt frem var det nok en lav rabbe, hvorfra man muligens kunne våge å skyte. Men i det samme reiste bukken seg. Iver og jeg forsøkte imidlertid å dra oss inn til rabben, krypende på maven. Jeg hadde riflen liggende i anlegg på en tørr briske-rot.

"Jeg tror jeg klemmer på" hvisket jeg til Harald, "det kan ikke nytte å ligge her å vente lenger. Bukken går fra oss." Jeg anslo distansen til omkring 350 alen (1 alen er 62,7 cm), la meg ned, slo opp 300 alen-sikket, holdt kornet i høyde med ryggen og klemte til. I det samme det smalt, "kantet" bukken på ryggen med alle fire ben i været. Kjøttet lot vi ligge til neste dag til avhenting av Terje.

Neste gikk vi i deilig blankt solskinnsvær en tur til Lyngkampen, hvorfra man har utsikt til flere kanter. Da vi ut på dagen kom tilbake til Hallandhytten, var også Terje kommet med kløven, og neste dag dro vi i triumf tilbake til Åmotseter med kjøttet i meisene og hodet med hornene ragende høyt opp over kløvsalen.

Edgar Enge:

Fangstanlegg for rein i Eldådalen

I Saubulia i Eldådalen har det i gammel tid vært avliva og slakta villrein i et omfang som antakelig får dagens villreinjakt til å virke som spede forsøk. Her har det vært et fangstanlegg, som sett i lys av sin beliggenhet langt sør i Rondane-regionen har hatt betydelige dimensjoner:

Anlegget.

Over en strekning på ca 1,7 km ligger ei rekke med fangstgropor, hittil har jeg registrert 37 stykker. Rekka ligger i øst-vest retning, og stenger det naturlige trekket villreinen bruker nordover langs Eldåa på sin ferd videre mot vinterbeitene i Ringebufjellet og Rondane.

Fangstgropene er merket av tidens tann, og er sammensunkne, nedgrodd med einer og gjemt i tett bjørkeskog. De aller fleste er likevel svært tydelige. Nesten alle har en oppkastet jordvoll, som ligger omkring gropa. Dybden varierer fra 0,5 meter til ca 1,5 meter, målt fra toppen av jordvollen. De fleste gropene er langstrakte, med en lengde på ca 2 meter. Opprinnelig har gropene vært djupere. De har hatt en indre rektangelformet konstruksjon, som har utgjort sjølve fangstgrava. Denne konstruksjonen har enten vært av tre, eller oppmurt av stein. Siden alle gropene nå er sunket sammen, er det naturlig å anta at den indre konstruksjon har vært av tre, som nå er råtna vekk. I noen av gravene er det likevel rester av noe som ser ut som steinmur. Det har derfor muligens vært benytta en kombinasjon av steinmur og treverk.

Jeg har nummeret gropene fra 1 og fortløpende til og med 37. Grop nr 1 ligger inn til en øst-vestgående bratt skrent som vender ut mot Tromsdalen, og som i seg sjøl er

et stengsel for trekkende dyr. Den er derfor et naturlig start-sted for anlegget. Jeg har ikke undersøkt om anlegget fortsetter på vestsiden av skrenten. Den østligste gropa – nr 37 – ligger rett øst for ruinene av det som blir kalt Saubua. Her er det ingen åpenbar grunn til at anlegget skal ende, og det er godt mulig at rekka med fangstgropor fortsetter videre østover.

Gjennomsnittlig avstand mellom gropene er 47 meter, men den varierer noe. Nord for Eldåa, like ved vadet der stien fra Hardland krysser, er det åpnet landskap og tørrbakke. Her ligger det 8 gropor – nr 13 til nr 20 – over en strekning på ca 125 meter, altså med gjennomsnitt avstand på ca 18 meter. At gropene ligger så tett her, kan tyde på at det var her det viktigste trekket kom, det var her sjansen for fangst var størst.

Jeg har ikke funnet tegn til ledegjerder mellom gravene, men for at anlegget skulle fungere ordentlig har det nok vært en form for slike gjerder. Det kunne ha vært kunstige gjerder – en slags skigard. Stående skog kunne også brukes, kanskje med skinnbiter på eller mellom trærne. I snaufjellet er slike gjerder ofte av stein, og derfor synlige den dag i dag.

Når var dette anlegget i bruk?

Fangstanlegg av denne typen er godt kjent i fjellområdene i Sør-Norge, men er ikke vi-

Grop nr. 17 ligger midt på den åpne sletta nord for Eldåa. I bakgrunnen ser en Høgfjellet og Hardland.

dere godt undersøkt arkeologisk. Arkeologene forteller likevel at det har vært to perioder hvor slike anlegg har vært spesielt mye brukt. Første perioden var de første århundrene av vår tidsregning. Andre perioden var på 1300-tallet, fram til Svartedauen. Mange anlegg har nok også blitt brukt senere. Det er ingen grunn til å anta at historien er vesentlig annerledes for anlegget i Eldå-dalen. For å finne når gropene sist var i bruk, er en avhengig av å finne treverk for å foreta en C-14 analyse. Grav nr 36 er interessant i så måte, den ligger noen få meter fra ei blautmyr, og antakelig vannfylt i botnen. Treverk kan som kjent holde seg i svært lang tid i vannfylte og oksygenfrie omgivelser.

En annen mulighet er der hvor anlegget krysser Eldåa. På vestsiden av elva er det myr, og her kan det gjerne stå igjen rester av et ledegerde nede i myra. Problemet er

at myra nå er bevokst med høy og tett vidjer, så å leite etter noe her, er umulig.

Hvordan var anlegget brukt?

Dyregravene ble gjort fangstklare ved at de ble dekket med tynne spiler av tre, som så ble dekket med lyng og mose. Om dyra ble jaget mot gravene eller om jegerne ventet på at flokkene skulle komme trekkende naturlig, er uråd å vite. Det var viktig at endeveggene i grava var glatte og uten framspring, slik at dyret ikke fikk tak med frambeina for å komme seg opp. I murte graver i snaufjellet består endeveggene nesten alltid av ei glatt steinhelle som står på høykant.

Noen refleksjoner

Anleggets plassering og størrelse, gjør det sannsynlig at det er innretta mot dyr som kommer i betydelige antall langs ei spesiell trekkroute. Det er derfor naturlig å anta at

den sesongvandring vi kjenner fra dagens villrein, ikke er noe nytt. Reinen i Rondane sør er spesiell ved at den har sine sommerbeiter i lavtliggende skog- og myrområder langt sør, i Åmot og Hamar kommuner.

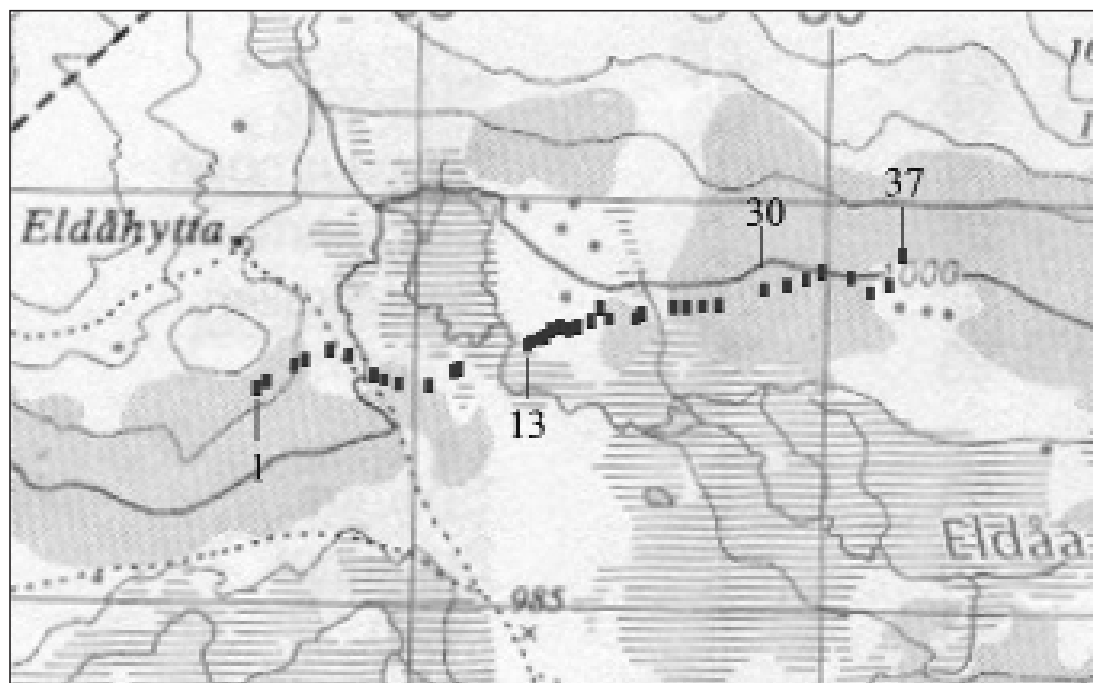
Det må i perioder ha vært mye rein, ellers ville det ikke lønt seg å bygge et slikt anlegg. En kan bare fantasere om hvilket arbeid det måtte være å grave ei slik fangstgrav og sette den fangstklar med de redskaper som var til rådighet.

Det må også ha vært et betydelig antall mennesker i sving. Både å holde anlegget i stand og ta hånd om skinn og kjøtt fra fangsten må ha krevd mannskap. Hvor kom de fra? Hvor bodde de? I andre fjellområder er det funnet spor etter folk i form av gravhauger og gravrøyser. Vil vi etter hvert finne slike også i Øyerfjellet?

Mange turgåere og jegere har hatt gleden av å se villrein som krysser Eldådalen på tur

nordover. Nesten uten unntak skjer det fra Høgfjellet, på skrå over myrene øst for Hardland, forbi en liten tjønn-pytt og så videre mot Eldåa og fangstgropene. I løpet av de 29 høster det har vært jakta villrein i Øyerfjellet siden fredningen ble opphevet, er det ikke så få reiner som er blitt felt akkurat her på sin ferd over myrene mot Eldåa. Det er derfor med en følelse av tidløshet vi kan registrere at reinen bruker de samme trekk-ruter nå som for svært lang tid siden.

Reinen har antakelig vært utnyttet som ressurs helt siden de første mennesker kom hit etter istida. Moderne villreinjakt er totalt forskjellig fra den gamle fangsten, både når det gjelder formål og metode. Sporene fra kolleger i en svært fjern fortid gir oss likevel opplevelsen av at vi er med på noe større enn bare å tilfredsstille vår egen moderne jaktlyst, når vi bærer reinskjøtt ut fra fjellet.

Fangstgropene i Eldådalen inntegnet

Utskiftningen på Gildbu

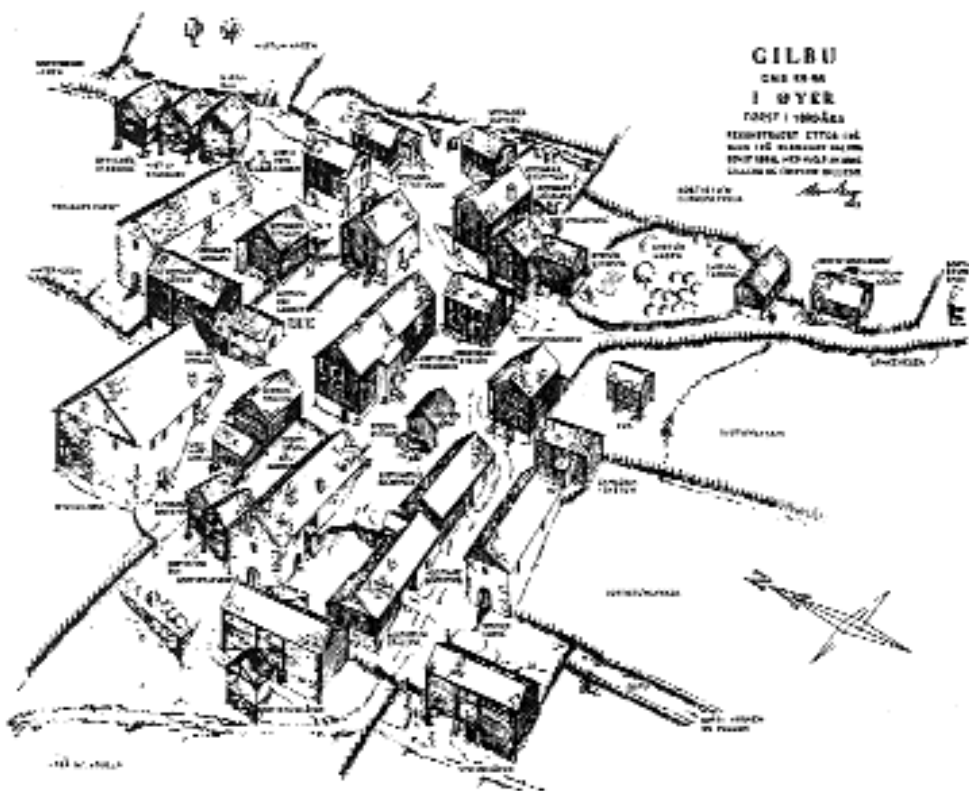
Gildbu for 60 år siden:

Liten gutt savnet.

En høstdag i 1944 gikk alarmen i Gildbusgrenda i Øyer. Grendas 4-åring var borte. Han skulle møte far sin som holdt på med innhøsting på jordet nedenfor garden. Far kom hjem til kvelds uten minstemann og alle fryktet sikkert det verste, med alle de muligheter som fantes for "gjemmesteder" og ulykkesrisiko i 40 gamle bygninger. Jeg husker ikke noe av redselen eller fortvilelsen som sikkert var der da jeg ikke fant

faren min og mørket kom i Nordbygda. Jeg har nok hatt retningssansen i orden for det som fortsatt står klistret i hukommelsen, er bildet av hele "landsbybefolkningen" med Gunnar Glomstad i spissen som kommer mot meg øverst i jordet.

Den lille innledningshistorien er mitt første klare minne fra oppveksten på Bortistu'n Gildbu. Den forteller litt om hva som betyr noe for en pjukk som har begitt seg litt for

Rekonstruert tegning av Gilbu-gardene i 1890-årene utført av Arne Berg. Rekonstruksjonen bygger på opplysninger av Bernhard Halvorsen, f. 1886, Fridtjof Gillebo, f. 1912 og Arve Gillebo, f. 1914.

langt ut i verden og oppdager at han betyr noe for mange. Den forteller oss også litt om miljøet, fellesskapet og omsorgen blant naboene på Gildbu for 60 år siden.

Bygdebyen.

Det var fire garder i husklynga, Bortistu'n, Nistu'un, Oppigard og Systu'n.

På et lite areal som grovt sett begrenses av dagens våningshus i Nistu'n og Systu'n og Nordbygdsvegen var det over 35 trehus og steinfjøs med skifertak.

Uten å ha undersøkt nærmere, vil jeg anta at Gildbu på den tiden må ha vært et av de største klyngetunene i Norge, ikke minst når vi tar størrelsen på husene i betraktning.

Jordarealene og til dels også skogteigene var preget av teigblanding, beiteretter og andre særretter.

På gårdene bodde det familier i tre generasjoner, søsken som ikke hadde flyttet ut og tjenestefolk. På sommertid kunne innbyggertallet være 30 – 40 personer. Før 1945 og fødslene som kom etter fredsgleden, var voksengenerasjonen ganske dominerende. Med mine 5 år i fredsåret var jeg yngstemann med nabounger på 10 og 15 år som mine mest jevngamle.

Tett bosetting, mange dyr og mye folk gir god grobunn for konflikter og uvennskap. At det til tider ulmet under overflaten er det neppe tvil om. Likeså at det til tider var irritasjoner og frustrasjoner over dyr på avveie, eller noen som brøt uskrevne regler i forholdet mellom innbyggerne. I min erindring ligger det ikke minner om de sterke strider. Kanskje vissheten om at de framover skulle leve med forholdene i en gjensidig avhengighet, gjorde at alle var romslige i forhold til de daglige irritasjonsmomentene. Når utskiftningsspørsmålet kom opp, er det imidlertid neppe tvil om at en mulighet for oppløsning av samboerskapet ble sett på med lettelse og var en vesentlig årsak

til at det ble forlangt utskiftning.

Brukerne så nok også at bygningene og teigblandingen ville begrense modernisering av driftsformene i landbruket.

I ettertid kan jeg imidlertid ikke fri meg fra tanken om at mitt første barndomsminne bærer bud om et opplevd samhold og en omsorg i det gamle bygdesamfunnet, som utviklingen har tatt fra oss en del av. Kanskje noe å tenke over i dagens utvikling som ensidig peker mot sentralisering og ytterligere uttynning av landbruksbosettingen.

Historien

Gardsnavnet Gildbu er nevnt på 1300-tallet, og Gildbu var delt i to garder før 1528. Da ble Gildbugardene drevet av to brødre. I løpet av vel hundre år ble den nørdre garden delt i Oppigard og Nistu'un og den søndre garden delt i Systu'n og Bortistu'n. Senest i 1665 er det fire garder i Gildbusgrenda. Det er sansynlig at noen av husene som fortsatt var i bruk på 1950-tallet, var bygget nærmere 400 år tidligere. Den yngste delen av våningshuset i Bortistu'n var bygd i 1750.

Bortsett fra noe sammenflytting av hus og utflytting av våningshuset og to andre hus i Nistu'n i 1906-07, hadde mesteparten av bebyggelsen bestått i over 200 år.

En utstrakt teigblanding og den tette husklynga der enkelte hus knapt hadde luft rundt seg, og hvor vanlig avstand mellom enkeltstående hus så vidt ga framkommelighet med hest og kjerre, bar bud om at oppdelingen var skjedd gjennom arvedeling med tette familieband.

Utskiftningen

Prolog.

I rettsboka for Opland utskiftningsdistrikt *"forsåvidt angår utskiftning av innmark m.m. til Gillebugårdene i Øyer herred"* heter det i innledningsavsnittet:

Gildbu-gardane før utskiftningen.

”År 1944 den 24 april ble utskiftningsrett satt i Fridtjof Gillebos hus på Gillebu i Øyer herred under ledelse av utskiftningsformann Svenneby og forøvrig bestående av de oppnevnte skjønnsmenn, gårdbrukerne Tov A. Holmen og Andreas Andersgård av Øyer.”

Sak 1/1944 var utskiftning av ”innmark og hamnehager til Gillebu søndre og nordre, gnr. 55 og 56 i Øyer herred.”

Utskiftningen var rekvirert av Fridtjof Gillebo, eier av Oppigard Gildbu. Til første møte var det innkalt i alt 9 såkalte loddeiere og 15 naboer. I tillegg var det innkalt representanter fra Telegraf- og telefonverket, Øyer kommune, Moksa kraftanlegg og vegsjefen i Oppland. Selv om det også den gang var en del forfall, var det samlet over 20 menn, som etter at formalitetene var unnagjort, foretok ”befaring av det felt som var forlangt utskiftet”.

Under befaringen ble det fastslått at eien dommene lå i teigblanding og at ”grensene angas overalt å være uomtvistet både innen utskiftningsfeltet som mot naboer”.

Retten mente at betingelsene for å kreve utskiftning var tilstede og at dette ville være til fordel for alle loddeierne, og protokollere at ”en hensiktsmessig utskiftning kan ikke gjennomføres uten flytning av samtlige hus i tunet til gnr.55, bnr. 2, eier Johan Thorsrud og gnr.56, bnr.2, eier Fridtjof Gillebo samt en smie til gnr.56, bnr.1, eier Lucas O.Gillebo.”

De hus som var påtenkt flyttet, ble oppmålt allerede i første rettsmøte, og den tilkalte fylkesagronom Mølmen skulle som sakkyndig i bygningsfaget, utarbeide omkostningsoverslag for flyttingen og ”veilede utskiftningsretten med dette.”

Mølmen fikk 4 dager på seg til foreta beregningene, for allerede 28 april kl. 0900 fortsatte utskiftningen med å godta omkostningsoverslaget, ”og takstene vedtokes som foreløbige”.

Totalt flyttekostnader var kalkulert til kr. 59.762,60, inkludert flytting av hus som ble berørt av forlengelse av bygdevegen.

Framføringen av bygdevegen videre til

Kvam var et vesentlig moment i å få gjennomført en utskiftning. I Gildbusgren- da var det ikke enkelt å komme fram med moderne veg. Bl.a. sto våningshuset i Opp- igard midt i vegtraseen.

Etter henstilling fra ordføreren i Øyer be- handler retten spørsmålet om flytting av tra- seen og *"antydning at han ville søke utvirket at kommunen ydet et bra beløp til dekning av omkostningene som kommer til ved flyt- ning av vegen"*. Dette dreide seg om tre hus som tilhørte Nistu'n og et hus i Systu'n.

I formannskapetets protokoll har ordføre- ren i Øyer, den 9 februar 1945, fattet vedtak om at:

- "1. Det som er nødvendig for at vegen "Riksvegen – Gillebo – Kvam kan føres fram til gården Kvam bevilges.*
- 2. De midler som er nødvendige for byg- ging av sidearmen "Gillebo – Lunke" bevilges."*

Kommunalt bidraget ble senere bekreftet gjennom et tilsagn på kr. 2000 til husflyt- tingen.

Det innledende rettsmøtet ble avsluttet med å beslutte at utskiftningen burde omfat- te innmark, hamnehager og skog som ligger inntil innmarkene til Gildbugardene.

Følgende bruk ble etter dette tatt med i utskiftningen som loddeiere:

Systu'n Gildbu,	eier Arne Gillebo
Bortistu'n Gildbu,	eier Johan Thorsrud
Nistu'n Gildbu,	eier Lucas O. Gillebo
Oppigard Gildbu,	eier Fridtjof Gillebo
Volden,	eier Sverre Vedum
Nybakken,	eier Martinus Olsen
Kvardsal,	eier Kristian Ødegård
Nybakken øvre,	eier Sverre Nybakken
Bjørkely,	eier Gunnar Glomstad
Blombergskogen,	eier Malvin Thompson

Så langt virker alt oversiktlig og greit, selv om det fra enkelte loddeiere tas forbehold

om frivillig økonomisk bidrag til gjennom- føringen og at det settes som forutsetning at søknad om betydelig statsbidrag blir innvil- get.

For eierne av Oppigard og Bortistu'n har utskiftningen gjennom krav til flytting av husene, store konsekvenser. De har allerede i den innledende fasen gitt tilsagn om frivil- lige bidrag til en løsning. Dette bør kunne tolkes dit at de iallefall er positive til prosen- sen så langt.

Arbeid i marka.

Sommeren 1944 ble brukt til kartlegging og oppmåling av utskiftningsfeltet. Arbeidet ble utført av utskiftningslandmålerne Løkke og Kraby med håndlangerhjelp fra folk i grenda.

Utskiftningsfeltet omfattet ialt 1065 de- kar, hvorav 274 dekar åker, 60 dekar natur- lig eng 731 dekar skog, hamn og skrap- mark.

I tillegg til kartarbeidet som i tillegg til sel- ve kartet, omfatter detaljerte grensebeskri- velser som går over 13 maskinskrevne sider i rettsprotokollen, ble det utarbeidet omfat- tende bonitetstabeller og forslag til forde- ling av arealene ved utskiftningen.

Landmålerne bodde i lange perioder i Systu'n og fikk god anledning til kontakt med de "innfødte". Jeg husker at mine for- eldre hadde kontakt med familien Kraby i lang tid etter utskiftningen.

Mellomspill.

Den 11 september 1944 ble utskiftningsret- ten påny satt i Oppigard Gildbu. Det som kunne synes som en enkel sak i slutten av april var blitt langt mer omfattende og kom- plisert. Det var ikke bare loddeierne innen- for utskiftningsområdet som hadde brukt sommeren til å tenke seg om.

Til det første rettsmøtet var det innkalt 9

loddeiere og 15 naboer. Under arbeidet i marka var kommet til en loddeier i det definerne utskiftningsområde. Nå var hukommelsen skjerpet og en rekke gamle dokumenter ble presentert. Dette medførte at ytterligere 10 parter kunne bli berørt av utskiftningen.

Hovedtemaet var beiterettene i Skarsmoen. Her hadde Gildbugardene og andre eiendommer i nedre del av Nordbygda skog og gamle beiteretter. Tov A. Holmen på Kvam forlangte å få hamnefellesskapet oppløst i forbindelse med utskiftningen på Gildbu, *"da felleshamningen var til stor skade og ødeleggende for enhver skogkultur"*. Tov A. Holmen var allerede byttet ut med Thor Mageli som skjønnsmann på grunn av inhabilitet.

Tatt i betraktning dimensjonen på gjennomføringen og konsekvensene for enkelte som følge av utskiftningen, er det interessant å registrere hvor stor energi som tydeligvis ble lagt i uenighet om gamle beiteretter.

Et utdrag fra rettsprotokollen fra møtet i september kan være verdt å referere:

"Fr. Gillebos far opplyste at han mente at det hadde stått et gjerde opmed bekken i Øygardslykja, da han erindret at han for endel år siden så rester av gjerde i ei kluftgran i grensa mot Kvam.

Retten sammen med L.O.Gillebo, Tov A. Holmen og Ole Gillebo foretok derpå en nærmere undersøkelse i marka for å se etter rester av ovenfor nevnte gjerde; men intet resultat."

Selv om det ikke forelå konkret bevis, støttet retten seg til vitneutsagn fra 86 år gamle Torger Lillenermo som var født og oppvokst på Gildbustugua, og avsa enstemmig kjennelse om at *"eierne av Gillebu Oppigard og Gillebu Neristuen, henholdsvis Fr. Gillebo og L.O. Gillebo ansees enerettigede til hamna på kartfigurene nr.*

297-302, 312-314 og 348-351.

Verdien av tvistens gjenstand skjønnedes å overstige kr. 100,- men ikke kr. 500,-"

Behov og ønsker om flytting av flere hus kom opp til diskusjon og totalkostnadene ble nå beregnet til kr. 62.512,60 som skulle dekkes inn slik:

Statsbidrag	50.913,00
Frivillige bidrag fra loddeierne	3.500,70
Bidrag fra Øyer Kommune	2.000,00
Tvugne bidrag etter skylden	6.098,90

Et eksempel på nøyaktigheten i beregningene er at statsbidraget ble 70 øre mindre enn beregnet og Fridtjof Gillebo høynet sitt frivillige bidrag fra kr. 1500 til kr. 1500,70 for at regnestykket skulle gå opp.

Selve erstatningsoppgjøret er ikke samordnet og det er i rettsprotokollen gitt en detaljert innstruks om hvordan oppgjøret skulle skje mellom partene som f.eks. *"Arne Gillebo for g.nr. 55, bnr.1 betaler i husflytningsbidrag til eieren av gnr.56, bnr.13, Sverre Nybakken kr. 200,00 og til eieren av gnr.55, bnr.2, Johan Thorsrud kr 767,40 innen 1.mai 1947."*

Avslutning første akt.

Den 5.desember 1944 ble retten satt påny og i en omfattende protokoll blir grensene for utskiftningsområde, teiginndeling og utlodningen beskrevet i detalj. Videre beskrives veger over utskiftningsfeltet *"som skjønnedes å være nødvendige"*, og det er en utfyllende beskrivelse av gjerdehold og rettigheter til vasstak.

Retten foreskrev hvem som hadde rett og plikt til hogging av trær på teiger som skiftet eier samt at det var utregnet mellomlag for ulike kubikkmasse i gjenstående skog.

Med ett unntak kan frukttrær, bærbusker og flerårige planter fjernes av de gamle

grunneierne. Felles hamnegang i Skarsmoen skulle oppheves.

En interessant detalj er at fiske- og strandretter ikke berøres av utskiftningen og de gamle grunneierne beholder *"fiskeretten og strandretten hver utafor sitt gamle land."*

Det for ettertiden mest synlige resultat av utskiftningen var husflyttingen. Ialt 33 hus var berørt og *"innen 1.oktober 1949 skal de til utflytning takserte hus være flyttet av de respektive eiere til egen grunn."*

De utflyttende skal fjerne fra de gamle tomter alt trevirke, men av stein tar de bare det de selv vil, og de har ingen plikt til å rydde tomtene etter seg."

Både i Oppigard og Bortistu'n skulle hele bygningsmassen fjernes fra husklynga og bygges opp på nye tomter. I Oppigard omfattet dette 10 hus, mens brukeren i Bortistu'n sto overfor oppgaven med å fjerne 13 hus.

Overutskiftningen.

De fleste av de berørte anket underutskiftningens kjennelse og ba om at utskiftningen ble prøvet ved overutskiftning.

Denne ble berammet til 05.06.45 og satt på samme sted som underutskiftningen vel et år tidligere.

Ansaret for overutskiftningen var lagt til Østre Buskerud Utskiftningsdistrikt med L. Eikanger som utskiftningsformann.

Som meddommere var oppnevnt Olav Haave fra Sør-Fron, Andreas Smedsrud fra Fåberg og skolebestyrer Bjørn Owren på Storhove.

Det var nok en del som i mellomtiden hadde tenkt seg om og oppmøtet var betydelig større enn når startskuddet gikk et år tidligere. Ankepåstandene var både omstendelige og kreative.

Det ble anket over skifteplanen, boniteringen, tømmerveier, velteplasser, taksering av frukttrær, flyttetaksten, havnerettigheter og

antall vinterfora kyr som grunnlag for krav på beite.

Det lå nok fortsatt som en vesentlig forutsetning at husflyttingen skulle gjennomføres og anken over flyttetaksten for Bortistu'n ble tatt først.

Protokollen forteller oss litt om arbeidsmåten og ikke minst om prisutviklingen. Det er interessant å lese at det under henvisning til underutskiftningens beskrivelse av husene, ble foretatt en flyttetakst på stedet og som for våningshuset er protokollert slik:

" Rivning 110 dager a kr. 14,-	kr. 1540,00
Kjøring 18 dager a kr. 16,-	kr. 288,00
Utgraving av ny tomt og kjelder	kr. 500,00
Støpning av grunnmur m.m.	kr. 1920,00
Brannmur, 2 piper og 2 peiser	kr. 800,00
Oppføring av treverket	
270 dager a kr.14	kr. 3780,00
Pålegging av skifer(naturstein)	kr. 600,00
Maling	kr. 600,00
Materialsjell	kr. 3000,00

Sum kr. 1.3028,00"

Omtakseringen førte til en økning av totalbeløpet med kr. 3.679 og retten ble utsatt til økning av statsbidraget til dekning av beløpet var avklart.

Retten ble satt igjen i begynnelsen av oktober 1945.

Det var stadig skiftinger i sammensetning av retten. Banksjef Bjørstad i Faaberg Sparebank møtte første dag som 2.varamann for Olav Haave, men hadde ikke anledning til å møte andre dagen og protokollen forteller at *"Bjørstad tilkommer for en dag plus skyss kr.40.00 som ble ham betalt av formannen"*. K. Hernes også fra Fåberg, møtte deretter som varamann. Om det var skyssen eller personene som ble priset forskjellig skal være usagt, men skriften viser at Hernes fikk *"utbetalt sitt tilkommende,*

for 3 dager plus skyss, tilsammen kr. 62,50”.

Det hadde tydelig vært arbeidet aktivt med vurderinger og diskusjoner mellom partene i løpet av fredssommeren. Under rettsforhandlingene hvor partene til dels møtte med advokat, kom det opp konkrete forslag til løsninger, inngåtte forlik og frafall av ankepåstander. Mesteparten av ankene som fortsatt ble framsatt, ble funnet ugrunnet og avvist av retten. Enkelte vassrettigheter ”- *fant retten ikke å kunne behandle, da det antas å ligge utenfor dens kompetanse.*”

Overutskiftningen ble avsluttet den 29 oktober 1945 ganske nøyaktig halvannet år etter at utskiftningen var påbegynt den 24 april 1944.

Økning av flyttekostnadene i Bortistu’n, et mindre teigbytte mellom Systu’n og Bortistu’n og et makeskifte i skogen mellom Bortistu’n og Rustberg, var de største endringene i forhold til underutskiftningens avgjørelse.

Etterspill.

For eierne av Oppigard og Bortistu’n Gildbu betydde utskiftningen store utfordringer og omstillinger. Begge gardene skulle flyttes med etablering av nytt bosted og gardsdrift på nye tomter. Framføring av Nordbygdsvegen førte til at Systu’n og Nistu’n måtte flytte noen mindre hus. Vegbyggingen la nok press på fremdriften, for jeg husker at Oppigardsbygningen var en av de første som ble revet.

Rasjonering og andre restriksjoner etter krigen førte til forsinkelser i oppstarten og først i 1947 startet gjenoppbyggingen. Oppigard startet bygging av fjøset i 1947 mens Bortistu’n brukte tørkesommeren til å grave brønn.

Byggmester Jørgen Rybakken forteller at han en dag på arbeid på Tingberg, fikk be-

søk av far som lurte på om han ville flytte garden hans. Med et håndslag var avtalen gjort der og da uten kompliserende papirer og formaliteter. Det var den gangen samarbeid ble bygget på full tillit og ansvar mellom partene.

Begge de ”nye” gårdene ble bygget med henblikk på nye driftsformer, og brukte det som den gang var moderne byggemetoder og materialer. I Bortistu’n var det planlagt å sette opp igjen deler av den gamle tømmerbygningen som våningshus. Etter gode råd fra Jørgen Rybakken ble tømmeret sagd opp på egen sag og brukt som reisvegg. I dagens våningshus finner vi fortsatt igjen den gamle rominndelingen og treverket fra 1750.

Halvparten av Bortistu’bygningen ble eksportert til Steinkista i Fåberg og skålen gjenoppsatt på Svartåsen i Øyerfjellet. Steinfjøset i Oppigard havnet som oppfylling av tunet og adkomstvei i det nye Bortistu’n.

Etter ca tre år, høsten 1950, gikk det siste flyttelasset fra den gamle Gildbusgrenda til den nye plassen for Bortistu’n Gildbu ved riksveg 50.

Steinfjøset og noen andre uthus i Bortistu’n sto fortsatt og var brukt av Systu’n fram til våren 1956, da de måtte vike plass for nyfjøset.

Seksti år etter at utskiftningen startet i en bygdeby på ca 40 hus står det idag 4 hus igjen på den opprinnelige tomte.

Epilog.

Bakgrunnen for at utskiftningen ble forlangt var nok at det lå et underliggende ønske om å få sanert husklynga, både av hensyn til plass og i forhold til nye driftsmåter. Samtidig har framføring av bygdevegene betydd mye for tidspunktet og presset på å få til en løsning så fort som mulig.

Det ble nedlagt en betydelig arbeidsinnsats i gjenoppbyggingsperioden både i Opp-

Gildbu 1959.

igard og hos oss i Bortistu'n. Selvfølgelig oversteg utgiftene de utbetalte erstatningsbeløp og flyttingen ble en ekstra økonomisk belastning. Jeg kan imidlertid ikke minnes at far eller mor beklaget seg over utfallet av utskiftningen. De så nok mer på mulighetene som lå i å fornye garden med betydelig økonomisk støtte fra det offentlige.

Begge brukene som ble igjen har senere bygget nye driftsbygninger og det er neppe tvil om at de som flyttet ut, i det lange løp fikk en økonomisk fordel.

Det er lite gagnlig å reflektere over hva som ville ha skjedd, hvis historien hadde tedd seg annerledes. Noen vil kanskje hevde at et unikt bygningsmiljø ble ødelagt for ettertiden. Jeg tror ikke at bebyggelsen i Gildbusgrenda ville overlevd mekaniseringen i jordbruket på 50- og 60-tallet. Sjansene for en omfattende brannkatastrofe lå latent, og jeg husker episoder hvor det kunne gått riktig ille.

Det vil allikevel være nyttig å reflektere over hva som er gått tapt i mellommennes-

kelige relasjoner på 60 år. At daglige irritasjoner og gnisninger kunne skape grobunn for uvennskap ligger i dagen, men lesning av utskiftningsprotokollene viser at det var til stede en underliggende vilje til å løse konflikter i fordragelighet.

Som unge var det en unik livssituasjon i forhold til voksenkontakt. Jeg levde i arbeidsdagen for de som bodde i grenda, og det var nok av tid og interesse for den oppvoksende slekt.

Oppveksten i nærkontakt med dyrehold, hyppige besøk på drengestua og spiontokter i sene kveldstimer ga begrenset behov for annen undervisning om blomsten og bien.

Erindringsbilder fra miljøet i Gildbusgrenda viser også lastebilene til Kjell i Systu'n, rattkjelken i Nistu'n, gammelfeieren som "gikk" gråsteinspipa fra kjøkkenpeisen og spilloppene til gardskarene som kom til gards. Der er også far som understøttet takbjelken i kjøkkenet for at den skulle tåle masurka'n på illegale fester på salen under krigen, mor som var fra Solør og derfor

hadde et spesielt forhold til taterne av Stor-Johanslekta som var på gjennomreise, eller Svarten som satte ny "pers" på 3 timer og 20 minutter fra Augsetra til Gildbu.

Historien er det aldri mulig å endre, og den må få leve som den er, men det er nyttig å ha et blikk på fortiden når vår framtid skal bedømmes. Det tok over 300 år å skape fire garder i Gildbusgrenda og det gikk nye 300 år med slekter som bodde og virket i det tette nærsamfunnet. Jeg tør spå at det vil ta ad-

skillig mindre enn 100 år fra oppløsningen av bygdebyen etter utskiftningen, til det på ny er bare en jordbruksenhet igjen i grenda.

Utskiftningsprotokollene ligger fortsatt i arkivene, men vi bør kanskje bruke litt tid og krefter for å ta vare på spor i gamle steinmurer og andre merker etter de som har levd før oss og ikke minst tenke over hva som kan gå tapt hvis vi ikke holder fortellertradisjonen i hevd.

Brit-Ida Berg Hansen:

Husa i Nordistuen Vedum som fant seg ny grunnmur

I Bygdabok for Øyer skriver Tor Ile at heimgarden Vedem i likhet med flere andre gardar i Midtbygda var fra forhistorisk tid. Langt om lenge gjorde Håkon Håkonsom (konge 1217 –1263) Vedem til kongsgard og bygde veitslehall der. Ile forteller videre at Vedem tidlig ble delt i to fullgarder, som igjen ble delt i to halv-garder, og på denne måten oppstod fire gardar av èn. En av disse ble, i alle fall etterhvert, Nordistuen Vedem som lå på 454 moh. og hadde gards- og bruksnummer 37/1. Ifølge bygdeboka er garden borte.

Eller er den kanskje ikke det likevel, i alle fall ikke helt og spørøst ? Arne Wedum på Vedum Nordjordet forteller:

Min bestefar, Anton Monsen, var født i 1848 og bodde i Nordistuen Vedum. Det var

ikke så mye reising og farting på den tida, så det ble ofte til at en holdt seg til folk i nærheten, for eksempel når en skulle finne seg gifte. Det gjorde da Anton Monsen også, han valgte seg Ingeborg som var født i

Vedumsgrenda 1952

1857 og var gardjente på Vedum Nordjordet der de bosatte seg og fikk barn. På Nordistuen ble det etter hvert bare gammelt folk tilbake, den siste en gammel, enslig kvinne som het Johanne. Da hun gikk bort omkring 1927/28, var det bare bestefar igjen av folket på Nordistuen Vedum, og han bodde altså på Nordjordet.

Hvor gamle husa på Nordistuen Vedum var, og akkurat hvor de lå, vet ingen lenger. Husa på alle fire Vedumsgardene lå uansett svært tett. Like ovenfor bygningen på Vedum nistuen nordi kan en tydelig se en firkant, og der lå hovedbygningen på Nordistuen. Det sies i alle fall at disse to hovedbygningene lå så tett at det bare var ei kjerrebredde mellom dem.

Martin som var bror av far, overtok Nordjordet mens far, Johan Wedum, født i 1890, begynte å bygge opp det Vedum nord-

istugun som ligger der i dag. I 1921 giftet han seg med Karen Haug, og antagelig var han da på det nærmeste ferdig med byggingen. Dette var mitt barndomshjem, men jeg tok etter hvert over Vedum nordjordet etter onkel Martin. Vår sønn, Arild, tok så over Vedum nordistugun i 1982 etter sine besteforeldre. Garden har gards- og bruksnummer etter tidligere Nordistuen Vedum, 37 / 1.

Men hva skjedde med hus, jord og skog til den tidligere 37/1?

Jordet nedover fra dagens Nordistugun kalles for eksempel Ekre. Tilsvarende navn har et stykke som tilhører Bergum på Vedum nistugun eller Vedum inne, og det er rimelig å tro at disse ”ekrene” en gang var ett stykke. I alle fall ble jorda delt mellom Vedumsgardene. Hva skog angår, hadde garden tre

Misjonshuset på Tretten som kom fra Nordistugun Vedum.

teiger. Kommunen kjøpte to av dem mens den tredje tilhører

Nordistugun. Far hadde i sin tid rett til alle tre og bydde på dem også, men å reise kontanter nok, klarte han ikke. Det var store penger om å gjøre, og kontanter var ikke det folk hadde mest av på den tiden.

Mange av husa ble nok bare revet. Noen av dem befant seg imidlertid snart på flyttefot, og mange står og er i bruk enda:

- * Stabburet som var i tre etasjer og dermed forholdsvis uvanlig, ble flyttet til Nordjordet.
- * Et hus, trolig et tømret uthus, ble flyttet nedover til området ved Tingberg og der satt opp som bolig og verksted for skredder Syver Ingebretsen.

(Mathea Bergheim forteller at Syver først og fremst sydde dresser, både av vadmél og klede, og hadde avtale med Borghild Langlykkjen i Baklia om søm av knapphull. Hun forteller også at huset lå nokså tett inntil riksveien og hadde kledd veranda mot den. Da hun og Sverre Bergheim bygde seg ny bolig, ble huset revet.

- * Hovedbygningen der forøvrig den mest kjente haugianer i kommunen, Jens Johannesson Jonsgaard, ble født i 1792, kom til Tretten og ble Tretten Misjons-hus, dvs. den store, røde bygningen på andre siden av veien like sør for Tretten kirke. Jeg var ikke så stor, men jeg husker den ble tatt ned, og det kan ha vært omkring 1932/33.

(På innvielsesfesten 27.mai i 1934 deltok ca. 300 personer. Huset ble så mye brukt til møtevirksomhet, etter hvert også konfirmantundervisning. Som følge av kam-pene på Tretten i 1940 mellom tyskere og engelskmenn, ble det i en periode

brukt som lasarett for de mange falne og sårede. I dag har møtevirksomheten gått sterkt ned, og en del av huset brukes til boligformål.)

- * En annen tømmerbygning ble flyttet til Baklia og gjenoppsatt som våningshus på Skog der det var gamle hjem for Øyer sogn i tiden 1907 – 1959.

(Anne Mari Botheim sier at Kristian Kle-metsen var eier av Skog da det ble alders-hjem, og hun mener at huset ble anskaffet og satt opp der nettopp til det formålet. Hun husker at det var to kjøkken i bygningen, ett riktig stort som ble brukt som spisesal og et mindre grovkjøkken. Antagelig var det store bygningens opprinnelige kjøkken mens det andre ble opprettet pga. driften. I annen etasje var det ”sal” som visstnok ble brukt som so-verom for ”jentene” på gamle hjemmet, dessuten fire soverom for eldre.

I 1973 ble våningshuset delvis restaurert av dav. eier, Arve Steinsli, senere en gang til for få år siden. Det var ”svært tømmer” i bygningen, der Anne Mari’s sønn nå bor.)

- * Enda en tømmerbygning ble gjenopp-satt på Bjørkelund ved Nygrindbakken. Etter hvert bodde Agnes og Jan Lie der med sin familie.

(Huset ble restaurert i 2003/04, av Jan Gaute Lie som nå bor der. Han er barne-barn av Agnes og Jan.)

- * Mange vil sikkert huske et lite tømmer-hus med Røde Kors-merke på, som lå på Langsveen ved Hunder, inntil dav. E-6. Dette var nok et hus fra Nordistu-en Vedum, men det er borte nå.

(Per Leif Rusten opplyser at hans familie

overtok huset i 1952 fra Tora Huuse's dødsbo. På denne tiden utplasserte Lillehammer Røde Kors hjelpekorps førstehjelpsvesker og bærer i hus langs riksveien med det formål å yte førstehjelp ved trafikkulykker, for eksempel når en stakkars syklist veltet på grusveien. Slikt lager ble opprettet i huset på Langsveen, og dermed fikk huset RødeKors-merket. Per Leif husker at det tidlig på 50-tallet også ble holdt førstehjelpskurs der, for familien og andre interesserte. Da huset ble tatt ned omkring 1960 som følge av veiutvidelsen, ble det solgt til Ole Blikås, som planla å sette seg opp hytte. Han solgte det imidlertid videre til Syverin Enger på Bryhn. Hans sønn Arve overtok det så og satte det opp på Kuåsen på Sjusjøen, og der eksisterer det som del av ei koselig hytte den dag i dag.)

Å få tatt ned og flyttet til dels store tømmerhus var ingen enkel og lettvint oppgave, særlig ikke transporten. Hans Strangstad, formann i Tretten misjonsforening, forteller for eksempel at 34 gardar kjørte tømmer på dugnad med sleder da bygningen som ble misjonshus, ble flyttet. Når det var slik, kan en kanskje lure på hvorfor slik husflytting var nokså vanlig. En ting er at ikke alle hadde tilgang til skog, enn si kunne kjøpe seg de byggematerialer de trengte. En annen del av svaret ligger likevel sikkert i synet på ressurser og vanen med omhyggelig å nytte det som enda nyttes kunne. At så mange av husa som ble tatt ned på Nordistuen Vedum enda står og er i bruk, skulle vise at den tankegangen hadde mye for seg.

(Opplysningene i parentes er supplement til Arne Wedum's fortelling, gitt av dem som eier/bruker husa i dag. Gardsnavna er skrevet i henhold til Norske Gardsbruk av 1995.)

Gamle ordspråk eller ordtak

Ordspråk er livsvisdom som har nedfelt seg i faste ordelag. Mange av ordspråkene eller ordtakene hører helst til i de gamle bygde-tradisjonene og i arbeidslivet her i landet. Etter hvert som tradisjonene blir borte i dagens samfunn, blir også mange av de gamle ordspråkene borte og glemt. Fremdeles kan du nok høre ordtak som disse:

- Ingen kjenner dagen før solen går ned!
- "Alle monner drar", sa musa, ho pissa i havet!
- Ingen røyk uten ild!

Enkelte ordtak var knyttet til visse landsdeler, men opphavet og hvem som først tok dem i bruk, er ukjent. Mange av ordtakene er av gammel opprinnelse. Så tidlig som i 1856 utgav Ivar Aasen ei samling med titte-len Norske ordspråk. Enkelte av disse har holdt seg fram til i dag, men blir etter hvert borte i dagliglivet. Her har jeg tatt med tre som har med livsløpet å gjøre:

- En lever aldri så lenge at en ikke har noe ugjort!
- Det er en krokete veg mellom vogge og grav!
- Lærer du ittnå anna i livet, så lærer du å gå sakte!

Kjerringene går ofte att i de gamle ordtakene, både på godt og vondt, mest det siste:

- Ei lat kjerring gir lurvete kall!
- Der katten er skvetten, er det ei sint kjerring!

- Lopper og slarvkjerringer kan ingen berge seg mot!
- Kan du skjønne å det bli tå eille di pene jentom, for du ser sjelden ei blid kjerring!
- "Får tru at vinden snur til e ska hematt!" sa kjerringa, ho rodde i motvind
- "Det er itte greitt!" sa kjerringa, ho steikte frosk i vaffeljernet.
- Tre ting er leie å høre: det er når dølen dansker, høna galer og kjerringa går på golvet og blistrer!
- "Skrik itte kjerring, det går fort nok lell!" sa mannen de kjørte avlaust.

Ekteskapet og samlivet er også godt representert i de gamle ordtakene:

- Det er verst før en blir gift, sia blir det verre!
- Det er bedre ugift enn ille gift
- Er det ingen som klapper, så er det heller ingen som klorer!
- Ekteskapet er som fiskerusa – de som er utenfor vil inn, de som er innenfor vil ut!
- "Det er tegn på at de er friske!" sa gutten, da foreldra sloss.
- Ekteskapet er mer enn fire nakne føtter i senga!

Katten er den av dyrene som oftest går att i de gamle ordtakene:

- Det er godt for småfuglene at katten ikke har vinger!
- "Det er makta som rår!" sa mannen han kasta ut katta.
- En får leve i håpet som katta ved skåpet.

- *Det er godt å skylde på katta når skåla er tom!*
- *"Lite, men godt!" sa mannen han saug katta.*

Penger og rikdom er også tema i noen av de gamle ordtakene:

- *Den som sår penger, høster armod!*
- *Småpenger fyller mest i pungen!*
- *Det er få rike som ikke vil ha mer!*
- *"Takk" sprenger ikke pungen!*

Lykken i livet er også nevnt:

- *Når lykka er god, griser galten!*
- *Lykka er som kvinnfolk, den liker galninger best!*

Også om mat er det noen ordtak:

- *Det er pent alt som er lite, så nær som maten!*
- *Kresen mann går glipp av mang en godbit!*
- *Det går mye smør i en varm ovn!*
- *En skal ikke ha smør på flekk!*

Fra arbeidslivet har jeg tatt disse med:

- *Lat dreng hogg lang ved!*
- *Det renner mye vatn mens mølleren sover!*

Jeg tar med noen av de eldre ordtakene ellers:

- *Når vettet er minst, er viljen størst!*
- *Det er lett å spå det alle kan sjå!*
- *Det hugguet glømmme, må beina unngjelde for!*
- *Det er ikke verdt å gjøre Fanden svartere enn han er!*
- *På glattisen er alle like sterke!*
- *Den halte spring når han er nødt!*
- *Reven spring aldri så fort at rumpa blir att!*
- *Døm er itte uvenner som gjesper samstundes!*
- *En skal tru på augan meir enn på øyran!*
- *Det er vondt å vera sint når ingen er redd!*
- *Det er mange som kjører som heller burde gå!*
- *Der det ikke er solskinn, er det heller ingen skygge!*
- *Det blir ikke ku av en oppeten kalv!*
- *"Der råkete du det!" sa mannen, da bikkja beit han i trefoten.*
- *Det blir itte borte det som dryp utur nåsaa og nedi kjeften!*

Til slutt to kinesiske ordtak som jeg har hørt de senere år:

- *Den beste fuglemora er ikke den som prøver å holde ungene i reiret så lenge som mulig, men den som tidlig lærer ungene å fly og greie seg selv!*
- *Du kan ikke hindre at sorgens fugler flyr over hodet ditt, men du kan hindre at de bygger reir i håret!*

Målfrid Kvarving:

Klenodiene på kirkeloftet

Da vi kom til Øyer i 1960 og jeg for første gang kom til Øyer kirke, ble jeg forbauset over hvor ribbet og nakent korpartiet var. Det var noe som ikke stemte. Alterringen og trappegelenderet til prekestolen var okerbrune. Det var innslag av en sterk blåfarge i feltene på altertavlen som ikke passet der. Fargen samstemte dårlig med fargen på den vakre døpefonthimlingen som hadde en fin grågrønn farge med innslag av gull. Det skulle senere vise seg at den hadde beholdt en farge nær opp til den opprinnelige fargen. Det fantes heller ikke noe kor-skille.

Det var overraskende å komme til Tretten som hadde et vakkert korskille, løveornament med kong Fredrik den 4. monogram i gull, krone og kors, alt i fine samstemte farger. Hva hadde skjedd med Øyer kirke?

Der var spennende for oss å flytte inn i den gamle prestegården, med ganger, krokker og kott, stort mørkt loft og kjellerrom, som vi undersøkte etter hvert og fant ting som vi mente hadde vært i kirken. I et lite kott høyt oppe på veggen over den innebygde safen, fant vi to utskårne engler med trompet og flagrende gevant. Der lå det også to S-formede ”staver” i tre, ca 70 cm lange.

I den gamle stallen som ennå stod på kirkevangen, fant vi en stor sekskantet plate, dekorert med en stor sol på den ene siden. På den andre siden var det en krok. Det skulle vise seg å være en gammel prekestolhimling. Bak mye skrot fant vi også to dører som var krumme i sideretningen – ca 90 cm høye. De hadde en fin, grågrønn farge, og det tydet på at de også hadde vært i kirken.

En dag klatret vi opp trappene til tårnet

for å se på kirkeklokkene. På veien tilbake over kirkeloftet fikk jeg øye på noe som glimtet i sagflisa bortunder mønet. Vi krabbet innover og begynte å grave – og fikk vårt livs store overraskelse: Fram i lyset kom to utskårne løver med økser og kong Kristian den 6. monogram i gull, to store kongekroner i gull og rødt, forgylte kors, utskårne akantusranker og border og flere S-formede ”staver”, maken til de to vi hadde funnet i Prestegården. Vi trodde knapt våre egne øyne der vi stod med den store haugen av disse vakre tingene. Vi forstod at dette hadde prydet kirken en gang i tiden, og at disse tingene måtte få igjen sin gamle plass. At det er Kristian den 6.-s, og ikke Fredrik

den 4.-s monogram, forteller oss at denne fine treskurden ikke var på plass ved innvielsen i 1725, men er blitt til etter 1730, for først det året kom Kristian 6. på tronen.

Menighetsråd og riksantikvar ble varslet om funnet av de gamle klenodiene, og det ble fart i restaureringen.

Alt som var funnet, viste seg etter hvert å ha fine gamle farger under overmalingen. Noe var gått i stykker og måtte repareres, og biter som manglet, ble skåret og gjort i stand av treskjærer Johan Amrud i Fåvang. Fra Oslo kom Bjørn Dammann og frue og ledet fargerestaureringen. Kunstmaler Arve Hagen fikk jobben med å skrape og male, reparere fargene og legge på nytt gull. Jørgen Rybakken som hjalp til, fant ut at de krumme dørene hadde vært plassert rundt døpefonten, og satte dem på plass igjen.

Himlingen over prekestolen kom på plass, og ble et vakkert syn med krone og kors og utskårne border på toppen. De S-formede stavene hørte til oppe på prekestolhimlingen. Duen ble festet midt i soløyet på undersiden. Det ble reist nye korstolper og løveornamentet med kongemonogram, krone og kors kom på plass oppe på korbjelken. Fire figurer var funnet – to på hyller i kirken og

to oppe på et skap i sakristiet. De fikk sine gamle plasser i feltene i altertavlen – på venstre side Moses med lovens tavler og Aron, den første liturg, i fullt skrud med et røkelseskar. På høyre side står Kristus med glorie, og han holder jordkloden med kors på i sin høyre hånd. Det er den gamle og den nye pakt, Loven og Evangeliet.

De to englene som vi fant, hørte til på toppen av Monrath-familiens epitafium som henger på nordveggen i koret.

En dag stod kirken ferdig i sin gamle prakt. Alt var på plass etter en lang Tornerose-søvn under et lag med sagflis siden 1880-årene. Tor Ile mener at kirkens prest på den tiden var sterkt preget av pietismen. Alt som kunne forstyrre sinn og syn, og som tok tankene bort fra dagens tekst, ble fjernet. En lykke var det at disse utsmykningene og det praktfulle kunsthåndverket ikke var solgt eller ødelagt. En kan undres på hvorfor Tretten kirke fikk beholde det tilsvarende utstyret.

Når vi i dag sitter i Øyer kirke og betrakter det fine interiøret, kan vi glede oss over at kirken igjen står fram like vakker som da den var ny.

Lars Holmen:

Minnesmerker i Øyer og Tretten

Rundt om i kommunen vår er det nokså mange minnesmerker av ulike slag. Dei er reiste for å opplyse om og minnast eitt eller anna som ettertida bør vera kjende med. På den måten tek ein vare på historia, for det er bunde mye historie til desse merka. Dei er minner om levd liv og ofte dramatiske hendingar. Med eitt unntak har eg halde meg utanom kyrkjegardane, når det gjeld personar, for da ville ein ha fått eit utvalsproblem.

Det er fleire måtar å ordne dette stoffet på. Her er det ordna etter tema. Somme av desse minnesmerka er omtala før på ulike stader, men her kjem det eit samla oversyn og omtale.

MINNER OM KRIG OG UFRED

Krig er stor tragedie. Stutt eller langvarig – den skapar store endringar i samfunnet og i livet til dei menneska som blir råka. Menneskeliv går tapt og verdier øydeleggjest. Andre verdskrig sette slike spor, også i Øyer og Tretten.

I 1995 – ved 50-årsminnet for freden – fekk Historielaget – med tilskott frå Kommunen -laga og set opp i alt 6 minnesmerker som markerer viktige hendingar under krigen. Fire andre minnesmerker frå andre verdskrig var oppsette før.

Minnestein over falne tretlingar 1940-45

Denne steinen står like ved innkjøringa til stasjonsområdet på Tretten stasjon. Krigen var den direkte årsaken til at dei nemnde mista livet. Steinen har slik innskrift:

De kjempet. De falt.

Ingolf Nordjordet

Hans Bjørnstad

Herman Galtrud

Mikkel Musdalslien

Asbjørn Ingebretsen

Martin Sylte

Gustav Neråsen

Hans Jordhøy

9. april 1940 8. mai 1945

Steinen vart avduka 17. mai 1948 og er reist av Tretten ungdomslag. "I gamle fotefar" for 1990 har omtale av desse falne.

Minnestein i Øyer om krigen 1940-45

Steinen som står lengst vest på kyrkjevang- en i Øyer, vart reist av Øyer ungdomslag i 1959. Den har slik tekst:

Til minne om bygdafolk som kjempa for landet i krigsårom 1940-45.

Gud signe Noregs land.

Denne innskrifta må ein tolke som eit minnesmerke over alle som på ein eller annan måte gjorde ein innsats for landet i krigsåra, ikkje berre over falne. "I gamle fotefar" 1990 har omtale av dei fire som mista livet p.g.a. krigen. Det var Sverre Løken, Einar Nybakken, Astrid Bergheim og Georg Hjalmar Haugerud.

Klokkargarden i Øyer

Ei minneplate av messing på 15 x 20 cm er nagla fast til eine portstolpen ved innkjøringa til Klokkargarden. Den vart oppset av Øyer og Tretten historielag først i 1980-åra og har slik innskrift:

Klokkergarden i Øyer. Hærens overkommando hadde her sitt hovedkvarter 12. - 20. april 1940. Herfra organiserte general Ruge de spredte kampgrupper i Sør-Norge i felles strid.

"I gamle fotefar" for 1997 har meir om dette opphaldet.

I Skarsmoen.

Geværstilling ved Rinheim

Denne stillinga vart bygd 22. april for om mogleg å stanse den tyske frammarsjen. Soldatar frå Sherwood Forrestiers heldt denne stillinga og baud fienden stor motstand. Men stillinga måtte oppgjevast alt dagen etter, og mange fall. Hans Berget, Sigurd og Sverre Aaseth, Ole Midtli og Syverin Enger var med på å byggje denne stillinga og Erling Aronsveen sørgde for transporten. Ei messingplate er nagla fast til sjøl-

ve berget og har slik innskrift – både på engelsk og norsk:

Krigsminne

Gun Position prepared by local people and manned by soldier from 8th battalion The Sherwood Forrestiers. April 1940

Geværstillingen ble laget av den lokale befolkningen og bemannet av soldater fra Sherwood Forrestiers. April 1940.

Oberst Fure avduka dette minnesmerket 6. mai 1995. "I gamle fotefar" for 1992 har ein artikkel om denne stillinga.

Russargrava på Tretten kyrkjegard

Steinen på denne grava har slik innskrift:

SOKOLOV NIKOLAI

Nr. 26970 = 3 – V - 1945

Steinen har også det sovjet-russiske riksvåpenet, *hamar og sigd*, innhogge.

På Stavsplassen siste krigsvinteren var det ein liten leir for sovjet-russiske krigsfangar som dreiv med vedhogging. Nikolai Sokolov var ein av dei. Han fekk ikkje oppleve freden - men døydde fem dagar før. Her på Tretten kyrkjegard fekk han sin siste kvilestad, langt frå slekt og heimland. Det står meir "I gamle fotefar"1995.

Steinen vart reist omkring 1950. Jernbanearbeidarar på Tretten tok den ut ved Stavslia, og Johan Petersen, har hogge inn teksta på den. Grava er festa av den russiske legasjonen ved Hærens overkommando. Gravstaden vart freda ved Geneve-konvensjonen i 1949 og har sidan vore under of- fentleg ansvar.

Motstandsarbeid

Øyer og Tretten var av dei bygdene i Gudbrandsdalen der motstandsørsla slo rot først, og som hadde best gjennomorganiserte Milorg.-lag. Den fyrste illegale gruppa vart til på Tretten alt hausten 1940, og Jo-

hannes Elvestad gjekk i brodden. Da han også tidleg vart med i arbeidet for å organisere motstandsrørsla i dalen, vart Tretten snart eitt av dei viktigaste sentra i denne mellom Lillehammer og Otta.

Om lag 175 menn frå Øyer og Tretten var med i motstandsarbeidet stuttare eller lengre tid.

Minneplatene for motstandsarbeidet har - utanom tekst, også riksvåpenet med ein dekoreasjon rundt og bokstavane HS inngravert.

Droppeplass på Stormyra ved Svartåsen
Messingplata på denne steinen har slik innskrift:

*Stormyra 1945 "Droppeplass Sverre"
Særmelding: Glasspusteren lukter vondt.
Blinkbokstav N for Nils. Milorgområdet
2321 Hunder og 2322 Øyer tok her i mot
flylast fra England natten mellom
19. og 20. april 1945.*

Vern om minnesmerket.

Øyer og Tretten historielag.

Desse var med og tok i mot dette sleppet:
Thorstein Lie, Aksel Skarpjordet, Thor og

På Stormyra

Odd Steinsli, Sverre Høistad, Kristian Olstad, Torleif Olstadjordet og ein kar med dekknamnet "Stor-Bjarne". Torleif Olstadjordet, den einaste attlevande av dei som var med denne natta, avduka dette minnesmerket over telefon den 12. august 1995. Sjå "I gamle fotefar" 1995

Øverlikåken

Da krigen gjekk mot slutten, hadde distriktsleiinga for Milorg behov for å komme nærare Lillehammer der tyskarane hadde sin overkommando. Distriktsleiinga flytte da frå "Hiet" i Skurdalslia i Sør-Fron til Øyer. Wilhelm Molberg Nilsen var sjef, Einar Thorsrud, adjutant og Finn Bjørn Johnsen, "Snekker'n," var telegrafist. Peder Emblemsvåg og Johannes Elvestad var med, og frå Øyer: Thorstein Lie, Aksel Skarpjordet og Arne Opheim.

Kåken låg omlag 1 _ km ovanfor garden Øverli i Lisgrenda og var i bruk frå 22. mars til 10. mai 1945. Herfrå var det svært godt radiosamband med ulike avsnitt i distriktet, med sentralleiinga i Oslo og med London. Plata på minnesteinen har slik innskrift:

Her lå "Øverlikåken"

*Brukt av Distriktsledelsen i Milorg / HS
D23 Gudbrandsdal til stabsarbeide –
instruksjon – opphold og radiokontakt med
London i okkupasjonstida 1940 – 1945*

Vern om minnesmerket.

Øyer og Tretten historielag.

Minnesteinen vart avduka 6. mai 1995 av Wilhelm Molberg Nilsen.

Øygardskåken i Nordmedlia

Nordafor Øygardane og 500 meter opp i lia låg Øygardskåken. Den vart bygd hausten 1944 innunder eit berg, og var i bruk siste krigsvinteren av folk frå motstandsrørsla på Tretten. Men det var også ein gjennomgangsskåk der mange hadde tilhald, stuttare eller

Øygardskåken.

lengre tid. John Ødegaard, som åtte Nordistugun Ødegård, var ein av dei som var med på byggjinga. Minneplata om kåken er festa til bergveggen. Den har slik innskrift:

Krigen 1940-45

*Her lå ØYGARDSKÅKEN dekkplass for
MILORG/HS-OMRÅDE 2323 TRETEN*

*Vern om minnesmerket.
Øyer og Tretten historielag.*

Minneplata vart nagla fast til bergveggen i 1995, men er aldri formelt avduka.

Tikkerud-kåken i Rolldalen (Veslekåken)

Vinteren 1944-45 hardna det til for motstandsarbeidet i dalen, og behovet for gøymestad vart større. 13. februar var det rassia på Tretten med mange arrestasjonar, og 23. februar vart ein NS-mann og angjevar likvidert på Tretten. Same dagen hadde folk i motstandsrørsla ferdig den prefabrikerte Tikkerud-kåken inne i Rolldalen på ein svært vanskeleg tilgjengeleg plass. Da Gestapo nokre dagar seinare kom for å arrestere områdesjefen, Fredrik Enge, var han alt på plass i kåken, og dei fann han ikkje. Telegrafisten, "Snekker'n", fekk oppretta kontakt med London. Kåken hadde plass for 4

mann.

Den var solid bygd, stod i om lag 5 år og er seinare oppattbygd. Gjesteboka på staden fortel kven som var med. Minneplata i mesing har slik tekst:

Her lå kåken "Tikkerud"

under krigsåra 1940-45

*Dekk og operasjonsplass for
Milord/HS-område 2323 Tretten*

*Vern om minnesmerket
Øyer og Tretten historielag*

Sjå: "I gamle fotefar" 1990. Minnesmerket vart avduka 8. mai 1995. Knut Skogheim heldt tale.

Valhall i Rolldalen. (Storkåken)

Tikkerud-kåken vart snart for liten ettersom fleire fekk behov for gøymestad. Derfor vart Valhall bygd – like sør for Tikkerud. På det meste oppheldt det seg 16 mann her - også folk frå Fåvang. Denne rasa saman av snømengdene eit par år etter frigjeringa.

Minneplate vart laga i 1995 som for dei andre krigsminnesmerka, men er ikkje set opp enda, for det har vore ras i området, og staden er vanskeleg tilgjengeleg. Den skal naglast fast til ein loddrett bergvegg som er ein del av plassen. Den har slik tekst:

KRIGEN 1940-1945

Her lå kåken Valhall

*Dekkplass for MILORG/HS OMRÅDE
2323 Tretten*

*Vern om minnesmerket
Øyer og Tretten historielag*

Eldre krigsminner

Dei minnesmerka som hittil er nemnde, er alle bundne til 2. verdskrig. Vi må like attende til Napoleonskrigane fyrst på 1800-talet sidan nordmenn førre gongen var i krig. Inntil 1807 hadde det danske kongeriket som Norge var ein del av, greid å halde seg nøytralt i desse krigane. Men da skjedde det

ting som gjorde at Danmark måtte gå med på fransk side i krigen mot Storbritannia, Sverige, og seinare Russland som var i allianse. I dei ufredsåra som følgde fram til 1814, måtte danskar og nordmenn verje landet sitt, og soldatar – også frå Øyer og Tretten – vart utkalla til teneste, mest vaktteneste. Berre snaue to år tilsaman var det direkte krigsteneste. Elles var det vakthald. Dei norske tenestegjorde ikkje utanom Norge i desse 7 åra – så vidt ein kan skjønne av bygdeboka.

På kyrkjevangen i Øyer

Steinen som står lengst aust på kyrkjevangen, vart reist i 1914 ved hundreårsminnet for Norge som eigen stat og har slik innskrift:

*Minne om øyværingar som låg ute
i ufredsårom 1807-14 og værja landet.*

*Og som fædres kamp har hævet
det fra nød til seir
Også vi når det blir krævet
for dets fred slå leir.*

Reist av bygdefolk.

I bygdeboka, b. 4 er i alt 45 menn frå Øyer sokn nemnde som utkommanderte.

På kyrkjevangen på Tretten

Ein tilsvarande minnestein som den i Øyer, står ved vestre inngangen til kyrkjegarden. Denne vart også reist i 1914 og stod opphaleg ved Bjørkholt som var kommunehus den gongen. Omkring 1970 vart den flytt dit den nå står, for Bjørkholt vart da privat eigedom. Båe sidene på steinen er brukte til innskrift. Den tek til på baksida og har slik tekst og desse namna:

*Til minne
om Tretlinger som låg ute i ofredsårom
1807-1814*

Minnesmerke ved Trettenkyrkja.

Hans J. Bjørnstad. Ola H. Bjørnstadsveen. Gutorm Bjørnstadbergom. Jehans Botterudbekken. Per B. Elstad. Jo Engehagen. Per, Ola, Jehans O. Baadstø. Ola Graav. Ola, Jo Børkehullet. Iver E. Glømmen. Per Glømedalen. Jo Glomstadhaugen. Ola J. Halstenstad. Ola Kraabøl. Ola Halstenstadbakken. Jens Hjelmstad. Østen Holsbakken. Jens P. Johnsgaard. Jens Kjernet. Lars Kappelrud. Jehans Kraabelstuen. Lars Kroken. Knut Ledum. Jo Sørmageli. Jehans Nilsenget. Tosten H. Nordlien. Iver Thorstad. Erik Klæva. Ola M. Ofigstad. Erik Ofigstadøygarden. Per R. Romundgard. Jakob Sagjordet. Berger Skyberg. Berger M. Solberg. Jehans Nysveen. Kristen Stavslie. Torger M. Stavshaugen. Ola og Erik Strangstadhagen. Per Stalsbergsveen. Jo Øygarden. Lars Stykje. Jehans Flatemo. Jo P.

Ljøsbakken. Ola og Halvor Midtmageli. Morten O. Bergesveen. Mikkjel Bergslien. Frans Glomstad. Ola M. Ofigstad. Jehans S. Søjordet. Klemet Mellemborg.

Reist av bygdefolk 17. mai 1914

Øvst på framsida er det norske riksvåpenet innhogge, og nedst på baksida - to korslagde gevær. 55 namn er innhogne, men Bygdaboka har i alt 59 namn frå Tretten sokn - i alt 104 menn frå baa sokna. Sjå Bygdabok for Øyer b. 4.

Ikkje alle desse kom att. Nokre fall i kamp, andre døydde av sjukdom som hadde sin årsak i dårleg forpleiing. Den tida let det seg sjølvsagt ikkje gjera å sende dei avlidne heimatt for gravlegging. I kyrkjeboka for åra 1808-14 i lista over "Begravede" står det i alt 17 menn *Af de ud Commanderede* som var gravlagde utanom Øyer prestegjeld. Men det er ikkje heilt samsvar mellom kyrkjebok, bygdabok og innskrift på steinen. Det kan ha si forklaring i at folk brukte ulike etternamn

Info-skilt ved og oppå Vardkampen

Desse to informasjonsskilta fortel om to av dei eldste kulturminna i kommunen: *bygdaborg* og *vardestøpe*. Baa har med krig og forsva å gjera. Info-skiltet *nede ved Spjutvol-len* – der vegen tek opp til Vardkampen - har ei kartskisse som viser alle bygdaborger og vardestøer i heile Gudbrandsdalen, og har elles alminneleg informasjon om slike anlegg. Skiltet oppe *ved den ytre borgmuren* har ei kartskisse over borgområdet og elles informasjon om dei to kulturminna der.

I Kulturminneåret 1997 vart Vardkampen vald til Øyers kulturminne. Bygdaborga er det eldste kulturminnet i kommunen, nest etter Tjodvegen.

Informasjon og tilrettelegging av kulturminna på Vardkampen er utarbeidd i eit samarbeid mellom grunneigarane, Øyer og

Tretten historielag, Øyer kommune, Fylkesmannen i Oppland og Oppland fylkeskommune. Skilta vart oppsette sommaren 2003 av medlemmar i Historielaget.

EINSKILDE, DRAMATISKE HENDINGAR

Kors på Korsbakken

I Kyrkjebok for Øyer 1. sept.1672 står det slik: *Halffvor Hoffs søn Ole, brød sin hals i støcker*. Historia bak dette notatet er slik:

Denne karen som var frå Hov, og ein frå Skåe skulle kappri frå Steinsetra og ta kvar sin veg heim. Det var ein ost å få for vinnaren. Med Ole Halvorson gjekk det ikkje likare til enn at han fall av hesten og knekte nakken. Der har det vorte sett opp eit kors, og plassen heiter derfor Korsbakken. Om lag 75 m ovanfor dette korset er det nå vegskilje: Augsetervegen og Akksjøsetervegen skil lag der.

Påkaste på Korsbakken

Påkaste ved Korsbakken.

Påkaste – også kalla *varp* – er ei lita steinrøys som har vorte til ved at folk som har gått der forbi, har kasta ein stein eller to bortpå der når dei passerte denne staden. Slike påkaster ligg derfor alltid ved ein veg. Eit påkaste gøymer eit menneske som har komme av dage på unaturleg vis og vorte gravlagd i uvigsla jord. Slike kunne ”gå att” og gjera ein skade av mange slag. Med å kaste på ein stein eller to, ville ein motverke det.

Om lag 50 m ovanfor vegskiljet på Korsbakken, på sørsida av Aksjøsetervegen, ligg det eit slikt påkaste, og det knyter seg ei tragisk hending til denne som til andre påkaste. Ei jente hadde født barn i dølgsmål, teke livet av barnet og gravlagt det der. Deretter hadde ho drukna seg. Men denne saga er sterkt segnprega; ikkje noko er dokumentert. Men den vesle steinrøysa er verkeleg nok

Brandskjønnhaugen

Mellom Gullbringen og Vedemslie ligg Brandskjønnhaugen og der står det eit skilt med slik tekst: *Mora høre Håkon gråte inni Brandskjønnhaug*. Desse orda er tekne frå *Bygdesong for Øyer* og refererer til ei segn om ein liten gut – Håkon – som vart borte frå ei seter på Gullbringen. I gamle dagar forklarte dei slik med at han var haugteken.. Ingenting er dokumentert. Dette er *segn*, ikkje *historie*. Du kan lesa denne segna i Bygdabok for Øyer b. 4.

Svarverstugrava

Denne grava er å finne om lag 70 m austafor vegen mellom nordre Nysetra og Grotjønnet. Det er set opp ein stein – om lag 50 cm høg – med slik innskrift: *JS 1839*. Desse bokstavane står for John Svarverstuen, og her er hans historie i stutte drag:

Han var tømmermann, 31 år gammal, og hadde vore på arbeid i Østerdalen. Han var

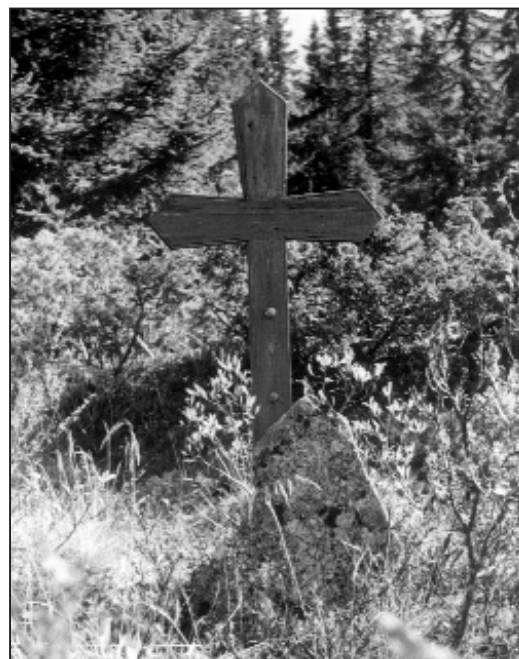
ventande heim til jul og gjekk på ski over fjellet. Men han kom ikkje heim. I juni sommaren etter vart han funnen av folk som var på veg til seters. I kyrkjeboka for 1839 den 30. juni står det slik: *Fandtes død i Fjeldet hvor han paa sin Tilbagereise fra Østerdalen sansynligvis har faaet et Slagtilfælde, hvad han undertiden var utsat for. Levningene af Legemeet som havde henligget i mer end 6 uger* kunde ikke transporteres til Kirkegaarden, men maatte nedgraves det sted de fandtes.*

Det står også eit kors ved steinen. Grava vart vigsla av biskop Alex Johnsen omkring 1970. Sjå ”I gamle fotefar” 1993.

*Anten er dette feil – det skulle vera 6 månader, elles så var det på heimreise om våren han omkom.

Stein ved nordre Brennlia

Vel eitt år seinare, 3. januar 1840 var det to brør frå Tandehågån som leid same lagnad som John Svarverstuen. Det var husmannssønene Ole og Peder Kristensen, 23 og 19 år gamle. 14. januar 1840 har prost Nissen

Stein over brørne frå Tandehågån.

skrive slik i kyrkjeboka:

Ole Kristensen, Hmds. v. Gaarden Tande, 23 Aar. Peder Kristensen Hmds. v. Gaarden Tande, 19 Aar. Begge frøs i hjel i Fjeldet, hvor hen de var gaaede for at hente hjem noget Høe.

Steinen har inga innskrift, og ein veit heller ikkje når den vart set opp. Den er om lag 50 cm høg, og den står like nedafor seterlykkja til Torstad om lag 40 m frå vegen på austsida. I seinare tid er det oppset eit pent trekors like bak steinen. Likeså ei tre-tavle ved setervegen med opplysningar. Les ”I gamle fotefar” 1988

KYRKJELEGE MINNESMERKE

Kyrkjeminne på Skåe

Det var kyrkje på Skåe i mellomalderen, truleg den fyrste i Øyer. To diplom frå 1330-åra der det blir testamentert jord på to gardar i Øyer til Skåe-kyrkja, er sikre prov på at kyrkja har eksistert. Det er også funne ein svært sjeldsynt gravstein på Skåe. Steinen har slik innskrift:

*Her stod
kirkjia a Skodini
nemnd år 1333*

Steinen reist olsok 1959

Dette må ein forstå som at ein står på kyrkjetomta, men det er ikkje funne noko som kan stadfeste sjølv tomte. Plassen er vigsla til kyrkjeleg bruk og kvart år er det olsokmesse her. Ein går ut frå at Skåe-kyrkja forfall etter svartedauen midt på 1300-talet som hundrevis andre kyrkjer etter denne katastrofen. Les ”I gamle fotefar” 1999 og Bygdabok for Øyer, 3. bandet.

Kyrkjehaugen på Sør-Tretten

Her står det ein høg stein som har slik innskrift:

*Her har våre fedrar funne fred og kvile.
Kyrkjestaden for Tretten fram til 1728.*

Reist 1954.

Inntil steinen er det mura eit altar. Minnesteinen er frå den gamle steinkyrkja som stod her fram til sist på 1500-talet. Ho vart da avløyst av ei tømra langkyrkje som var i bruk fram til 1728 da nåverande Tretten-kyrkja vart vigsla. Minnesteinen vart avduka ved olsokmessa 1. august 1954. Les ”I gamle fotefar” 1999.

På grunnmuren til Tretten-kyrkja

Det er Betel i den Herres Jesu Nafn.

Jens Skanke 1727 d. 27 May

Betel tyder Guds hus. Denne innskrifta står like ved handicap-inngangen, og han som har fått dette innhogge, var på den tida personalkapellan i Øyer. Denne innskrifta markerer truleg starten på reisinga av sjølv kyrkjebygget – kyrkja vart vigsla i september 1728. Denne innskrifta vart oppdaga fyrst i 1928, ved 200-års-jubileet for kyrkja. Sjå ”I gamle fotefar” 2003.

KOMMUNIKASJON

Milestein på Skåe

I 1997 vart Pilegrimsleia mellom Oslo og Nidaros opna, og stat, fylke og kommunar bar kostnaden med å setja den i stand. Pilegrimsleia følgjer stort sett den gamle tjodvegen. Få kommunar har så mye intakt av den som Øyer. Såleis har vi også her eit minne om den eldste vegen gjennom kommunen. Frå Skåedalen til Skjønberg har den status som freda kulturminne. Denne steinen er plassert like ved inngangen til kyrkjeplassen på Skåe. Den har logoen til Pilegrimsleia: eit kors inne i valknueten, og den har ei pil og slik tekst:

397 km til Nidaros.

Det vart for lite av kommunale pengar til milestein så Historielaget sette i gang inn-samling og betalte sjølv ein stor del av kostnaden. Medlemar i laget reiste steinen, og den vart avduka ved olsokmessa i 1998. Pi-

legrimsleia er elles merkt med større og mindre trepålar som har denne logoen. Dei større har ei støypejernsplate med logoen på, dei mindre har *påsvidd* logo.

”Gudbrandsdalschausseen”, Kongsvegen, riksveg 50, E-6

Midt i 1850-åra vart det bygd ny hovudveg gjennom kommunen. Det er grundig dokumentert med solide steinar i vegkanten med pent innhogne årstal på. Ved Stenberg sør for Hafjell, er årstalet 1855 hogge inn i bergveggen, ved Haugsgruva står det ein stein med same årstalet og nedafor Gildbu står det ein stein med årstala 1856/1855. Før året 1857 var ute, var vegen ferdig gjennom heile kommunen. Denne nye vegen var flat og fin utan merkbare stigningar enda motor- køyrety enda ikkje var oppfunne.

Det opphavelige namnet var ”den *Trondhjemske hovedvei*”, men i 1860-åra vart det erstatta med *Gudbrandsdalschausseen*. Men den vart også kalla *Kongsvegen* etter- som den avløyste den førre hovudvegen

som kom i 1680-åra og som også var kalla *Kongsvegen* sidan kongen var eineveldig på den tida, og Kongen og Staten var same institusjon.

Frå 1928 til mars 1965 var den kalla riksveg 50 og deretter *Europaveg 6*. Sist i 1970-åra fekk E-6 heilt ny trase gjennom heile Øyer-bygda, og utanom tettstaden på Tretten. Der det vart ny vegtrase, vart gamle E-6 *lokalveg*. Etter at lokalvegane i kommunen fekk namn og nummer, vart denne vegen gjennom Granrudmoen og Stav heitande *Kongsvegen*.

Stein på brua over Moksa i Stav

Her er det tre årstal: 1830, 1860 og 1995. Inntil 1978 gjekk Moksa i to far ved Stav. Det vart bygd steinkvelvbuer over det søre i 1829 og over det nørde i 1832. Årstalet 1830 er da truleg eit middeltal for byggjinga av desse to bruene.

Årstalet 1860 er meir usikkert. Det kan stå som eit minne om storflaumen dette året, men det kan også ha samanheng med *den*

Vegstein på gamle E-6 nord for Oddvang.

Stein på brua over Moksa i Stav.

Trondhjemske hovedvei sjølv om den skal ha vore ferdigbygd tre år før.

Årstalet 1995 veit alle over 15 år kva gjeld. Det var da Moksa gjekk amok og øydela alt som heitte bru der og mye anna, og det vart bygd heilt ny bru.

Minnestein om den første rutebil på Tretten stasjon

Dette minnesmerket står inne på stasjonsonrådet på Tretten og har ei kopparplate med inngravert bilde og slik innskrift:

1896 - 1996

I august 1896 kjørte en Benz Victoria Phaeton i rute fra Tretten stasjon til Ringebu stasjon. Dette var en av verdens første motorvogner som gikk i rute. Sjåfør var Halvdan Nielsen og eier var A/S Norsk Motorvogn Compagni. Bilen veide 850 kg, hadde plass til seks passasjerer mens motoren var på fire hestekrefter. Toppfarten var på 20 km/t. Bilen hadde produksjonsnummer 254 fra Benz & Co Rheinische Gasmotorenfabrik, Mannheim i Tyskland.

Minnesteinen vart reist i 1996.

Stein på Roåker

Dette steinen står ved setervegen nett der ein kjem opp på Roåker. Det er ein steinblokk på om lag 160 cm høg, funne like i nærleiken og set opp slik som naturen sjølv har forma den. Den har to årstal innhogge:

1938

1996

Desse årstala fortel landbrukshistorie. Første årstalet fortel at dette året vart bilvegen til Roåker bygd. Da vart det slutt med ystinga på Roåker, og mjølka vart sendt til ysteriet. Det meste av setervegar her i kommunen vart nok bygde i 1930-åra.

I 1996 vart vegen utbetra slik at ein kunne kjøre større bilar der. Trygve Lyseng som også gjorde vegarbeidet, sette opp steinen.

MINNESMERKER AV ULIKE SLAG

Hesteskulptur på Stavsplassen

Denne skulpturen er modellert av Ole Olstad, Landåsbygda, og vart avduka 25. sept. 2002 av statskonsulent i Dølahest, Arve Rolstad. Modell for skulpturen er dølahingsten Gjestar (1919-40) som hadde 1. premie både i eksteriør og avkom og var matador i dølahestavlen. Skulpturen har same mål som modellen og er støypet i betong.

Det var sjølvsaugt ingen slump at det vart ein hesteskulptur som står ved inngangen til Stavsplassen så mye hestehistorie som er bunde til denne plassen. Her har det vore hestemarknad eit par hundre år og hingste- og hoppeutstillingar sidan 1859.

A/L Stavsmart'n eig skulpturen, og den er finansiert av ulike lag innafor hesteavl og travsport, av ulike forsikringsselskap og av Øyer kommune.

Flom-merker sør for Vidarheim

Lågen har av og til gått over sine breidder og gjort stor skade. Den største av alle flaummar som vi veit om, er Storofsen i året 1789, men vi har ikkje noko merke på kor høgt vatnet stod. Sideelver gjorde også stor skade.

Derimot var det ein flaum i 1860 og i september 1938. På elvebakken litt sør for Vidarheim står det ein stein med desse to årstala på og strek som syner kor høgt vatnet stod.

I 1995 var det også flom i Lågen og sideelver, men høgda på vass-standen den gongen er ikkje påmerkt. Den rokk kanskje ikkje så høgt?

Kommunemøte og kongebesøk på Eldåhøgda

På toppen av Eldåhøgda står det ein varde. Den skil seg ut frå andre vardar på andre fjelltoppar på tre måtar: Den markerer møtet mellom tre kommunar: Øyer, Ringebu og Stor-Elvdal, den markerer høgaste punk-

tet i Øyer kommune som er 1232 m.o.h. og den er svært forseggjort med kvadratisk grunnflate - om lag 120 cm i kvadrat og er bortimot 2 meter høg.

Om lag 75 meter unna i nordleg retning står det også ein varde – om lag 2 m høg. Rundt denne varden, i ein kvadratisk firkant, er det plassert fire tilhogne bautasteinar av raud granitt. Dei er om lag 160 cm høge. Desse må vera frakta frå langt unna ettersom slik stein ikkje fins naturleg i Østerdalen eller Gudbrandsdalen. Likeså er ein kvit stein av kvarts set inn til varden, 40 x 50 cm og 25 cm tjukk, alle målt med augemålet.

Dette minnesmerket står på Ringebu sin grunn, men det blir likevel teke med her. Kjem du til Eldåkampen, kan det vera interessant å vita kva dette står for. Så får Ringe- bu ha oss unnskylt!

Dette fortel om fyrsteleg besøk. Da kong Oscar 2., hans dronning Sophie og dei fire sønene deira hadde vore på kroningsferd til Trondheim i 1873, la dei heimturen gjennom Østerdalen, og i det høvet var dei ein tur oppå Eldåhøgda. Her er eit utsnitt frå "Morgenbladet" som dekte denne kongeferda, 3. august 1873:

Onsdag foretoges en Udflugt til Hest op til Eldaahøgden med den prægtige Udsigt til Jotunheimen og Rondane. H. M. Kongen lod her en Varde af Sten opføre til Minde om besøget og deltog selv i Arbeidet. En Flaske hvori en Seddel med Kongens, Dronningens og Prindsernes Navne blev indlagt i Varden.

Gåtefull stein på Akksjøsetra

Inne ved Akksjøsetra – 70-80 m nordaust for seterhusa til Kvam - står det ein merkeleg stein. Den er 135 cm høg, 47 cm brei og 50 cm tjukk. På breisida har den om lag 20 teikn – 5-6 cm lange. Steinen vart granska av arkeolog i 1917, og han fastslo at desse teikna ikkje synes å vera runer. Steinen stod

Stein på Akksjøsetra.

oppreist den gongen, vart seinare velta og låg nede i mange år. Men i seinare tid er den oppattreist – også eit stykke på 40 cm som var slått av, er komme på plass att. Kjempestor takk til den eller dei som gjorde det! Men *kvifor* og *når* denne steinen vart reist, og kva desse teikna står for, skulle ha vore interessant å ha visst!

Kyrkjehaugen i Musdal

Det har vore kyrkje i Musdal i mellomalderen, det er det ingen tvil om. Det er likevel smått med opplysningar om denne kyrkja. Det er rimeleg å tru at det var ei enkel stavkyrkje som forfall etter Svartedauen som mange andre kyrkjer etter denne landskatastrofen.

Men den store, fine bautasteinen som står der, er likevel ikkje noko kyrkjeminne. Den har slik innskrift:

*Til minne
om Eirik Bjodaskalle
morfar aat Olav Trygvason.
Saga fortel at han bodde på Ofrestad*

(naa Ofigstad)
Etter sagnet hauglagt her
Reist 1926

Over teksten er det uthogge eit vikinghovud i relieff, og steinen er plassert oppå ein stor gravhaug. Det var gravhaug der frå før, er det sagt, men den vart gjort større da steinen vart oppset. Steinen er 235 cm høg og 90 cm på det breiaste, men smalnar oppover.

Det historiske grunnlaget for denne steinen, er meir enn tvilsamt, og det var stor avisdiskusjon da den vart set opp, likeså i 1939. Fagfolk gjekk sterkt imot. (Sjå: "Et bygdesentrum blir til", av Kr. Paalsrud)

Korleis har det seg at denne steinen vart reist? Jau, i Snorre Sturlasons *Kongesoger*, i saga om Olav Trygvason, er det fortalt at morfar til denne kongen heitte Eirik Bjodaskalle, *budde på Ofrestad og var ein mektig mann*. Det er alt som står om han og hans

sosiale status! Det fins neppe andre kjelder om han. Det var musdølar som meinte at *Ofrestad* måtte vera *Ofigstad i Musdal*, og at det var Eirik Bjodaskalle som låg i denne gravhaugen. Dermed gjekk folket i hop, og så vart bautaen reist!

I nyare utgåver av Snorres *Kongesoger* står det *Obrestad*, og da kjem vi til Hå kommune i Rogaland! Så det er kanskje der denne bautaen skulle ha stått – dersom det i det heile var noko å minnast denne mannen for?

Tretten ungdomslag og Tretten mållag eig denne steinen, og den vart avduka med stor festivitas sommaren 1926.

Kjelder: "I gamle fotefar" 1988, 1990, 1992, 1993, 1995, 1997 1998, 1999

Registreringsskjema for krigsminner.

Bygdabok for Øyer

Et bygdesentrum blir til, av Kristian Paalsrud.

Historielaget har nå desse bøkene og hefta å selja:

”I gamle fotefar”

1988:	kr 40,-
1989:	" 40,-
1990:	100,-*
1991:	" 75,-
1992:	" 75,-
1993:	" 75,-
1994:	" 90,-
1995:	" 90,-
1996:	" 100,-
1997:	" 100,-
1998:	" 100,-
1999:	" 100,-
2000:	" 100,-
2001:	" 100,-
2002:	" 100,-
2003:	" 100,-
2004:	" 100,-

Tilbod for 1988–2002
(minus 1990) 15 hefter
kr. 850,- (2/3 pris)

*Nyoptrykt

Kyrkjebøker for Øyer og Tretten

Bøkene 1-8 blir nå selda for halv pris.

Bok nr 1–2 (1671–1784)	kr 75,-	båe sokna
" " 3 (1785–1823)	" 150,-	" "
" " 4 (1824–1841)	" 150,-	" "
" " 5 (1842–1857)	" 150,-	" "
" " 6 (1858–1874)	" 120,-	" "
" " 7 (1875–1877)	" 35,-	" "
" " 8 (1878–1893)	" 60,-	Øyer sokn
" " 9 (1878–1893)	" 300,-	

Tretten sokn**

**Nyoptrykt, innb. A4-format. Ny, full pris

”Og ingen kom att” Kr 120,-. Ill. av Arve Hagen og Ola T. Rybakken.
(Om nedlagte heimar i Øyer og Tretten)

Odd Bjerke: **”Tretten – afstigning på høire Side”** Kr 120,- (Om jernbaneopninga i 1894)

Tor Ile: **Bygdasong for Øyer** Kr 60,-. Ill. av Ola T. Rybakken.

Ola T. Rybakken: **”Ord frå bygdemålet i Øyer og Tretten”** Kr. 240,-
Tillegg til ”Ord frå bygdemålet i Øyer og Tretten” Kr. 30,-

Tingboka for Øyer 1705-26 (hefta i A4-format) Kr. 200,-

Desse bøkene og hefta får du kjøpt her:

Coop-marked, SGS-lag, avd. Øyer og avd. Tretten.

Tretten nærstasjon på Aktivitetssenteret.

Kiwi, avd. Øyer og avd. Tretten.

Hos Lars Holmen, Prestgardsv.7, 2636 Øyer, tlf. 612 78 329. Han kan også sende.

Siste nummer av ”I gamle fotefar” og ”Ord frå bygdemålet” får du også kjøpt i bokhandlane i Ringebru og Lillehammer .

Ny-opptrykk

Som det går fram av boklista, er nå ”**I gamle fotefar**” for 1990 trykt oppatt. Dette var det fyrste heftet som handlar om andre verdskrig i Øyer og Tretten, og det har vore ein del spurlag om dette. Årgang 1995 handlar også om same emnet.

Kirkebok nr 9 er også trykt oppatt. Den har stiv perm og er i A-4-format. Boka gjeld Tretten sokn i tida 1878 – 1893.

Billegalsal

Kyrkjebøkene er nå å finne på Internett. Da er det nok mindre interessant å kjøpe dei. Derfor har styret vedteke å selja dei til halv pris med unntak av den nyoppretrykte, nr 9, som kostar kr. 300,-

Ny bok

Ny av året er **Tingboka for Øyer i tida 1705 – 1726**. Ho er hefta og i A4-format og kostar kr 200,- Her er det interessante ting å finne.